

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ
ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

**ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΟΥ ΦΟΙΤΗΤΗ:
ΚΑΛΑΪΤΖΙΔΗ ΓΕΩΡΓΙΟΥ**

**ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:
Α.ΚΟΤΙΟΣ**

**ΘΕΜΑ:
Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ ΚΑΙ Η ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΤΟΥΣ
ΣΤΙΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΔΟΜΕΣ: Ευρωπαϊκές και διεθνείς πολιτικές**

ΒΟΛΟΣ 2000

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία αναφέρεται στη μετάβαση προς τη δημοκρατία και την οικονομία της αγοράς των πρώην κομμουνιστικών χωρών της βαλκανικής, με ιδιαίτερη έμφαση στην πορεία και την προοπτική της ενσωμάτωσής τους στις ευρωπαϊκές δομές. Στο πρώτο τμήμα της εργασίας συνοψίζεται η μεταβατική πορεία των βαλκανικών χωρών με τις ιδιαιτερότητες και τα προβλήματα της, ενώ παράλληλα αναλύονται οι παράγοντες που την προσδιόρισαν. Το δεύτερο τμήμα αναφέρεται στην ευροβαλκανική συνεργασία, δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στις προοπτικές ενσωμάτωσης των χωρών της περιοχής στις ευρωπαϊκές δομές. Το τρίτο μέρος της εργασίας αναφέρετε στο Σύμφωνο Σταθερότητας για την Νοτιοανατολική Ευρώπη, εξετάζοντας και κρίνοντας τους τρόπους και τα μέσα με τα οποία θα αρθρωθεί. Στο τελευταίο τμήμα προτείνεται ένα στρατηγικό σχέδιο για την ανασυγκρότηση της περιοχής.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Για τη συμβολή τους στην εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας θέλω να ευχαριστήσω θερμά τους:

κ. Πετράκο Γιώργο, που μου παρείχε υλικό και στοιχεία για την προσέγγιση του θέματος

κ. Καραμπαλάση Σάββα, για την πολύτιμη βοήθεια του σε θέματα τεχνικής φύσεως

Επίσης, οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ στην οικογένειά μου, για την ουσιαστική στήριξη που μου προσέφεραν τόσο σε υλικό, όσο και σε ψυχολογικό-ηθικό επίπεδο, καθ' όλη την διάρκεια των σπουδών μου .

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά των επιβλέποντα καθηγητή της διπλωματικής μου εργασίας, κ. Κότιο Άγγελο, για την καθοδήγησή του κατά την διάρκεια εκπόνησης της εργασίας, καθώς και για το υλικό που μου παρείχε.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ- ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ	7
1.1. Η ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ	7
1.1.1. <i>Ρουμανία</i>	7
1.1.2. <i>Βουλγαρία</i>	10
1.1.3. <i>Αλβανία</i>	13
1.1.4. <i>Βοσνία – Ερζεγοβίνη</i>	17
1.1.5. <i>Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας</i>	20
1.1.6. <i>Κροατία</i>	22
1.1.7. <i>Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας</i>	24
1.2. ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΟΥ ΚΟΣΣΥΦΟΠΕΔΙΟΥ	25
1.3. ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΗΣ ΠΟΡΕΙΑΣ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΚΡΑΤΩΝ	28
1.4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ	34
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΕΥΡΩΒΑΛΚΑΝΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ	36
2.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	36
2.2. ΑΝΑΤΟΛΙΚΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ	40
2.3. ΔΥΤΙΚΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ	43
2.4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ	52
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΤΟ ΣΥΜΦΩΝΟ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ	57
3.1. ΣΥΜΦΩΝΟ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑΣ: ΠΟΡΕΙΑ ΥΙΟΘΕΤΗΣΗΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ	57
3.2. ΤΑ ΚΥΡΙΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΣΥΜΦΩΝΟΥ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑΣ	59
3.3. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ	61
3.4. Η ΔΙΑΣΚΕΨΗ ΤΩΝ ΔΩΡΗΤΩΝ ΣΤΙΣ ΒΡΥΞΕΛΛΕΣ	63
3.5. ΤΑ ΚΡΙΣΙΜΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΙΚΑ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΟΥ ΣΥΜΦΩΝΟΥ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑΣ	66
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΠΡΟΣ ΕΝΑ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ	69
4.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	69
4.1.1. <i>Εκδημοκρατισμός</i>	69
4.1.2. <i>Εκπαίδευση</i>	70
4.1.3. <i>Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας (ΜΜΕ)</i>	71
4.1.4. <i>Τοπική αυτοδιοίκηση</i>	72
4.1.5. <i>Υποστήριξη των δημοκρατικών δυνάμεων</i>	72
4.2. ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ	73
4.3. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	76
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	82
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ :	86

Ευρετήριο Πινάκων

<u>Πίνακας 1: Βασικά οικονομικά στοιχεία, Ρουμανία</u>	<u>10</u>
<u>Πίνακας 2: Βασικά οικονομικά στοιχεία, Βουλγαρία</u>	<u>13</u>
<u>Πίνακας 3: Βασικά οικονομικά στοιχεία, Αλβανία</u>	<u>17</u>
<u>Πίνακας 4: Βασικά οικονομικά στοιχεία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη</u>	<u>20</u>
<u>Πίνακας 5: Βασικά οικονομικά στοιχεία, ΠΓΔΜ</u>	<u>22</u>
<u>Πίνακας 6: Βασικά οικονομικά στοιχεία, Κροατία</u>	<u>24</u>
<u>Πίνακας 7: Βασικά οικονομικά στοιχεία, ΟΔΓ</u>	<u>25</u>
<u>Πίνακας 8: Συνολική βοήθεια της ΕΕ προς τις γειτονικές του Κοσσυφοπεδίου χώρες για το έτος 1999</u>	<u>26</u>
<u>Πίνακας 9: Χρηματοδοτική βοήθεια της ΕΕ προς την Νοτιοανατολική Ευρώπη για την περίοδο 1991-1999</u>	<u>56</u>
<u>Πίνακας 10: Εθνικό Σχέδιο Ανασυγκρότησης Βαλκανίων 2000-2004 Κατανομή κατά χώρα/περιοχή</u>	<u>63</u>
<u>Πίνακας 11: Summary of funding requirements in Euros for the Stability Pact Quick Start Package</u>	<u>64</u>

Εισαγωγή

Μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου και την κατάρρευση του πρώην υπαρκτού σοσιαλισμού, άρχισε να διαμορφώνεται στην Ευρώπη μια νέα αρχιτεκτονική. Οι χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης βρέθηκαν στο μονόδρομο της υιοθέτησης μιας δυτικού τύπου κοινοβουλευτικής δημοκρατίας και ενός “μικτού” οικονομικού συστήματος, το οποίο θα βασιζόταν στις δυνάμεις της αγοράς, με σταδιακό άνοιγμα των αγορών τους στο διεθνές εμπόριο και τις ιδιωτικές επενδύσεις.

Για την ολοκλήρωση αυτής της μεταβατικής πορείας συνολικά απαιτείται η εφαρμογή ενός πλέγματος πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών μεταρρυθμίσεων, οι οποίες συνδέονται μεταξύ τους με μια σχέση αλληλεξάρτησης και αλληλεπίδρασης, όσον αφορά την επιτυχία τους έκβαση. Για παράδειγμα, πιθανή αποτυχία των οικονομικών μεταρρυθμίσεων θα οδηγούσε κατά πάσα πιθανότητα σε μείωση του βαθμού αποδοχής των νέων δημοκρατικών θεσμών από τις εκάστοτε κοινωνίες.

Οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις σε γενικές γραμμές περιλαμβάνουν αυστηρότερη μακροοικονομική πειθαρχία, η οποία σημαίνει δραστική μείωση των ελλειμμάτων του δημοσίου και συμπίεση του πληθωρισμού, καθώς και διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, που περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων την εισαγωγή νέων θεσμών οι οποίοι καθορίζουν τον νέο ρόλο του κράτους, την ελευθερία των τιμών, την κατάργηση των ποσοτικών περιορισμών του εξωτερικού εμπορίου, τη δημιουργία συνθηκών ανταγωνισμού, την προώθηση των ιδιωτικοποιήσεων και την αναμόρφωση των αγορών εργασίας. Οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις αποτελούν το καθοριστικό στοιχείο της στρατηγικής μετάβασης, αφού μέσω αυτών επιτυγχάνεται μεγαλύτερη ευκαμψία των παραγωγικών μηχανισμών και των αγορών και εξυπηρετείται ο στόχος της αύξησης της παραγωγικότητας (Π.Καζάκος 1994).

Υπάρχουν δύο διαφορετικοί τρόποι προσέγγισης της μετάβασης από μία οικονομία κεντρικού σχεδιασμού σε μία “μικτή” οικονομία, σε σχέση με το ρυθμό εφαρμογής των μεταρρυθμίσεων που δύναται να ακολουθήσουν οι εκάστοτε κυβερνήσεις. Σύμφωνα με τον πρώτο, εφαρμόζονται ακαριαία όσες περισσότερες μεταρρυθμίσεις γίνεται στο μικρότερο δυνατό χρόνο (“θεραπεία σοκ”). Αυτή η προσέγγιση περιλαμβάνει την ταχεία απελευθέρωση των τιμών και του εμπορίου, το άμεσο άνοιγμα των αγορών στις ιδιωτικές επιχειρήσεις, την ιδιωτικοποίηση των κρατικών εταιρειών, βασικές μεταρρυθμίσεις στον τραπεζικό τομέα, στο χρηματοοικονομικό, στο φορολογικό, στο νομικό σύστημα, καθώς και στις κοινωνικές υπηρεσίες. Φυσικά όλα αυτά θα πρέπει να συνοδεύονται από ένα αποφασιστικό πρόγραμμα σταθεροποίησης της οικονομίας, το οποίο θα επαναφέρει και θα διατηρήσει τις τιμές σε σταθερό επίπεδο (World Bank 1996).

Ο δεύτερος τρόπος προσέγγισης πρεσβεύει τη σταδιακή μετάβαση στην οικονομία της αγοράς, με την αρχική εφαρμογή περιορισμένου εύρους μεταρρυθμίσεων χωρίς την προηγούμενη διαγραφή των υπάρχουσών οικονομικών δομών, σε τομείς που θα αποφέρουν άμεσα επιτυχημένα αποτελέσματα (πχ. απελευθέρωση της αγροτικής αγοράς). Μετά τα πρώτα βήματα οι μεταρρυθμίσεις θα επεκταθούν, καθώς οι αγορές θα διευρύνονται αργά αλλά σταθερά και σε άλλους τομείς της οικονομίας, υποβοηθούμενες από τη δημιουργία κατάλληλου θεσμικού πλαισίου. Η στρατηγική αυτής της προσέγγισης βασίζεται στο ότι αν οι πρώτες μεταρρυθμίσεις οδηγήσουν σε αύξηση της παραγωγικότητας, η οποία με τη σειρά της θα οδηγήσει σε αύξηση των μισθών, θα υπάρξει κοινωνική αποδοχή των επόμενων δυσκολότερων μεταρρυθμίσεων, καθώς και του οράματος της μετάβασης (World Bank 1996).

Οι δύο αυτές πρακτικές παρά τα πλεονεκτήματα της μιας έναντι της άλλης εμφανίζουν προβλήματα κατά την εφαρμογή τους. Η “θεραπεία σοκ”, η οποία αρχικά χωρίς πολλούς προβληματισμούς παρουσιάστηκε από τη Δύση σαν το σίγουρο κοινό αντίδοτο για την ίαση των οικονομιών των προς μετάβαση χωρών, αγνοεί την ιδιαιτερότητα της κάθε χώρας, καθώς και την ζωτικής σημασίας σχέση της οικονομίας

με κοινωνικούς, ιστορικούς, πολιτικούς, γεωγραφικούς και ψυχολογικούς παράγοντες. Δυσκολίες παρουσιάζονται και από το γεγονός ότι μεταρρυθμίσεις με το ίδιο σημείο εκκίνησης έχουν διαφορετικό χρονικό ορίζοντα εφαρμογής, με συνέπεια το μπλοκάρισμα και την καθυστέρηση της αναπτυξιακής πορείας. Επίσης, το κοινωνικό κόστος των μεταρρυθμίσεων μπορεί να τύχει πολιτικής εκμετάλλευσης, με αποτέλεσμα να επέλθει διαφοροποίηση του πολιτικού σκηνικού και καλλιέργεια κλίματος σύγκρουσης και αβεβαιότητας. Από την άλλη, ίσως η υιοθέτηση αυτής της πρακτικής ήταν αρχικά η μόνη εφικτή λύση για ορισμένες χώρες, λόγω της χαώδους κατάστασης που επικρατούσε στις πρώην κομμουνιστικές χώρες, τόσο σε οικονομικό, όσο και σε πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο, η οποία δεν άφηνε περιθώρια σταδιακής εφαρμογής μεταρρυθμίσεων.

Ο δεύτερος τρόπος προσέγγισης της μετάβασης θα μπορούσε κατ' αρχάς να χαρακτηριστεί ρεαλιστικότερος και ευκολότερα εφαρμόσιμος από τον πρώτο, και αυτό γιατί μέσω της σταδιακής εφαρμογής των μεταρρυθμίσεων είναι δυνατόν να επιτευχθεί κοινωνική αποδοχή και συναίνεση. Το κρίσιμο σημείο αυτής της πρακτικής είναι ο προσδιορισμός του ρόλου του κράτους στο νέο πολιτικοοικονομικό σύστημα, του χρόνου ολοκλήρωσης της μετάβασης, καθώς και του ρυθμού εφαρμογής των μεταρρυθμίσεων. Επίσης, υπάρχει πάντοτε ο κίνδυνος της αναστροφής της πορείας του μετασχηματισμού και της συσσώρευσης υψηλού κόστους προσαρμογής.

Ευνόητο είναι πως δεν υπάρχει κάποια κοινή μαγική συνταγή, αλλά η κάθε χώρα πρέπει να βρει τη δική της επίπονη χρυσή τομή ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της. Σε αυτή την αναζήτηση πάντως ορατός είναι ο κίνδυνος της έναρξης ενός φαύλου κύκλου “άστοχης ανάμειξης και αμοιβαίας εξουδετέρωσης στοιχείων από διαφορετικούς τρόπους οργάνωσης της πολιτικής και της οικονομίας” (Π. Καζάκος 1994).

Πέραν του τρόπου προσέγγισης που θα ακολουθήσει η κάθε χώρα, υπάρχουν παράγοντες που προσδιορίζουν σε μεγάλο βαθμό την μετάβαση, οι οποίοι δεν έχουν

να κάνουν με την οικονομική πολιτική, αλλά με τα σημάδια που άφησε το παρελθόν, τα οποία σε κάποιες χώρες ξεπεράστηκαν σχετικά εύκολα, ενώ σε άλλες παραμένουν ακόμη ανεξίτηλα. Τέτοιοι παράγοντες είναι:

Η έλλειψη ή όχι προκομμουνιστικών εμπειριών. Χώρες οι οποίες δεν είχαν προηγούμενη εμπειρία δημοκρατικής διακυβέρνησης και ελεύθερης οικονομίας δυσκολεύονται να ξεπεράσουν τις δυσκολίες της μετάβασης και να συνηθίσουν ένα νέο, πρωτόγνωρο για αυτούς ρόλο του κράτους, σε σχέση με χώρες που διέθεταν ανάλογες εμπειρίες.

Ο βαθμός αποδοχής των σοσιαλιστικών καθεστώτων. Στις χώρες όπου ουσιαστικά τα σοσιαλιστικά καθεστάτα δημιούργησαν *tabula rasa* την νέα κοινωνία, ο βαθμός προσήλωσης των λαών στο σύστημα ήταν εξαιρετικά μεγάλος. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την ανυπαρξία εναλλακτικών πολιτικών ηγεσιών μετά την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων, με ξεκάθαρα οράματα για την μετάβαση.

Τα εθνοτικά προβλήματα. Η πολύχρονη συνύπαρξη διαφορετικών εθνοτήτων στα πολυεθνικά κομμουνιστικά κράτη δεν οδήγησε δυστυχώς στην προσέγγισή τους. Έτσι, με την κατάρρευση της σοσιαλιστικής ιδεολογίας, στη βάση της οποίας και με τη χρήση διάφορων μέσων επιτυγχάνονταν η διατήρηση της ενότητας, τέθηκαν ετεροχρονισμένα σε κάποιες χώρες (πχ. πρώην Γιουγκοσλαβία, πρώην Τσεχοσλοβακία, πρώην Σοβιετική Ένωση) ζητήματα εθνικής ολοκλήρωσης και επαναπροσδιορισμού της ταυτότητας και του ρόλου των λαών, σε συνδυασμό με την εμφάνιση ενός ετεροχρονισμένου εθνικισμού με κυρίαρχα χαρακτηριστικά το φανατισμό, την επιθετικότητα και τη στρέβλωση της ιστορικής αλήθειας. Τα ζητήματα αυτά σε κάποιες περιπτώσεις ρυθμίστηκαν ομαλά (περίπτωση διάσπασης της Τσεχοσλοβακίας), ενώ σε κάποιες άλλες με πολεμικές αναμετρήσεις (περίπτωση διάσπασης της πρώην Γιουγκοσλαβίας και της Σοβιετικής Ένωσης). Είναι προφανές πως για τις χώρες της δεύτερης περίπτωσης δεν μπορεί να γίνεται λόγος για κανενός είδους μετάβαση πριν την επίλυση τέτοιων ζωτικής σημασίας προβλημάτων.

Ο βαθμός εξάρτησης των οικονομιών των μεταβατικών χωρών από τις οικονομικές σχέσεις με τις άλλες σοσιαλιστικές χώρες, καθώς και το επίπεδο ανάπτυξης με το οποίο εισήλθε η κάθε χώρα στη μεταβατική διαδικασία. Το κόστος της κατάρρευσης του ανατολικού μπλοκ, ήταν μεγαλύτερο για τις χώρες των οποίων η οικονομία εξαρτιόνταν από τις σχέσεις τους με τη Σοβιετική Ένωση και τα μέλη της COMECON, από τις χώρες οι οποίες από τη δεκαετία του 1980, είχαν αρχίσει να κάνουν ανοίγματα προς τη Δύση. Επίσης, χώρες με χαμηλό επίπεδο ανάπτυξης δυσκολεύονται να αφομοιώσουν και να εφαρμόσουν άμεσα τους θεσμούς και τις λειτουργίες των αγορών (Γ.Πετράκος 2000).

Υπάρχουν και άλλοι παράγοντες οι οποίοι καθορίζουν σε διαφορετικό βαθμό ο καθένας την επιτυχία ή όχι της μετάβασης. Ένας τέτοιος είναι ο διεθνής παράγων, καθώς οι αναπτυγμένες χώρες της Δύσης είναι αυτές που καλούνται να στηρίζουν την προσπάθεια των προς μετάβαση χωρών, λειτουργώντας ως φορέας χρηματοδοτικής βοήθειας και μεταφοράς τεχνογνωσίας. Επίσης, σημαντικός είναι ο ρόλος τους όσον αφορά την ανάγκη της ρύθμισης των υπερβολικών εξωτερικών χρεών των χωρών αυτών.

Σημαντικό ρόλο στην πορεία της μετάβασης φαίνεται να παίζουν τα γεωγραφικά χαρακτηριστικά των μεταβατικών χωρών, όσον αφορά θέματα εγγύτητας, ευκολίας πρόσβασης και ανάπτυξης πολιτιστικών σχέσεων με την αναπτυγμένη Δυτική Ευρώπη. Αυτοί οι παράγοντες επηρεάζουν το είδος των εμπορικών σχέσεων, την κινητικότητα του κεφαλαίου, τη διάχυση της τεχνολογίας, το κόστος μεταφοράς και επικοινωνίας, οπότε και την δυνατότητα πρόσβασης ανθρώπων, υπηρεσιών και προϊόντων σε ευρύτερες αγορές (Γ.Πετράκος 2000).

Τέλος, κρίσιμο είναι το θέμα της αναβάθμισης και αναδιάρθρωσης των υποδομών των χωρών αυτών στα νέα δεδομένα, ώστε αυτές να βρίσκονται σε αντιστοιχία με την

υπόλοιπη παραγωγική βάση και να στηρίζουν την μετάβαση προς την οικονομία της αγοράς (Π. Δ. Σκάγιανης 2000).

Στη μετάβαση προς τη δημοκρατία και την οικονομία της αγοράς συμμετέχουν και οι πρώην κομμουνιστικές χώρες των Βαλκανίων. Στο **πρώτο τμήμα** αυτής της εργασίας θα συνοψισθεί η μέχρι τώρα πορεία τους, με τις ιδιαιτερότητες και τα προβλήματα της, ενώ παράλληλα θα αναλυθούν οι παράγοντες που την προσδιόρισαν. Το **δεύτερο τμήμα** θα αναφερθεί στην ευρωβαλκανική συνεργασία, δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στις προοπτικές ενσωμάτωσης των χωρών της περιοχής στις ευρωπαϊκές δομές. Το **τρίτο μέρος** της εργασίας θα αναφερθεί στο Σύμφωνο Σταθερότητας για την Νοτιοανατολική Ευρώπη, εξετάζοντας και κρίνοντας τους τρόπους και τα μέσα με τα οποία θα αρθρωθεί. Στο **τελευταίο τμήμα** θα προταθεί ένα στρατηγικό σχέδιο για την ανασυγκρότηση της περιοχής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η μεταβατική πορεία των βαλκανικών χωρών- Προσδιοριστικοί της παράγοντες

1.1. Η μεταβατική πορεία των βαλκανικών χωρών

Κατά τη διετία 1990-91 αρχίζει η πορεία μετάβασης των χωρών του πρώην υπαρκτού σοσιαλισμού προς την δημοκρατία και την οικονομία της αγοράς. Για τις χώρες προς μετάβαση της Βαλκανικής, η πορεία αυτή χαρακτηρίζεται από σημαντική καθυστέρηση σε σύγκριση με τις πρώην κομμουνιστικές χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, καθώς και από την διάλυση της πρώην Γιουγκοσλαβίας, της οποίας η αποσύνδεση, προκάλεσε ένα φαύλο κύκλο πολεμικών αντιπαραθέσεων, με κατάληξη την πρόσφατη πολεμική αναμέτρηση της Σερβίας με το ΝΑΤΟ λόγω της κρίσης του Κοσσυφοπεδίου. Παρακάτω παρατίθεται συνοπτικά η πορεία και τα προβλήματα της μετάβασης προς την οικονομία της αγοράς, για κάθε μία Βαλκανική χώρα ξεχωριστά.

1.1.1. Ρουμανία

Η Ρουμανία άρχισε τις μεταρρυθμίσεις έχοντας κληρονομημένα από το παρελθόν δύο σημαντικά μειονεκτήματα. Το πρώτο είχε να κάνει με την έλλειψη εμπειριών σε θέματα οικονομικών μεταρρυθμίσεων, καθώς λόγω της σταλινικής αντίληψης για την οικονομική πολιτική απείχε ακόμα και από τις μεταρρυθμίσεις που είχαν αρχίσει στα πρώην κομμουνιστικά καθεστάτα (περεστρόικα). Το δεύτερο αφορά το πολύ χαμηλό βιοτικό επίπεδο του ρουμανικού λαού, ο οποίος έφτασε στα όρια της λιμοκτονίας, ως αποτέλεσμα της πολιτικής της ταχείας εξόφλησης του εξωτερικού χρέους της χώρας που εφάρμοσε το καθεστώς Τσαουσέσκου, καθώς και των εν γένει αδυναμιών του κομμουνιστικού συστήματος. Το γεγονός αυτό συνεπάγονταν ένα αυξημένο ρίσκο αντίδρασης του λαού κατά την πορεία των μεταρρυθμίσεων, καθώς δεν υπήρχαν περαιτέρω περιθώρια συρρίκνωσης του βιοτικού του επιπέδου.

Παράλληλα με την αποκατάσταση των βασικών δημοκρατικών ελευθεριών, άρχισαν με μάλλον αργούς ρυθμούς το 1990 οι πρώτες μεταρρυθμίσεις. Αυτές περιλάμβαναν την απελευθέρωση των αγορών των παραγωγών αγροτικών προϊόντων, την κατάργηση της Κρατικής Επιτροπής Σχεδιασμού, την εκχώρηση της γης των συνεταιρισμών στα μέλη τους, τη βελτίωση του καθεστώτος για τις ξένες επενδύσεις, την κατάργηση του κρατικού μονοπωλίου, τη δυνατότητα ίδρυσης ιδιωτικών μικρομεσαίων επιχειρήσεων, καθώς και την υιοθέτηση του πρώτου νόμου για τις ιδιωτικοποιήσεις (Σ.Βαλντέν 1994).

Τη διετία 1990-91 το ΑΕΠ της Ρουμανίας μειώθηκε κατά 19%, ο πληθωρισμός από 5%, το 1990 εκτινάχθηκε στο 164%, η βιομηχανική παραγωγή, η αγροτική παραγωγή και οι επενδύσεις μειώθηκαν αντίστοιχα κατά 35%, 8%, 51%, ενώ το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών από πλεονασματικό κατά 2,9 δις \$ το 1989 σταθεροποιήθηκε σε έλλειμμα 1,7 δις \$. (Σ.Βαλντέν 1994).

Έως το 1996 οι μεταρρυθμίσεις προχωρούσαν με αργούς ρυθμούς, καθώς είχε επιλεγεί μια πολιτική σταδιακής προσέγγισης της οικονομίας της αγοράς, η οποία χαρακτηριζόταν από διστακτικά βήματα στον τομέα των ιδιωτικοποιήσεων. Η νέα δημοκρατικά εκλεγμένη κυβέρνηση του 1996 εκπόνησε το 1997 ένα μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα το οποίο τους πρώτους έξι μήνες σημείωσε σημαντικά βήματα προόδου. Αυτά περιλάμβαναν σημαντική αύξηση του αριθμού των ιδιωτικοποιήσεων (κατά τη διάρκεια του έτους ιδιωτικοποιήθηκαν περισσότερες επιχειρήσεις από ότι στα προηγούμενα έξι χρόνια), ενδυνάμωση του θεσμικού πλαισίου του τραπεζικού τομέα, απελευθέρωση των περισσότερων τιμών, συμπεριλαμβανομένης και της τιμής του συναλλάγματος. Σημαντικά ήταν και τα βήματα προόδου στον αγροτικό τομέα, όπου είχαμε μείωση των δασμών, κατάργηση των νομικών περιορισμών και των ποσοτώσεων στις εξαγωγές, εξυγίανση είκοσι (20) μεγάλων προβληματικών επιχειρήσεων, καθώς και απελευθέρωση της αγοράς γης. Επίσης, η Ρουμανική κυβέρνηση υπόγραψε με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο συμφωνία χρηματοδοτικής συνεργασίας (Stand-Buy Arrangement), ενώ παράλληλα προετοίμαζε ένα φιλόδοξο

πρόγραμμα διαρθρωτικής ανασυγκρότησης το οποίο υποστηρίχονταν από τη Διεθνή Τράπεζα (World Bank 1998a).

Η πολιτικής αστάθειας που ακολούθησε είχε ως αποτέλεσμα την αδυναμία εύρεσης άμεσων επενδυτών στις προς ιδιωτικοποίηση επιχειρήσεις. Στις αρχές του 1998 η συμφωνία συνεργασίας με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο ακυρώθηκε, ενώ το πρόγραμμα διαρθρωτικής ανασυγκρότησης παρουσίασε προβλήματα στην διεκπεραίωση του και η Ρουμανική κυβέρνηση κάλεσε τη Διεθνή Τράπεζα σε συνεργασία για την υλοποίηση ενός νέου προγράμματος (World Bank 1998a).

Παρά τα κάποια βήματα προόδου η Ρουμανική οικονομία δεν κατόρθωσε ακόμη να εισέλθει σε μια σταθερή τροχιά ανάπτυξης. Χαρακτηριστικά αναφέρεται πως το ΑΕΠ της χώρας είναι ιδιαίτερα χαμηλό ως ποσοστό του κοινοτικού μέσου όρου (31% το 1997), ενώ από το 1997 και μετά εμφανίζει συνεχή πτώση. Πολύ σοβαρά παραμένουν τα προβλήματα του εξωτερικού χρέους, των υψηλών ελλειμμάτων του δημοσίου προϋπολογισμού, της υψηλής ανεργίας, των μεγάλων ελλειμμάτων στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, του ιδιαίτερα υψηλού πληθωρισμού, του χαμηλού ποσοστού των επενδύσεων ως προς το ΑΕΠ, του χαμηλού επιπέδου εισροών ξένου κεφαλαίου για άμεσες επενδύσεις, του μεγάλου μεγέθους του αγροτικού τομέα στη σύνθεση του ΑΕΠ και στην απασχόληση, και της πραγματικής υπερτίμησης του νομίσματος της χώρας (Α.Κότιος 2000). Σύμφωνα με εκτιμήσεις του Γ.Πετράκου, οι οποίες βασίστηκαν σε στοιχεία της Διεθνούς Τράπεζας, με ρυθμούς ανάπτυξης της ρουμανικής οικονομίας μεγαλύτερους κατά 1%, 2%, 3%, 4% από τον μέσο ρυθμό ανάπτυξης των 15 χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θα χρειαστούν αντίστοιχα 258, 129, 87, και 65 χρόνια για να εξισωθεί το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της χώρας με το 75% του μέσου κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Ευρωπαϊκής Ένωσης (G.Petrakos 2000).

Πίνακας 1: Βασικά οικονομικά στοιχεία

Ρουμανία						
ΑΕΠ του 1998, ως ποσοστό του ΑΕΠ του 1989 (89=100)	Πληθωρισμός (1998)	Ποσοστό ανεργίας (1998)	Βιομηχανική Παραγωγή 1998 (1989=100)	Ποσοστό αγροτικού τομέα στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν 1997	Άμεσες Ξένες Επενδύσεις 1997 (εκ.\$)	Ισοζύγιο Πληρωμών 1998 (% ΑΕΠ)
76	59	10	46	20	2.467	-8

Πηγές: 1) Petrakos G. (2000) "The Spatial Impact Of East-West Integration in Europe"

2) Petrakos, Mayer, Gorzelak, (2000) "The New Economic Geography of Europe"

3) Gligorov, Kaldor, Tsoukalis (1999) "Balkan Reconstruction and European Integration"

1.1.2. Βουλγαρία

Η Βουλγαρία αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα χώρας της οποίας ουσιαστικά η κοινωνία των πολιτών δημιουργήθηκε από το σοσιαλιστικό καθεστώς. Έτσι το κομμουνιστικό κόμμα είχε δημιουργήσει μία ισχυρή λαϊκή βάση, η οποία διατηρήθηκε και μετά την απομυθοποίηση και πτώση του σοσιαλιστικού συστήματος. Τα παραπάνω είχαν ως αποτέλεσμα η αρχή της μεταβατικής πορείας να συνοδευτεί από μια περίοδο διαμάχης για την εξουσία μεταξύ του σοσιαλιστικού κόμματος (πρώην κομμουνιστικό) και της αντικομμουνιστικής αντιπολίτευσης, που θόλωνε το πολιτικό σκηνικό και επιβράδυνε την πορεία των μεταρρυθμίσεων, καθώς υπήρχε έντονη εκμετάλλευση του κοινωνικού κόστους της μετάβασης εκατέρωθεν. Ένα ακόμη μειονέκτημα με το οποίο εισηγήθη η χώρα στην μετάκομμουνιστική περίοδο, ήταν ο υψηλός βαθμός εξάρτησης της οικονομίας της από την πρώην Σοβιετική Ένωση και την COMECON, οι οποίες αποτελούσαν την κύρια αγορά για αυτήν, καθώς και την πηγή φθηνών πρώτων υλών και ενέργειας. Επίσης αρνητικό ήταν το γεγονός πως από τις αρχές της δεκαετίας του '80 είχε αρχίσει μία οικονομική κρίση λόγω των καταστροφικών επιλογών του προηγούμενου καθεστώτος. Θετικό ήταν όμως πως η εξέλιξις μετά την πτώση του κομμουνισμού ήταν σχετικά ομαλές και χωρίς πολεμικές αντιπαραθέσεις. (Σ.Βαλντέν 1994).

Η εκκίνηση της μεταβατικής πορείας δόθηκε με την αποκατάσταση των βασικών δημοκρατικών ελευθεριών και την άρση των κατασταλτικών μέτρων κατά της τουρκικής μειονότητας. Στον τομέα των οικονομικών μεταρρυθμίσεων υιοθετήθηκε αρχικά η πολιτική της σταδιακής μετάβασης, με λήψη μέτρων αποκέντρωσης και ανάπτυξης της ιδιωτικής πρωτοβουλίας. Εντωμεταξύ η οικονομική κρίση συνεχίζονταν με πτώση της παραγωγής κατά 11% το 1990 και 23% το 1991, ενώ η συνολική μείωση της απασχόλησης τη διετία 1990-91 έφτασε το 19%. Παράλληλα, κατέρρευσε το εξωτερικό εμπόριο της χώρας, με αποτέλεσμα εκτός των άλλων να σημειωθεί έλλειψη ενέργειας και εισροών για τη γεωργία. Στη συνέχεια και με τη στήριξη των διεθνών οργανισμών, υιοθετήθηκε η πολιτική της “θεραπείας σοκ”, η οποία όμως δεν απέδωσε τα αναμενόμενα κυρίως λόγω των εσωτερικών πολιτικών προβλημάτων, της μη εφαρμογής στην πράξη του νέου νομικού πλαισίου, του δισταγμού στο ζωτικό θέμα της υλοποίησης των ιδιωτικοποιήσεων, καθώς και της ύπαρξης μεγάλων δημοσίων ελλειμμάτων (Σ.Βαλντέν 1994).

Ουσιαστικά κατά την περίοδο από το 1991 έως το 1996, οι μεταρρυθμίσεις προχωρούσαν αργά, με την εφαρμογή αλλοπρόσαλλων και αντιφατικών πολιτικών, οι οποίες οδήγησαν σε δραματική υποτίμηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας και σε έναν υψηλό και ευμετάβλητο πληθωρισμό. Κατά το 1996 το ΑΕΠ της Βουλγαρίας μειώθηκε κατά 10%, με τα συναλλαγματικά αποθέματα για εισαγωγές να μειώνονται στα 446εκ.\$ (αρκούσαν για τις ανάγκες εισαγωγών ενός μήνα) στα τέλη του Φεβρουαρίου του 1997. Ο πληθωρισμός αυτού του μήνα έφτασε το 243%, ενώ την ίδια περίοδο ο μέσος μηνιαίος μισθός στο δημόσιο τομέα μειώθηκε από 79\$ σε 24\$. Επίσης, κατά το διάστημα από τις αρχές του 1997 έως το τέλος του Μαρτίου του ίδιου χρόνου, το βουλγαρικό νόμισμα υποτιμήθηκε κατά 260%. (World Bank 1998b).

Οι μαζικές αντικυβερνητικές διαδηλώσεις του Φεβρουαρίου του 1997, οδήγησαν στις πρόωρες εκλογές του Απριλίου του 1997. Οι προσπάθειες της νέας κυβέρνησης, η οποία έθεσε ως κύριο στόχο της την επίτευξη μακροοικονομικής σταθερότητας επετεύχθησαν σε σημαντικό βαθμό και η οικονομία της χώρας άρχισε να

σταθεροποιείται και να μπαίνει σε αναπτυξιακή τροχιά. Σημαντικά βήματα προόδου επιτεύχθηκαν όσον αφορά τις ιδιωτικοποιήσεις, τον τραπεζικό τομέα, την απελευθέρωση της αγροτικής αγοράς, την ενεργειακή πολιτική και την δημιουργία του αναγκαίου νομικού πλαισίου για την επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης. Ειδικά για την πρόοδο των ιδιωτικοποιήσεων, αναφέρουμε ότι κατά την διάρκεια του Ιουνίου του 1998 ιδιωτικοποιήθηκαν 1000 κρατικές επιχειρήσεις, ενώ άλλες 1100 ιδιωτικοποιήθηκαν μερικώς. Για τις μη βιώσιμες κρατικές επιχειρήσεις (για τις οποίες για προφανείς λόγους δεν υπήρχαν υποψήφιοι επενδυτές), η κυβέρνηση συνέταξε και έθεσε σε λειτουργία ένα εκκαθαριστικό πρόγραμμα, με βάση το οποίο εισηγήθηκε το κλείσιμο 64 επιχειρήσεων. Από αυτές έκλεισαν οι 54 συν 28 άλλες μικρότερες εταιρείες, οι οποίες συνολικά ευθύνονταν για το 28% των ζημιών των κρατικών επιχειρήσεων το 1995 (World Bank 1998b).

Από τον Ιούλιο του 1997 και με την υποστήριξη του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, υιοθετήθηκε ένα πρόγραμμα σταθεροποίησης της συναλλαγματικής ισοτιμίας (Currency Board Arrangement), το οποίο οδήγησε στην αύξηση των συναλλαγματικών αποθεμάτων για εισαγωγές, συνετέλεσε στην εντυπωσιακή μείωση του πληθωρισμού (από 528% την περίοδο από τον Ιούνιο του 1996 έως τον Ιούνιο του 1997, σε λιγότερο από 18% για τους δώδεκα μήνες έως τον Ιούνιο του 1998), καθώς και στην αύξηση των μισθών του δημοσίου τομέα (με τον μέσο μηνιαίο μισθό να φθάνει τα 111\$, αν και ακόμα παρέμενε χαμηλότερος από τα επίπεδα του 1995). Επίσης το ΑΕΠ του 1998 ανέκαμψε σημαντικά και άρχισε να αυξάνεται τα επόμενα έτη, μετά τη δραματική του πτώση κατά τα έτη 1996 και 1997 (World Bank 1998b).

Παρά τα βήματα προόδου η Βουλγαρική οικονομία δεν κατόρθωσε να μπει σε μια σταθερή τροχιά ανάπτυξης. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε πως το ΑΕΠ της χώρας παραμένει ιδιαίτερα χαμηλό ως ποσοστό του κοινοτικού μέσου όρου (23% το 1997), ενώ κρίσιμα είναι τα προβλήματα του υψηλού εξωτερικού χρέους, των μεγάλων ελλειμμάτων στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, του υψηλού πληθωρισμού (παρά την εντυπωσιακή του πτώση τη διετία 1997-98), του χαμηλού ποσοστού των

επενδύσεων ως προς το ΑΕΠ, του χαμηλού επιπέδου εισροών ξένου κεφαλαίου για άμεσες επενδύσεις, του μεγάλου μεγέθους του αγροτικού τομέα στη σύνθεση του ΑΕΠ και στην απασχόληση, και της υψηλής ανεργίας (Α.Κότιος 2000). Σύμφωνα με εκτιμήσεις του Γ.Πετράκου, οι οποίες βασίστηκαν σε στοιχεία της Διεθνούς Τράπεζας, με ρυθμούς ανάπτυξης της βουλγαρικής οικονομίας μεγαλύτερους κατά 1%, 2%, 3%, 4% από τον μέσο ρυθμό ανάπτυξης των 15 χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θα χρειαστούν αντίστοιχα 277, 139, 93, και 70 χρόνια για να εξισωθεί το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της χώρας με το 75% του μέσου κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Ευρωπαϊκής Ένωσης (G.Petrakos 2000). Η κατάσταση επιδεινώθηκε ακόμη περισσότερο λόγω των επιπτώσεων της κρίσης του Κοσσυφοπεδίου στην οικονομία της χώρας (βλ. κεφ. 1.2).

Πίνακας 2: Βασικά οικονομικά στοιχεία

Βουλγαρία						
ΑΕΠ του 1998, ως ποσοστό του ΑΕΠ του 1989 (89=100)	Πληθωρισμός (1998)	Ποσοστό ανεργίας (1998)	Βιομηχανική Παραγωγή 1998 (1989=100)	Ποσοστό αγροτικού τομέα στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν 1997	Άμεσες Ξένες Επενδύσεις 1997 (εκ.\$)	Ισοζύγιο Πληρωμών 1998 (% ΑΕΠ)
66	22	12	48	23	943	-2

Πηγές: 1) Petrakos G. (2000) "The Spatial Impact Of East-West Integration in Europe"

2) Petrakos, Mayer, Gorzelak, (2000) "The New Economic Geography of Europe"

3) Gligorov, Kaldor, Tsoukalis (1999) "Balkan Reconstruction and European Integration"

1.1.3. Αλβανία

Η Αλβανία χαρακτηρίζεται από ένα κομμουνιστικό παρελθόν με έντονα έως απόλυτα στοιχεία απομονωτισμού και προσήλωση στην σταλινική λογική, σύμφωνα με την οποία η ανάπτυξη της μπορούσε να βασιστεί αποκλειστικά στις δικές της δυνάμεις (πολιτική της αυτάρκειας). Αυτή η ακραία της στάση την κράτησε μακριά από τις

εξελίξεις στην ανατολική Ευρώπη και στην πρώην Σοβιετική Ένωση (περεστρόικα) μέχρι και το τέλος του 1989, αφού θεωρήθηκε ότι μέσω αυτών θα απομακρύνονταν η χώρα από την καθαρότητα του σοσιαλισμού. Η μη έγκαιρη αντίληψη της πραγματικότητας καθώς και η ανυπαρξία κάθε εξωτερικού οικονομικού, πολιτικού και ιδεολογικού στηρίγματος, δημιούργησαν σοβαρά προβλήματα στη χώρα, όπως η έλλειψη ικανής εναλλακτικής ηγεσίας, καθώς και η παντελής απουσία δημοκρατικής παράδοσης. Οι πρώτες μεταρρυθμίσεις στη χώρα άρχισαν το 1990, με ραγδαία μετέπειτα επιτάχυνση των εξελίξεων, ώστε κατά το 1991 η πορεία της χώρας να θυμίζει αυτήν των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης. (Σ.Βαλντέν 1994).

Το διάστημα από το 1993 ως το 1996, η Αλβανία επιδεικνύει σημαντική οικονομική ανάπτυξη (με 9% ρυθμό πραγματικής ανάπτυξης), με σημαντικά βήματα προόδου στην εφαρμογή διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, οι οποίες περιελάμβαναν την απελευθέρωση των τιμών και του εμπορίου, καθώς και την ιδιωτικοποίηση μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων. Με αργότερους ρυθμούς προχωρούσαν οι μεταρρυθμίσεις στην δημόσια διοίκηση και στον χρηματοοικονομικό τομέα (World Bank 1998c).

Το σκάνδαλο των πυραμίδων το 1997, οδήγησε την χώρα σχεδόν σε κατάσταση αναρχίας. Η οργή του πολιτών, οι οποίοι είδαν τις αποταμιεύσεις τους να εξαφανίζονται, εκφράστηκε με βιαιοπραγίες, λεηλασίες, μεγάλες καταστροφές κτιρίων και άλλων υποδομών και συνολική αποστροφή προς κάθε έννοια κρατικής εξουσίας. Η συνέπεια των παραπάνω ήταν η ουσιαστική κατάλυση της νομιμότητας και η αντικατάστασή της με το νόμο της μαφίας και των όπλων. Υπολογίζεται πως κατά την διάρκεια της κρίσης έχασαν τη ζωή τους 1500 άτομα, ενώ η συνολική χρηματική απώλεια ήταν ίση με το 50% του ΑΕΠ του 1996. Η αναμενόμενη μείωση της ζήτησης και η διατάραξη της παραγωγικής αλυσίδας οδήγησαν στην μείωση της παραγωγής στον βιομηχανικό και στον κατασκευαστικό τομέα. Αρνητικές ήταν οι επιδράσεις της κρίσης στο διεθνές εμπόριο και στη ροή των εμβασμάτων από το εξωτερικό, ενώ αναπόφευκτη ήταν η αύξηση της ανεργίας, η οποία σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία αυξήθηκε κατά 15% το πρώτο εξάμηνο του 1997. Τα μεταρρυθμιστικά προγράμματα

παρέλυσαν, με τη διεθνή κοινότητα να αναβάλλει την παροχή χρηματοδοτικής και τεχνικής βοήθειας, προσμένοντας την ανάκτηση, έως ένα βαθμό τουλάχιστον, της πολιτικής και κοινωνικής σταθερότητας (World Bank 1998c).

Η νέα δημοκρατικά εκλεγμένη κυβέρνηση του 1997, αποκατέστησε γρήγορα τον μακροοικονομικό έλεγχο, υποστηριζόμενη από ένα πρόγραμμα άμεσης βοήθειας του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (Post-Conflict Emergency Assistance Policy), με βάση το οποίο ελήφθησαν σημαντικά μέτρα για την ανάκτηση του μακροοικονομικού ελέγχου. Με την επίτευξη των στόχων αυτού προγράμματος άνοιξε ο δρόμος για την εφαρμογή ενός νέου προγράμματος του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου για την ενδυνάμωση των διαρθρωτικών δομών της οικονομίας (Enhanced Structural Adjustment Facility), στη βάση του οποίου ελήφθησαν σημαντικά μέτρα για την εκτόνωση της κρίσης των πυραμίδων, την ανασυγκρότηση του τραπεζικού συστήματος, την αναβάθμιση των λειτουργιών που αφορούν την κοινωνική ασφάλεια, καθώς και για την βελτίωση του βαθμού πληροφόρησης των πολιτών, όσον αφορά την προσφορά θέσεων εργασίας (World Bank 1998c).

Το 1988 η κυβέρνηση της χώρας έθεσε σε εφαρμογή ένα εκτεταμένο πρόγραμμα ανασυγκρότησης, με την υιοθέτηση βασικών μεταρρυθμίσεων για την αναδιάρθρωση της δημόσιας διοίκησης, ενώ τον ίδιο χρόνο ξεκίνησε ένα μεγαλεπήβολο σχέδιο για την πάταξη της διαφθοράς, το οποίο εστίαζε την προσοχή του στην ενδυνάμωση του συστήματος απονομής δικαιοσύνης. Μετά από μία μικρή περίοδο πολιτικής αστάθειας, η χώρα απέκτησε το Νοέμβριο του 1998 νέο Σύνταγμα, το οποίο αποτελεί τη βάση πάνω στην οποία θα εδραιωθούν οι θεμελιώδης δημοκρατικοί θεσμοί. Συνεχίζοντας την εφαρμογή των προγραμμάτων του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, η χώρα το ίδιο έτος πέτυχε υψηλό ρυθμό ανάπτυξης της τάξεως του 8%, με το αλβανικό νόμισμα να διατηρείται σταθερό, και τον πληθωρισμό να πέφτει σε μονοψήφια επίπεδα (World Bank 1998c).

Την θετική αυτή εξέλιξη της οικονομίας ήρθε να διακόψει η κρίση του Κοσσυφοπεδίου, της οποίας τα αποτελέσματα ήταν έντονα αρνητικά για την Αλβανία, κυρίως λόγω του μεγάλου αριθμού των προσφύγων που κατέφυγαν σ' αυτήν (βλ. κεφ. 1.2). Πέρα από τις συνέπειες της κρίσης, η χώρα αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα τα οποία αφορούν τόσο τη διάρθρωση της οικονομίας, όσο και τον χαρακτήρα και τη δομή του κοινωνικού της ιστού. Χαρακτηριστικά αναφέρεται πως το ΑΕΠ της χώρας είναι ιδιαίτερα χαμηλό ως ποσοστό του κοινοτικού μέσου όρου (23% το 1997) ενώ κρίσιμα παραμένουν τα προβλήματα του υψηλού εξωτερικού χρέους, των υψηλών ελλειμμάτων στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, των μεγάλων ελλειμμάτων του δημοσίου προϋπολογισμού, του ιδιαίτερα υψηλού πληθωρισμού, του χαμηλού ποσοστού των επενδύσεων ως προς το ΑΕΠ, του χαμηλού επιπέδου εισροών ξένου κεφαλαίου για άμεσες επενδύσεις, της υψηλής ανεργίας και του υπερβολικά μεγάλου μεγέθους του αγροτικού τομέα στη σύνθεση του ΑΕΠ και στην απασχόληση (Α.Κότιος 2000). Σύμφωνα με εκτιμήσεις του Γ.Πετράκου, οι οποίες βασίστηκαν σε στοιχεία της Διεθνούς Τράπεζας, με ρυθμούς ανάπτυξης της αλβανικής οικονομίας μεγαλύτερους κατά 1%, 2%, 3%, 4% από τον μέσο ρυθμό ανάπτυξης των 15 χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θα χρειαστούν αντίστοιχα 321, 161, 108, και 81 χρόνια για να εξισωθεί το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της χώρας με το 75% του μέσου κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Ευρωπαϊκής Ένωσης (G.Petrakos 2000). Από την άλλη, η Αλβανία είναι μία παραδοσιακή κοινωνία με έντονα τριτοκοσμικά χαρακτηριστικά, στην οποία εμφανίζονται τάσεις για αποσύνθεση της δημόσιας τάξης, για αυταρχισμό και για προσωποποίηση των πολιτικών διαφορών (Π.Καζάκος 1994). Επίσης, εμφανίζει δυσκολία στην κατανόηση των δημοκρατικών θεσμών και την εφαρμογή των νόμων του κράτους, καθώς υπάρχει ένα έντονο κλίμα δυσπιστίας και αντίδρασης απέναντι σε κάθε μορφή κρατικής δράσης και πρωτοβουλίας.

Πίνακας 3: Βασικά οικονομικά στοιχεία

Αλβανία						
ΑΕΠ του 1998, ως ποσοστό του ΑΕΠ του 1989 (89=100)	Πληθωρισμός (1998)	Ποσοστό ανεργίας (1998)	Βιομηχανική Παραγωγή 1998 (1989=100)	Ποσοστό αγροτικού τομέα στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν 1997	Άμεσες Ξένες Επενδύσεις 1997 (εκ.\$)	Ισοζύγιο Πληρωμών 1998 (% ΑΕΠ)
89	20	18	28	63	339	-12

Πηγές: 1) Petrakos G. (2000) "The Spatial Impact Of East-West Integration in Europe"

2) Petrakos, Mayer, Gorzelak, (2000) "The New Economic Geography of Europe"

3) Gligorov, Kaldor, Tsoukalis (1999) "Balkan Reconstruction and European Integration"

1.1.4. Βοσνία – Ερζεγοβίνη

Η Βοσνία-Ερζεγοβίνη κήρυξε την ανεξαρτησία της από την πρώην Γιουγκοσλαβία τον Μάρτιο του 1992, γεγονός που συνοδεύτηκε από την έναρξη ενός αιματηρού πολέμου μεταξύ Κροατών, Βόσνιων, και Σέρβων. Ο πόλεμος κράτησε έως τον Οκτώβριο του 1995, όταν και υπογράφηκε η συμφωνία του Dayton που οδήγησε σε άμεση κατάπαυση του πυρός. Το επόμενο βήμα ήταν η υπογραφή μιας ευρείας κλίμακας συμφωνίας ειρήνης το Δεκέμβριο του 1995 στο Παρίσι, η οποία περιείχε το βασικό θεσμικό πλαίσιο για την ανασυγκρότηση της χώρας και την απαρχή μιας ειρηνικής και δημοκρατικής πορείας. Υπό την ισχύ της συμφωνίας, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη αποτέλεσε ένα ενιαίο ανεξάρτητο κράτος, με διεθνώς αναγνωρισμένα σύνορα, το οποίο αποτελείται από δύο οντότητες: την Ομοσπονδία της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης και την Σερβική Δημοκρατία. (World Bank 1998d).

Το τίμημα του εμφυλίου ήταν πολύ βαρύ για τη χώρα. Περίπου 250.000 άνθρωποι σκοτώθηκαν, 200.000 τραυματίστηκαν, ενώ 13.000 έμειναν με μόνιμες αναπηρίες. Υπολογίζεται πως πάνω από 50.000 παιδιά τραυματίστηκαν, 800.000 άνθρωποι παραμένουν ακόμη πρόσφυγες, ενώ επιπλέον 800.000 παραμένουν πρόσφυγες στην ίδια τους τη χώρα, καθώς μένουν στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, αλλά όχι εκεί που

κατοικούσαν πριν τον πόλεμο. Την παραπάνω εικόνα έρχεται να συμπληρώσει η ύπαρξη 400.000 ναρκών σε 17.000 ναρκοπέδια (World Bank 1998d).

Ο πόλεμος έπληξε σοβαρά και την οικονομική ζωή της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης. Το ΑΕΠ της χώρας μειώθηκε από 11 δις.\$ το 1990 σε 2 δις.\$ έως το 1995, ενώ το ίδιο χρονικό διάστημα είχαμε πτώση του κατά κεφαλήν εισοδήματος από 2.400\$ σε 500\$. Η βιομηχανική παραγωγή έπεσε στο 10% των επιπέδων πριν τον πόλεμο και η ανεργία άγγιξε το 80%. Το τέλος των συγκρούσεων βρήκε κατεστραμμένο το μεγαλύτερο μέρος των υποδομών της χώρας και ένα εξωτερικό χρέος του ύψους των 3 δις.\$ (World Bank 1998d).

Μετά την εγκαθίδρυση της ειρήνης, τρεις ήταν οι βασικοί τομείς στους οποίους έπρεπε να επικεντρωθεί η αναπτυξιακή διαδικασία. Πρώτον, στην άμεση αποκατάσταση των βασικών υποδομών (δρόμοι, γέφυρες, σύστημα υδροδότησης και αποχέτευσης, δημόσιες υπηρεσίες κτλ), δεύτερον, στην δημιουργία μιας αποτελεσματικής και βιώσιμης κρατικής μηχανής, και τρίτον στην εφαρμογή των αναγκαίων μεταρρυθμίσεων ώστε να επιτευχθεί η μετάβαση προς την οικονομία της αγοράς. Υπό την καθοδήγηση και εποπτεία της Παγκόσμιας Τράπεζας και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, συστάθηκε μία επιτροπή δωρητών η οποία και χρηματοδότησε ένα πρόγραμμα ανασυγκρότησης συνολικού προϋπολογισμού 5 δις.\$.

Το 1996, η χώρα σε συνεργασία με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (του οποίου έγινε μέλος το 1995) και την Παγκόσμια Τράπεζα, έθεσε σε εφαρμογή ένα πρόγραμμα μακροοικονομικής σταθεροποίησης, ενώ το 1997 η κυβέρνηση υιοθέτησε ένα σύνολο βασικών νόμων, οι οποίοι ρύθμιζαν την ίδρυση μιας Κεντρικής Τράπεζας, την πολιτική σε θέματα εμπορίου, την τελωνειακή πολιτική, καθώς τα θέματα του εξωτερικού δανεισμού (World Bank 1998d).

Οι συντονισμένες προσπάθειες της διεθνούς κοινότητας και των τοπικών αρχών άρχισαν να φέρνουν κάποια αποτελέσματα. Το ΑΕΠ της χώρας το 1998 έφτασε στα

4 δις.\$, ποσό που ισοδυναμεί στο 40% του επιπέδου πριν τον πόλεμο, ενώ το κατά κεφαλήν εισόδημα τον ίδιο χρόνο άγγιξε τα 1000\$ (World Bank 1998d).

Το κλίμα που δημιούργησαν τα παραπάνω σημάδια ανάκαμψης ήρθε να αντιστρέψει ο πόλεμος στο Κοσσυφοπέδιο, καθώς η Βοσνία-Ερζεγοβίνη ήταν από τις χώρες που βίωσαν εντονότερα την κρίση (βλ. κεφ. 1.2). Γενικότερα, η χώρα αντιμετωπίζει τεράστια προβλήματα, που έχουν να κάνουν κυρίως με την ολοκληρωτική καταστροφή που άφησε πίσω του ο εμφύλιος πόλεμος. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε πως το ΑΕΠ της χώρας είναι ιδιαίτερα χαμηλό ως ποσοστό του κοινοτικού μέσου όρου (23% το 1997) ενώ τεράστια παραμένουν τα προβλήματα του υψηλού εξωτερικού χρέους, των υψηλών ελλειμμάτων στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, των μεγάλων ελλειμμάτων του δημοσίου προϋπολογισμού, του ιδιαίτερα υψηλού πληθωρισμού, του χαμηλού ποσοστού των επενδύσεων ως προς το ΑΕΠ, του χαμηλού επιπέδου εισροών ξένου κεφαλαίου για άμεσες επενδύσεις, της υψηλής ανεργίας και του υπερβολικά μεγάλου μεγέθους του αγροτικού τομέα στη σύνθεση του ΑΕΠ και στην απασχόληση (Α.Κότιος 2000). Σύμφωνα με εκτιμήσεις του Γ.Πετράκου, οι οποίες βασίστηκαν σε στοιχεία της Διεθνούς Τράπεζας, με ρυθμούς ανάπτυξης της οικονομίας της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης μεγαλύτερους κατά 1%, 2%, 3%, 4% από τον μέσο ρυθμό ανάπτυξης των 15 χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θα χρειαστούν αντίστοιχα 318, 160, 107, και 81 χρόνια για να εξισωθεί το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της χώρας με το 75% του μέσου κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Ευρωπαϊκής Ένωσης (G. Petrakos 2000).

Πίνακας 4: Βασικά οικονομικά στοιχεία

Βοσνία-Ερζεγοβίνη						
ΑΕΠ του 1998, ως ποσοστό του ΑΕΠ του 1989 (89=100)	Πληθωρισμός (1998)	Ποσοστό ανεργίας (1998)	Βιομηχανική Παραγωγή 1998 (1989=100)	Ποσοστό αγροτικού τομέα στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν 1997	Άμεσες Ξένες Επενδύσεις 1997 (εκ.\$)	Ισοζύγιο Πληρωμών 1998 (% ΑΕΠ)
40	16	40	9	-	-	-50

Πηγές: 1) Petrakos G. (2000) "The Spatial Impact Of East-West Integration in Europe"

2) Petrakos, Mayer, Gorzelak, (2000) "The New Economic Geography of Europe"

3) Gligorov, Kaldor, Tsoukalis (1999) "Balkan Reconstruction and European Integration"

1.1.5. Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας

Η Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (ΠΓΔΜ) ανακήρυξε την ανεξαρτησία της μετά το δημοψήφισμα που διεξάχθηκε το Σεπτέμβριο του 1991. Η αρχική επιλογή του ονόματος "Μακεδονία" από το νεοσυσταθέν κράτος, οδήγησε στη διατάραξη των σχέσεων με την Ελλάδα, η οποία άρχισε ένα διεθνή αγώνα για τη μη αναγνώρισή του, ο οποίος κατέληξε στη γνώστη υπόθεση του εμπάργκο. Τελικά το πρόβλημα διευθετήθηκε με την διεθνή αναγνώριση του κρατιδίου ως "Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας" (αν και για τη χώρα μας το ζήτημα του ονόματος δεν έχει λήξει οριστικά).

Θετικό στη μεταβατική προσπάθεια της χώρας αποτέλεσε η σχετικά σταθερή πολιτική κατάσταση, αφού η πρώτη δημοκρατικά εκλεγμένη κυβέρνηση άσκησε τα καθήκοντα της για την περίοδο 1992-1998, και το γεγονός ότι δεν συμμετείχε στον εμφύλιο πόλεμο. Ουσιαστικά η μεταρρυθμιστική προσπάθεια άρχισε μετά το 1994, όπου σημειώθηκαν σημαντικά βήματα προόδου τόσο ως προς την επίτευξη μακροοικονομικής σταθεροποίησης, όσο και ως προς την πορεία των διαρθρωτικών αλλαγών. Έως τα μέσα του 1998 είχαν ιδιωτικοποιηθεί οι περισσότερες επιχειρήσεις του βιομηχανικού, του εμπορικού και του μεταλλευτικού τομέα, καθώς και το 50%

των πρώην κρατικών αγροτικών επιχειρήσεων, ενώ το υπόλοιπο 50% βρισκόταν ήδη προς ιδιωτικοποίηση. Επίσης δημιουργήθηκε το κατάλληλο νομοθετικό πλαίσιο για τον εκσυγχρονισμό των πελατειακών σχέσεων και την απελευθέρωση του εμπορίου, στη βάση του οποίου υπογράφηκαν αρκετές συμφωνίες εμπορικής συνεργασίας, ενώ παράλληλα η χώρα κατέθεσε αίτηση για ένταξη της στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (WTO). Ακόμη πραγματοποιήθηκαν μεταρρυθμίσεις για την ενδυνάμωση του χρηματοοικονομικού συστήματος (δημιουργία τραπεζικού συστήματος στο πρότυπο των Δυτικών κρατών, ανάπτυξη ενός εθνικού χρηματιστηρίου), καθώς και για την εναρμόνιση σε βασικά θέματα της νομοθεσίας με αυτήν των αναπτυγμένων Ευρωπαϊκών χωρών (υγεία-πρόνοια, εργατικό δίκαιο, δικαιώματα πολίτη, κτλ.) (World Bank 1998e).

Από τα πρώτα χρόνια της μεταβατικής της πορείας η χώρα αντιμετωπίζει τεράστια οικονομικά προβλήματα, με μεγάλο μέρος του πληθυσμού να βρίσκεται κάτω από τα όρια φτώχειας ή κοντά σε αυτά. Το ΑΕΠ της χώρας μειώθηκε δραματικά την περίοδο 1994-95, και παρά την ελαφρά του άνοδο το 1998, παραμένουν πολύ υψηλά τα επίπεδα ανεργίας, του υψηλού εξωτερικού χρέους, των μεγάλων ελλειμμάτων στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, του χαμηλού ποσοστού των επενδύσεων ως προς το ΑΕΠ, του χαμηλού επιπέδου εισροών ξένου κεφαλαίου για άμεσες επενδύσεις και του μεγάλου μεγέθους του αγροτικού τομέα στη σύνθεση του ΑΕΠ και στην απασχόληση (Α.Κότιος 2000). Σύμφωνα με εκτιμήσεις του Γ.Πετράκου, οι οποίες βασίστηκαν σε στοιχεία της Διεθνούς Τράπεζας, με ρυθμούς ανάπτυξης της οικονομίας της Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατία της Μακεδονίας μεγαλύτερους κατά 1%, 2%, 3%, 4% από τον μέσο ρυθμό ανάπτυξης των 15 χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θα χρειαστούν αντίστοιχα 283, 142, 95, και 72 χρόνια για να εξισωθεί το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της χώρας με το 75% του μέσου κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Ευρωπαϊκής Ένωσης (G.Petrakos 2000). Την κατάσταση ήρθε να επιδεινώσει η κρίση του Κοσσυφοπεδίου, της οποίας τα αποτελέσματα έγιναν έντονα αισθητά στη χώρα (βλ. κεφ. 1.2).

Πίνακας 5: Βασικά οικονομικά στοιχεία

ΠΓΔΜ						
ΑΕΠ του 1998, ως ποσοστό του ΑΕΠ του 1989 (89=100)	Πληθωρισμός (1998)	Ποσοστό ανεργίας (1998)	Βιομηχανική Παραγωγή 1998 (1989=100)	Ποσοστό αγροτικού τομέα στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν 1997	Άμεσες Ξένες Επενδύσεις 1997 (εκ.\$)	Ισοζύγιο Πληρωμών 1998 (% ΑΕΠ)
71	1	35	47	12	60	-8

Πηγές: 1) Petrakos G. (2000) "The Spatial Impact Of East-West Integration in Europe"

2) Petrakos, Mayer, Gorzelak, (2000) "The New Economic Geography of Europe"

3) Gligorov, Kaldor, Tsoukalis (1999) "Balkan Reconstruction and European Integration"

1.1.6. Κροατία

Η Κροατία κήρυξε την ανεξαρτησία της από την πρώην Γιουγκοσλαβία τον Ιούνιο του 1991, γεγονός που συνοδεύτηκε από την έναρξη ενός αιματηρού πολέμου μεταξύ Κροατών, Βόσνιων, και Σέρβων. Το κόστος του εμφυλίου ήταν δυσβάσταχτο σε όλα τα επίπεδα. Αναφορικά με τον οικονομικό τομέα, το ΑΕΠ της χώρας μειώθηκε κατά 10,2% το 1990 και κατά 23,4% το 1991. Η παραγωγή της χώρας ουσιαστικά αποδιοργανώθηκε λόγω των εχθροπραξιών, της διακοπής του εμπορίου που υπήρχε στο πλαίσιο της πρώην ενιαίας Γιουγκοσλαβίας, τον εκμηδενισμό των σημαντικών πόρων που προέρχονταν από τον τουρισμό και τον μεγάλο αριθμό των προσφύγων που δημιούργησαν οι εχθροπραξίες (Σ.Βαλντέν 1994).

Η Κροατία έβαλε σε εφαρμογή το 1993 ένα από τα πιο επιτυχημένα προγράμματα σταθεροποίησης στα Βαλκάνια, στη βάση του οποίου επιτεύχθηκε το 1994 μακροοικονομική σταθερότητα, παρά τα προβλήματα λόγω του πολέμου (πληθωριστικές πιέσεις, αυξημένα ελλείμματα δημοσίου τομέα). Με τη λήξη των εχθροπραξιών το 1995, άρχισε η προσπάθεια για την ανάκαμψη της οικονομίας και την ανοικοδόμηση της χώρας. Την περίοδο 1995-1998, το ΑΕΠ της χώρας αυξήθηκε κατά μέσο όρο 6% ετησίως, φτάνοντας το 1998 τα 4.520\$ κατά κεφαλήν, νούμερο

πολύ υψηλότερο από τα ανάλογα των άλλων μεταβατικών Βαλκανικών κρατών. Η αύξηση των εγχώριων δαπανών, κυρίως λόγω της μεγάλης αύξησης της κατανάλωσης και των πραγματοποιούμενων επενδύσεων οδήγησε σε άνοδο των εισαγωγών, με τις εξαγωγές να παραμένουν στα συνήθη επίπεδα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα το 1997 η χώρα να παρουσιάζει ένα έλλειμμα στο ισοζύγιο πληρωμών της τάξεως του 11,6% του ΑΕΠ, το οποίο η μειώθηκε στο 7.5% του ΑΕΠ το 1998. Στον τομέα των ιδιωτικοποιήσεων, παρά την πώληση 2.600 κρατικών επιχειρήσεων, παρατηρείται σημαντική καθυστέρηση όσον αφορά την ιδιωτικοποίηση μεγάλων δημοσίων επιχειρήσεων στον τομέα της ενέργειας, των τηλεπικοινωνιών και των μεταφορών. (World Bank 1998f).

Η Κροατία παρουσιάζει σημαντικά πλεονεκτήματα όσον αφορά την αναπτυξιακή της πορεία, τα οποία έχουν να κάνουν κυρίως με μια οικονομική διάρθρωση στα πρότυπα των αναπτυγμένων χωρών, ένα ικανοποιητικό επίπεδο διαβίωσης καθώς και με την ύπαρξη υψηλά καταρτισμένου και εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού. Σοβαρά παραμένουν τα προβλήματα των μεγάλων ελλειμμάτων στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, του χαμηλού επιπέδου των άμεσων ξένων επενδύσεων, του υψηλού εξωτερικού χρέους και των υψηλών επιπέδων ανεργίας. Η κρίση του Κοσσυφοπεδίου είχε αντίκτυπο στη χώρα λόγω της μείωσης του τουρισμού (ο οποίος αποτελεί πολύ σημαντικό κεφάλαιο για την οικονομία της χώρας), και των ξένων επενδύσεων. Σύμφωνα με εκτιμήσεις του Γ.Πετράκου, οι οποίες βασίστηκαν σε στοιχεία της Διεθνούς Τράπεζας, με ρυθμούς ανάπτυξης της οικονομίας της Κροατίας μεγαλύτερους κατά 1%, 2%, 3%, 4% από τον μέσο ρυθμό ανάπτυξης των 15 χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θα χρειαστούν αντίστοιχα 149, 75, 50, και 38 χρόνια για να εξισωθεί το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της χώρας με το 75% του μέσου κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Ευρωπαϊκής Ένωσης (G.Petrakos 2000).

Πίνακας 6: Βασικά οικονομικά στοιχεία

Κροατία						
ΑΕΠ του 1998, ως ποσοστό του ΑΕΠ του 1989 (89=100)	Πληθωρισμός (1998)	Ποσοστό ανεργίας (1998)	Βιομηχανική Παραγωγή 1998 (1989=100)	Ποσοστό αγροτικού τομέα στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν 1997	Άμεσες Ξένες Επενδύσεις 1997 (εκ.\$)	Ισοζύγιο Πληρωμών 1998 (% ΑΕΠ)
78	6	19	57	12	1..336	-7

Πηγές: 1) Petrakos G. (2000) "The Spatial Impact Of East-West Integration in Europe"

2) Petrakos, Mayer, Gorzelak, (2000) "The New Economic Geography of Europe"

3) Gligorov, Kaldor, Tsoukalis (1999) "Balkan Reconstruction and European Integration"

1.1.7. Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας

Η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας αποτελεί ουσιαστικά το κομμάτι της πρώην Γιουγκοσλαβίας που έμεινε υπό Σερβικό έλεγχο, μετά τη διάλυση της το 1991. Ο εμφύλιος πόλεμος μεταξύ Σέρβων, Βόσνιων και Κροατών που ακολούθησε, δεν άφηνε φυσικά περιθώρια για ομαλή μετάβαση της χώρας προς την δημοκρατία και την οικονομία της αγοράς. Η Σερβία δεν πλήγηκε άμεσα από τον εμφύλιο, καθώς αυτός δεν διεξάχθηκε έδαφος της. Οι επιπτώσεις του πολέμου στην οικονομία της συνοψίζονται στις δαπάνες για τη χρηματοδότηση του πολέμου, στο εμπάργκο που της επιβλήθηκε από την διεθνή κοινότητα και στη διάλυση της ενιαίας Γιουγκοσλαβικής αγοράς. Οι εχθροπραξίες έληξαν το 1995, με την υπογραφή της συμφωνίας του Dayton.

Η χώρα παρά τα έντονα προβλήματα (εσωτερικές αδυναμίες, έντονος κρατικός παρεμβατισμός, έλλειψη ξένων επενδύσεων, τεχνολογική υποβάθμιση της παραγωγής, κλπ.) κατόρθωσε να αντέξει τις συνέπειες του εμπάργκο και μάλιστα να ανακάμψει μερικώς κατά την περίοδο 1995-1998 (Α.Κότιος 2000). Φυσικά η συνέχεια δεν ήταν ανάλογη, καθώς οι επιπτώσεις της στρατιωτικής επέμβασης του NATO στην ΟΔΓ λόγω της κρίσεως του Κοσσυφοπεδίου ήταν καταστροφικές. Η χώρα εξήλθε από τον

πόλεμο με καταστραμμένες πολλές πόλεις και χωριά, τις βασικές της υποδομές και τις σημαντικότερες βιομηχανικές της εγκαταστάσεις. Η οικονομία της μετά τους βομβαρδισμούς χαρακτηρίζεται από τεράστια δημοσιονομικά ελλείμματα, υψηλό εξωτερικό χρέος, καλπάζοντα πληθωρισμό, και εντονότατο κρατικό παρεμβατισμό. Τα ποσοστά ανεργίας ξεπερνούν το 50%, ενώ το ΑΕΠ του 1999 αντιστοιχεί στο 1/3 του ΑΕΠ του 1989 (Α.Κότιος 2000). Η ΟΔΓ τελεί ουσιαστικά υπό απομόνωση όσον αφορά τους εξωτερικούς της πολιτικούς και οικονομικούς δεσμούς, ως απάντηση της διεθνούς κοινότητας στο καθεστώς Μιλόσεβιτς.

Πίνακας 7: Βασικά οικονομικά στοιχεία

ΟΔΓ						
ΑΕΠ του 1998, ως ποσοστό του ΑΕΠ του 1989 (89=100)	Πληθωρισμός (1998)	Ποσοστό ανεργίας (1998)	Βιομηχανική Παραγωγή 1998 (1989=100)	Ποσοστό αγροτικού τομέα στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν 1997	Άμεσες Ξένες Επενδύσεις 1997 (εκ.\$)	Ισοζύγιο Πληρωμών 1998 (% ΑΕΠ)
52	30	27	46	-	-	-8

Πηγές: 1) Petrakos G. (2000) "The Spatial Impact Of East-West Integration in Europe"

2) Petrakos, Mayer, Gorzelak, (2000) "The New Economic Geography of Europe"

3) Gligorov, Kaldor, Tsoukalis (1999) "Balkan Reconstruction and European Integration"

1.2. Οι οικονομικές επιπτώσεις της κρίσης του Κοσσυφοπέδιου

Τα μεταβατικά κράτη της περιοχής, έχοντας υποστεί ήδη τις επιπτώσεις του εμφυλίου πολέμου μετά την διάλυση της πρώην Γιουγκοσλαβίας, αντιμετώπισαν τις επιπτώσεις μιας νέας μεγάλης κρίσης, σε μια χρονική στιγμή μάλιστα που είχαν αρχίσει να εμφανίζονται κάποια ισχνά σημάδια ανάπτυξης και προοπτικής για την ευρύτερη περιοχή. Η επέμβαση της διεθνούς κοινότητας με στρατιωτικά μέσα εναντίον της Σερβίας λόγω της κατάστασης στο Κοσσυφοπέδιο, δημιούργησε νέα δεδομένα που επηρέασαν όλα τα κράτη της Βαλκανικής, τόσο σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο,

αλλά και σε τομείς όπως οι σχέσεις των Βαλκανικών χωρών μεταξύ τους, καθώς και με την διεθνή κοινότητα.

Οι οικονομικές επιπτώσεις της κρίσης μπορούν να διαχωριστούν σε τρία επίπεδα. Το πρώτο σχετίζεται με τις αυξημένες δαπάνες για την φροντίδα των προσφύγων από το Κοσσυφοπέδιο, οι οποίοι διαχύθηκαν κυρίως στην Αλβανία, την ΠΓΔΜ και λιγότερο στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη. Υπολογίζεται πως 545.000 κατέφυγαν στην Αλβανία, νούμερο που αντιστοιχεί στο 16% περίπου του συνολικού πληθυσμού της χώρας, ενώ 260.000 βρήκαν καταφύγιο στην ΠΓΔΜ, με ποσοστό επί του συνολικού πληθυσμού περίπου ίσο με 14% (IMF and World Bank 1999, IMF 1999a). Η αύξηση των καταναλωτικών αναγκών του δημοσίου τομέα για την φροντίδα των προσφύγων, λειτούργησε αρνητικά για τις αναπτυξιακές προοπτικές των χωρών υποδοχής προσφύγων, καθώς ήταν σε βάρος των επενδυτικών δαπανών. Ακόμη, παρατηρήθηκε μείωση συνολικά της ιδιωτικής κατανάλωσης, καθώς και της ζήτησης μιας σειράς προϊόντων και υπηρεσιών. Η παροχή διεθνούς βοήθειας προς τις πληγείσες χώρες άμβλυσε σημαντικά τις παραπάνω αρνητικές επιδράσεις, χωρίς βέβαια να τις εκμηδενίσει εντελώς (Α.Κότιος 2000). Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται η συνολική βοήθεια της ΕΕ προς τις γειτονικές του Κοσσυφοπεδίου χώρες για το έτος 1999.

Πίνακας 8: Συνολική βοήθεια της ΕΕ προς τις γειτονικές του Κοσσυφοπεδίου χώρες για το έτος 1999 (εκ. EURO).

	Αλβανία	Βοσν.- Ερζεγ.	Κροατία	ΟΔΓ	ΠΓΔΜ	Πολλές χώρες	Σύνολο
PHARE + OBNOVA	118,5	146,0	15,0	23,5	68,7	2,8	374,5
Ανθρωπιστική βοήθεια (ECHO)	7,0	56,4	5,0	7,6	-	182,0	258,0
Ασφάλεια τροφίμων							
Βοήθεια (DGVIII)	5,7	-	-	-	-	-	5,7
Ισοζύγιο πληρωμών							
Βοήθεια (DG II)	20,0	60,0	-	-	-	-	80,0

ΕΤΕπ	-	-	-	-	-	-	0,0
Άλλες δράσεις		10,0	1,4	0,5	0,5	2,0	14,4
Συνολική βοήθεια της ΕΕ	151,2	272,4	21,4	31,6	69,2	186,8	732,6

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή – DG 1A

Το δεύτερο, έχει να κάνει με τις επιπτώσεις της κρίσης στις εξωτερικές συναλλαγές των χωρών της περιοχής, καθώς ζημιώθηκε το εμπόριο των Βαλκανικών κρατών με αγαθά και υπηρεσίες. Άμεσα επλήγησαν οι χώρες που διατηρούσαν στενές εμπορικές σχέσεις με την ΟΔΓ, όπως η Βοσνία-Ερζεγοβίνη, η ΠΓΔΜ και σε μικρότερο βαθμό η Βουλγαρία και η Ρουμανία (IMF and World Bank 1999, IMF 1999a). Το εξωτερικό εμπόριο πλήγηκε και έμμεσα λόγω της ακύρωσης των μεταφορικών αξόνων που διασφάλιζαν συγκριτικά χαμηλότερο μεταφορικό κόστος για τις αυξανόμενες εξαγωγές κυρίως της ΠΓΔΜ και της Βουλγαρίας προς τις μεγάλες Ευρωπαϊκές αγορές. Η κρίση επηρέασε αρνητικά και την τουριστική κίνηση, γεγονός που κόστισε ιδιαίτερα την Κροατία, μια χώρα με μεγάλη εξάρτηση από αυτόν τον κλάδο (Α.Κότιος 2000).

Το τρίτο επίπεδο αναφέρεται στη χειροτέρευση των αναπτυξιακών προοπτικών της περιοχής λόγω της αυξανόμενης αστάθειας και των πολιτικών κινδύνων. Οι παραπάνω παράγοντες επηρέασαν αρνητικά τη διενέργεια άμεσων ξένων επενδύσεων στις χώρες της περιοχής, γεγονός που είχε αντίκτυπο και στην πορεία των ιδιωτικοποιήσεων. Η μείωση του ενδιαφέροντος των ξένων επενδυτών καθώς και της διαπραγματευτικής ικανότητας των Βαλκανικών κρατών, όπως και η καθυστέρηση προγραμμάτων ιδιωτικοποιήσεων που βρίσκονταν ήδη σε εξέλιξη (IMF and World Bank 1999, IMF 1999a), ήταν οι κύριες αρνητικές επιπτώσεις. Ακόμη, μειώθηκε το ενδιαφέρον των ιδιωτών δανειστών και αυξήθηκε το κόστος των δανείων, με τα οποία οι χώρες της περιοχής καλύπτουν σε μεγάλο βαθμό τα ελλείμματα του ισοζυγίου πληρωμών. Παράλληλα, υπήρξε πτώση των δημοσίων εσόδων των χωρών της περιοχής, ως αποτέλεσμα της μείωσης των εσόδων από δασμούς λόγω της πτώσης των εισαγωγών,

της μείωσης των εισοδημάτων, του ΑΕΠ και της μείωσης των έμμεσων φόρων λόγω πτώσης της ιδιωτικής δαπάνης (IMF and World Bank 1999, IMF 1999a).

Η κρίση στο Κοσσυφοπέδιο προκάλεσε αρνητική εξέλιξη σε όλα τα μακροοικονομικά μεγέθη των χωρών της περιοχής. Σύμφωνα με εκτιμήσεις του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και της Παγκόσμιας Τράπεζας, ο πόλεμος προκάλεσε μείωση στο μέσο ΑΕΠ του έτους 1999 των έξι περισσότερο πληγηθείσων χωρών κατά 2%, με συνέπεια να αναμένεται επιβάρυνση του ΑΕΠ αυτού για το 1999 της τάξεως του 1%. Οι χώρες που βίωσαν το εντονότερο κόστος σε όλα τα επίπεδα ήταν η Αλβανία, η ΠΓΔΜ, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη, ενώ ακολουθούν οι Βουλγαρία, Ρουμανία και Κροατία. Φυσικά καταστροφικές ήταν οι συνέπειες του πολέμου στην ίδια την ΟΔΓ και στο Κοσσυφοπέδιο (IMF 1999b).

1.3. Προσδιοριστικοί παράγοντες της μεταβατικής πορείας των Βαλκανικών κρατών

Είναι πλέον κοινή η διαπίστωση πως το παράδειγμα της μετάβασης των Βαλκανικών χωρών συνιστά το πλέον αποτυχημένο στην Ευρώπη, με τα επίπεδα ανάπτυξης των πρώην κομμουνιστικών χωρών της Βαλκανικής να εμφανίζουν διαρκής τάσεις απόκλισης από τα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά και από τις μεταβατικές χώρες της Κεντρικής Ευρώπης (βλ. Παράρτημα Ι: Χάρτες 1,2,3 και Διάγραμμα1). Χαρακτηριστικά αναφέρουμε πως το κατά κεφαλήν ΑΕΠ των Βαλκανικών χωρών αντιστοιχεί στο 10% του κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ οι χώρες της Κεντρικής Ευρώπης βρίσκονται στο 20% του κοινοτικού μέσου όρου, με τάσεις παραπέρα σύγκλισης (Γ.Πετράκος 2000). Έτσι, κατά την ίδια περίοδο που η πλειοψηφία των πρώην σοσιαλιστικών χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης μετασχηματίζετε και ανακάμπτει οικονομικά, οι μεταβατικές χώρες της Βαλκανικής αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα σε σχέση με τον οικονομικό μετασχηματισμό τους, αλλά και με την εγκαθίδρυση σταθερών δημοκρατικών

συστημάτων. Παρακάτω επιχειρείται να προσδιορισθούν οι κυριότεροι λόγοι αυτής της Βαλκανικής αποτυχίας.

Η ειρήνη που επικράτησε στην Ευρώπη κατά την περίοδο του ψυχρού πολέμου, λειτούργησε επουλωτικά πάνω στα τραύματα που είχαν αφήσει στον Ευρωπαϊκό χώρο οι μακροχρόνιοι πόλεμοι, οι διαδικασίες εθνικής ολοκλήρωσης και η ανάπτυξη εθνικιστικών κινημάτων. Η σταθερότητα του διπολικού συστήματος, με τις υπερδυνάμεις των ΗΠΑ και της Σοβιετικής Ένωσης στους δύο του πόλους να εγγυώνται την πολιτική σταθερότητα, σε συνάρτηση με την ευημερία, την εμπέδωση των δημοκρατικών θεσμών, του κράτους δικαίου και του πλουραλισμού στη Δυτική Ευρώπη, καθώς και με την ανάπτυξη της πολιτικής της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, οδήγησαν στη συνειδητοποίηση από τους λαούς και τις ηγεσίες των αναπτυγμένων Ευρωπαϊκών κρατών, του ανώφελου των πολεμικών συγκρούσεων και των ιμπεριαλιστικών πολιτικών. (Μ.Π.Ευρυβιάδης 1999). Κατά την ίδια χρονική περίοδο στα Βαλκάνια του υπαρκτού σοσιαλισμού, το συνεκτικό κρίκο των πολυεθνικών κρατών αποτελούσε η κομμουνιστική ιδεολογία, στα πλαίσια όμως ενός ολοκληρωτικού συστήματος διακυβέρνησης, όπου απουσίαζαν βασικές δημοκρατικές αρχές και ελευθερίες, μόνο στη βάση των οποίων ήταν δυνατή η υπέρβαση από τα προϋπάρχοντα εθνοτικά προβλήματα. Η επιβολή τέτοιων αυταρχικών καθεστώτων όχι μόνο δεν ξόρκισε τα φαντάσματα του παρελθόντος, αλλά αντίθετα τα περιέθαλψε, με αποτέλεσμα αυτά να γιγαντωθούν και να αναχθούν σε μείζον πρόβλημα στην περιοχή μετά την κατάρρευση του κομμουνισμού. Οι μακροχρόνιοι πόλεμοι που ξέσπασαν στην περιοχή ως αποτέλεσμα των παραπάνω, με τελευταίο παράδειγμα τους βομβαρδισμούς του ΝΑΤΟ εναντίον της ΟΔΓ, κάθε άλλο παρά βοηθούν τη μεταβατική διαδικασία των κρατών της Βαλκανικής. Σύμφωνα με Γ.Πετράκο (Πετράκος 2000), οι πολεμικές συγκρούσεις επηρεάζουν τόσο τις εμπλεκόμενες χώρες, όσο και την ευρύτερη περιοχή. Αυτό συμβαίνει, αφενός με την καταστροφή του παραγωγικού και ανθρώπινου δυναμικού, καθώς και του τεχνικού και κοινωνικού εξοπλισμού των εμπλεκόμενων χωρών, αφετέρου με την δημιουργία ενός κλίματος αβεβαιότητας και απαισιοδοξίας για τις προοπτικές τη γενικότερης περιοχής. Εδώ

πρέπει να αναφέρουμε πως τα πρώην κομμουνιστικά κράτη της Κεντρικής Ευρώπης δεν αντιμετώπισαν ανάλογα προβλήματα, καθώς οι πληθυσμοί τους ήταν περισσότερο ομοιογενείς, ως αποτέλεσμα διαδικασιών που ολοκληρώθηκαν περίπου πριν μισό αιώνα.

Η προσπάθεια μετάβασης των χωρών του πρώην υπαρκτού σοσιαλισμού προς μια δυτικού τύπου ελεύθερη οικονομία, επέφερε το άνοιγμα των αγορών τους στο παγκόσμιο οικονομικό περιβάλλον. Οι οικονομίες των χωρών αυτών, έπρεπε να περάσουν απότομα από ένα σοσιαλιστικό σύστημα με κεντρικά διευθυνόμενες οικονομίες, σε ένα διεθνοποιημένο οικονομικό περιβάλλον όπου κυριαρχούν οι δυνάμεις της ελεύθερης αγοράς, στο πλαίσιο καπιταλιστικών δομών και θεσμών, οι οποίοι επιβάλλονταν να εισαχθούν εκ του μηδενός στις μεταβατικές οικονομίες. Αυτό μπορούσε να επιτευχθεί σταδιακά μέσω της εφαρμογής ενός πλέγματος μεταρρυθμίσεων, που θα επέτρεπαν την διαρθρωτική αλλαγή των οικονομιών και την επίτευξη μακροοικονομικής σταθεροποίησης.

Η πορεία αυτών των μεταρρυθμίσεων στις Βαλκανικές χώρες προσδιορίστηκε από κάποιους ιδιαίτερους παράγοντες, όπως η έλλειψη προκομμουνιστικών εμπειριών και βιομηχανικής παράδοσης (Α.Κότιος 2000), καθώς και η απουσία εμπειρίας σε θέματα οικονομικών και πολιτικών μεταρρυθμίσεων (με εξαίρεση την πρώην Γιουγκοσλαβία). Αντίθετα, χώρες όπως η Τσεχία και η Ουγγαρία, είχαν ήδη αναπτύξει προπολεμικά σημαντικές βιομηχανικές δομές (Γ.Πετράκος 2000). Επίσης, οι αρχικές μεταρρυθμιστικές προσπάθειες των Βαλκανικών χωρών, είχαν ως κοινό γνώρισμα την αναβλητικότητα, την αναποτελεσματικότητα και πολλές φορές την εσωτερική αντίφαση των εφαρμοζομένων πολιτικών, την ασυνέχεια, καθώς και το δισταγμό υιοθέτησης ριζοσπαστικών πολιτικών οι οποίες προϋπόθεταν και την ανάληψη του πολιτικού κόστους (Γ.Πετράκος 2000, World Bank 1996). Το τελευταίο, αποτέλεσε ισχυρό ανασταλτικό παράγοντα της μεταρρυθμιστικής πορείας των περισσότερων μεταβατικών κρατών της Βαλκανικής, για λόγους που έχουν να κάνουν με την ισχυρή λαϊκή βάση που διατήρησαν τα κομμουνιστικά κόμματα.

Σύμφωνα με το Γ.Πετράκο, σημαντικό ρόλο στην αφομοίωση των θεσμών και των λειτουργιών των αγορών, παίζει το επίπεδο της οικονομικής ανάπτυξης. Ιδιαίτερα για χώρες με χαμηλό επίπεδο ανάπτυξης, με κλειστές οικονομίες κατά την περίοδο της μετάβασης και όπου ο εκσυγχρονισμός των οικονομιών δεν προκύπτει ως αποτέλεσμα εσωτερικών δυναμικών, αλλά είναι απότομος και εισαγόμενος, το σοκ της διεθνοποίησης είναι εντονότερο, ενώ ο εκσυγχρονισμός των οικονομιών είναι περισσότερο βίαιος και καταστροφικός (Γ.Πετράκος 2000). Στην παραπάνω κατηγορία ανήκουν οι χώρες της Βαλκανικής, όπου το επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης κατά την απαρχή της μεταβατικής περιόδου ήταν γενικά χαμηλό.

Ένα ακόμη μειονέκτημα με το οποίο οι χώρες της Βαλκανικής εισήλθαν στη μεταβατική διαδικασία, έχει να κάνει με τη διάρθρωση των οικονομιών τους. Το μεγάλο μέγεθος του αγροτικού τομέα στη σύνθεση του ΑΕΠ τους και πολύ περισσότερο στην απασχόληση είναι γεγονός που παραπέμπει σε άλλες εποχές και δεν διευκολύνει στην προσαρμογή των Βαλκανικών οικονομιών στα νέα διεθνή δεδομένα (Jackson and Petrakos 1999, Γ.Πετράκος 2000).

Η δημιουργία νέων μικρών κρατών στην περιοχή, με κακές έως εχθρικές ως επί το πλείστον μεταξύ τους σχέσεις, συνεπάγεται και τον κατακερματισμό του οικονομικού χώρου, οπότε και την αδυναμία ανάπτυξης οικονομικών σχέσεων μεταξύ των γειτονικών Βαλκανικών κρατών. Έτσι, οι μικρές εθνικές αγορές, μη λειτουργώντας στο πλαίσιο μιας ευρύτερης γεωγραφικής περιφέρειας, αδυνατούν να προσφέρουν στην παραγωγική τους βάση τις απαραίτητες για την ωφέλεια τους εσωτερικές και εξωτερικές οικονομίες κλίμακας. Αυτή η αδυναμία εκμετάλλευσης της Βαλκανικής αγοράς ως σύνολο, από τις χώρες της περιοχής, οδηγεί στη μείωση της ανταγωνιστικότητας και γενικά της αποτελεσματικότητας των εγχώριων επιχειρήσεων, της απασχόλησης, καθώς και στην αύξηση των εισαγωγών και του βαθμού εξάρτησης τους από την ΕΕ (Γ.Πετράκος 2000).

Σύμφωνα με τον Π.Σκάγιαννη, οι Βαλκανικές μεταβατικές χώρες υστερούν από τις αντίστοιχες χώρες της ΚΑΕ στα επίπεδα τεχνικών και κοινωνικών υποδομών (Π.Σκάγιαννης 2000). Με δεδομένο το ότι οι υποδομές αποτελούν βασικό παράγοντα ανάπτυξης, το παραπάνω συμπέρασμα ερμηνεύει έως κάποιο βαθμό την καλύτερη πορεία των οικονομιών των χωρών της Κεντρικής Ευρώπης μετά το 1989 και εξηγεί σε συνδυασμό με τους άλλους παράγοντες τη Βαλκανική καθυστέρηση.

Σημαντικές είναι και οι ευθύνες της ΕΕ στην αποτυχημένη αλλά και αποκλίνουσα πορεία των πρώην κομμουνιστικών Βαλκανικών κρατών, σε σχέση με τις αντίστοιχες χώρες της Κεντρικής Ευρώπης. Η ΕΕ μέσω των πολιτικών συνεργασίας που άσκησε, δεν έλαβε υπόψη τα διαφορετικής τάξεως μεγέθους προβλήματα με τα οποία εισήλθαν οι χώρες της Βαλκανικής στην μεταβατική διαδικασία. Αντίθετα, λειτούργησε ευνοϊκά ως προς τις χώρες της ΚΑΕ, αντιμετωπίζοντας με τον ίδιο τρόπο άνισες καταστάσεις και εφαρμόζοντας την αρχή της αιρεσιμότητας, δηλαδή των όρων και των προϋποθέσεων για το είδος και την ένταση της συνεργασίας. Έτσι, ως αποτέλεσμα της παραπάνω πολιτικής, οι χρηματοδοτικοί πόροι του προγράμματος Phare κατανεμήθηκαν αναλογικά στις διάφορες χώρες, αφού το ύψος της βοήθειας προσδιορίζονταν από το μέγεθος του πληθυσμού και όχι από το μέγεθος των αναγκών. Ακόμη, λόγω του ότι η παροχή βοήθειας εξαρτιόταν από την εκπλήρωση πολιτικών και οικονομικών κριτηρίων, οι περισσότερες χώρες της Βαλκανικής καθυστέρησαν να ενταχθούν στα ευρωπαϊκά προγράμματα στήριξης σε σχέση με τις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης, λόγω των συγκριτικά δυσμενέστερων συνθηκών εκκίνησης. Όσον αφορά τη χρηματοδοτική βοήθεια που χορηγήθηκε από την ΕΕ στις χώρες της περιοχής, το σίγουρο είναι πως δεν ανταποκρίνονταν στο μέγεθος των αναγκών, αλλά ήταν παράλληλα διασπασμένη σε πολλές δόσεις, με μικρή πολλαπλασιαστική επίδραση και υψηλό κόστος διαχείρισης και πληροφόρησης. Προβλήματα παρουσιάζονται και στην πολιτική εμπορικής συνεργασίας της ΕΕ, η οποία δεν οδήγησε σε πλήρη απελευθέρωση του εμπορίου της Κοινότητας για το σύνολο των εξαγωγών των Βαλκανικών κρατών (Α.Κότιος 2000).

Ευθύνες μπορούν να αναδειχθούν και στον καθορισμό των στόχων και των προτεραιοτήτων της Ευρωπαϊκής πολιτικής, η οποία έδωσε έμφαση κυρίως στο θεσμικό επίπεδο και λιγότερο στο οικονομικό. Χωρίς να αμφισβητείται η σημασία του πρώτου, είναι προφανές πως είναι τουλάχιστον εξωπραγματικό να μην αντιμετωπίζονται αρχικά ζητήματα που έχουν να κάνουν με την επιβίωση των λαών της περιοχής. Ακόμη, η ένταξη των πόρων στο Τρίτο ΚΠΣ για τις χώρες της πρώτης διεύρυνσης, αναμένεται να ωφελήσει τις περισσότερο αναπτυγμένες χώρες και να αυξήσει τις ανισότητες μεταξύ των χωρών που συμμετέχουν στη διαδικασία της μετάβασης (Γ.Πετράκος 2000).

Τέλος, κρίσιμος είναι ο παράγοντας που αναφέρεται στα γεωγραφικά χαρακτηριστικά των Βαλκανικών χωρών και στη χωροθέτηση τους στον Ευρωπαϊκό οικονομικό χάρτη, στον οποίο κεντρική θέση κατέχουν οι αναπτυγμένες χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Η απόσταση από τις μεγάλες ευρωπαϊκές αγορές σε συνάρτηση με τις ανεπαρκείς μεταφορικές υποδομές, λειτουργεί ανασταλτικά στις εξαγωγικές επιδόσεις των μεταβατικών χωρών της περιοχής. Αρνητική είναι η επίδραση της γεωγραφικής θέσης των Βαλκανίων όσον αφορά την “πληροφόρηση, τη διάχυση της τεχνολογίας και της γνώσης, την κινητικότητα και αλληλεπίδραση των ατόμων, την υιοθέτηση δοκιμασμένων προτύπων οργάνωσης της οικονομίας και της κοινωνίας και την κατανόηση της λειτουργίας σημαντικών θεσμών ή μηχανισμών” που εισάγονται από τη Δύση. Σε αυτό συντελούν παράγοντες όπως οι δυσκολίες του ανάγλυφου, οι μεγάλες αποστάσεις, τα αλλεπάλληλα σύνορα, οι διαφορετικές γλώσσες, καθώς και διατυπώσεις και γραφειοκρατίες, οι οποίοι δημιουργούν εμπόδια στη διάχυση αυτών των μη υλικών ροών. Είναι προφανές ότι οι χώρες της Κεντρικής Ευρώπης δεν αντιμετωπίζουν ανάλογα προβλήματα, καθώς οι γείτονες τους είναι οι αναπτυγμένες χώρες της ΕΕ. Η γεωγραφική θέση των μεταβατικών χωρών επηρεάζει και την κατανομή των ξένων επενδύσεων που προέρχονται κυρίως από την ΕΕ και τις ΗΠΑ (Γ.Πετράκος 2000). Σύμφωνα με τον Ριζόπουλο, η μεγάλη πλειοψηφία αυτών των επενδύσεων κατευθύνεται στις πρώην κομμουνιστικές χώρες της Κεντρικής

Ευρώπης, καθώς αυτές συνδυάζουν χαμηλό εργατικό κόστος και εγγύτητα στις μεγάλες Ευρωπαϊκές αγορές (Γ.Πετράκος 2000)

1.4. Συμπερασματικά

Η πορεία της μετάβασης των βαλκανικών κρατών την πρώτη δεκαετία μετά την κατάρρευση των κομμουνιστικών συστημάτων, κρίνεται χωρίς αμφιβολία ως αποτυχημένη. Ειδικότερα, όσον αφορά τον οικονομικό τομέα και παρά το γεγονός πως υπάρχουν σημαντικές διαφοροποιήσεις τόσο ως προς τα επίπεδα ανάπτυξης των βαλκανικών μεταβατικών χωρών, όσο και ως προς την πρόοδο των μεταρρυθμίσεων, υπάρχουν κάποια κοινά σημεία που αξίζει να σημειωθούν (Gligorov, Kaldor, Tsoukalis, 1999). Έτσι όλες οι χώρες της περιοχής χαρακτηρίζονται από:

- Υψηλό εξωτερικό χρέος
- Μεγάλα ελλείμματα του δημοσίου προϋπολογισμού
- Υψηλά ποσοστά πληθωρισμού
- Χαμηλή και σπασμωδική ανάπτυξη
- Απότομη αποβιομηχάνιση
- Μικρή πρόοδο στον τομέα των ιδιωτικοποιήσεων
- Αναξιοπιστία του τραπεζικού τομέα και γενικότερα του οικονομικού συστήματος
- Μη ύπαρξη ισχυρού θεσμικού πλαισίου

Ουσιαστικά οι βαλκανικές μεταβατικές χώρες έχουν τεθεί σε ένα φαύλο κύκλο υπανάπτυξης, ο οποίος είναι αποτέλεσμα τόσο των δυσμενών αρχικών συνθηκών με τις οποίες εισήλθαν στη μεταβατική διαδικασία, όσο και της μετέπειτα αρνητικής τους πορείας. Με βάση την παρούσα κατάσταση και το δυναμικό αυτών των χωρών, ο κύκλος αυτός δύναται να σπάσει μόνο με παρέμβαση της διεθνούς κοινότητας, και η ιδιαίτερα της ΕΕ, η οποία για μια σειρά από ιστορικούς, γεωγραφικούς, πολιτισμικούς λόγους, αλλά κυρίως λόγω του πολιτικού και οικονομικού της μεγέθους, πρέπει να

επωμιστεί τον ρόλο του κύριου φορέα στήριξης των μεταβατικών κρατών της βαλκανικής. Για το λόγο αυτό, στα επόμενα γίνεται διεξοδική αναφορά στο ρόλο και τη σημασία της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ανασυγκρότηση και ανάπτυξη των Βαλκανίων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η Ευρωβαλκανική συνεργασία

2.1. Εισαγωγή

Η κοσμογονική αλλαγή που επήλθε με την πτώση του κομμουνιστικού συστήματος διαφοροποίησε ριζικά τον Ευρωπαϊκό χάρτη, τόσο σε επίπεδο αλλαγής συνόρων, καθώς δημιουργήθηκαν νέα ανεξάρτητα κράτη στο χώρο της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, αλλά κυρίως στο επίπεδο του νέου πλέγματος σχέσεων και των δυναμικών που αναπτύχθηκαν και αναπτύσσονται μεταξύ των πρώην κομμουνιστικών χωρών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η τελευταία, για μια σειρά από ιστορικούς, γεωγραφικούς, πολιτισμικούς, πολιτικούς και οικονομικούς λόγους, επωμίστηκε τον ρόλο του κύριου φορέα στήριξης της προσπάθειας των χωρών του πρώην ανατολικού μπλοκ για μετάβαση προς μια δυτικού τύπου κοινοβουλευτική δημοκρατία και ενός οικονομικού συστήματος στα πρότυπα των συστημάτων των αναπτυγμένων κρατών. Ο ρόλος της ΕΕ δεν περιορίστηκε στην παροχή χρηματοδοτικής βοήθειας και τεχνογνωσίας. Το τέλος της πολιτικής διαίρεσης στην Ευρωπαϊκή ήπειρο έδωσε από μόνο του μια μοναδική ευκαιρία για διεύρυνση και εμβάθυνση της ΕΕ, η οποία στα πλαίσια του παραπάνω στόχου άρχισε να δομεί με τις μεταβατικές χώρες ένα πλέγμα σχέσεων, των οποίων η ένταση διαφοροποιούταν ανάλογα με την κάθε περίπτωση. Αυτή η μάλλον επιλεκτική στάση της ΕΕ όπως διαμορφώθηκε την πρώτη δεκαετία μετά την πτώση του κομμουνισμού, προσδιορίστηκε από παράγοντες όπως η οικονομικοπολιτική σημασία των μεταβατικών χωρών, η γεωγραφική τους θέση σε σχέση με την αναπτυγμένη Ευρώπη και οι επιδόσεις τους όσον αφορά τη διαδικασία μετασχηματισμού τους. Από την πλευρά των περισσότερων πρώην σοσιαλιστικών κρατών, η θεμελίωση ισχυρών δεσμών με την ΕΕ σε όλα τα επίπεδα, στη βάση της προοπτικής ένταξής τους στην Ένωση, αποτέλεσε τη μόνη λύση και ελπίδα για την επίτευξη σταθερότητας και ευημερίας.

Η ΕΕ στην προσπάθειά της να στηρίζει την μεταβατική διαδικασία των πρώην κομμουνιστικών κρατών της Κεντρικής και Νοτιοανατολικής Ευρώπης, έχει αναπτύξει από το 1989 τα προγράμματα Phare και OBNOVA, ενώ παράλληλα ενεργοποίησε χρηματοδοτικά σχήματα συνεργασίας μέσω της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων και της Ευρωπαϊκής Τράπεζας για την Ανασυγκρότηση και την Ανάπτυξη.

Το πρόγραμμα Phare αποτελεί το μέσο με το οποίο η ΕΕ παρέχει στις μεταβατικές χώρες χρηματοδοτική βοήθεια για τη στήριξη της διαδικασίας του οικονομικού μετασχηματισμού τους και την εγκαθίδρυση δημοκρατικών καθεστώτων, χωρίς όμως να αποσκοπεί στην εξυπηρέτηση μακροοικονομικών στόχων και κάλυψη των γενικών συναλλαγματικών και νομισματικών τους αναγκών. Το πρόγραμμα παρέχει τεχνογνωσία, συμπεριλαμβανομένων των πολιτικών συμβουλών και της κατάρτισης, χρηματοδοτεί μελέτες, χορηγεί επιδοτήσεις κεφαλαίου, παρέχει εγγυήσεις και πιστώσεις και επενδύει άμεσα και συχνά σε συνεργασία με άλλους διεθνείς οργανισμούς σε έργα υποδομών. Σύμφωνα με την πρώτη έκθεση συνολικής αξιολόγησης του Προγράμματος, διατέθηκαν για τους παραπάνω τομείς για το διάστημα 1990-1996 6,636 δις. ECU (1997: 77 δις. ECU) (Α.Κότιος 2000).

Η ένταξη των βαλκανικών χωρών στο πρόγραμμα Phare δεν υπήρξε ταυτόχρονη, καθώς η συμμετοχή μιας χώρας στο πρόγραμμα συνδέθηκε εξαρχής με την εκπλήρωση συγκεκριμένων πολιτικών και οικονομικών κριτηρίων. Έτσι, η Βουλγαρία εντάχθηκε στο πρόγραμμα το 1990, ενώ η Αλβανία και η Ρουμανία το 1991. Η ΠΓΔΜ λόγω των πολιτικών τριβών με την Ελλάδα, και η Βοσνία-Ερζεγοβίνη λόγω του εμφυλίου πολέμου, συμμετέχουν στο Phare από τις αρχές του 1996. Η Κροατία και η ΟΔΓ δεν επωφελήθηκαν ακόμη του Προγράμματος λόγω της εμπλοκής τους σε πολεμικές αναμετρήσεις, της πολιτικής τους απέναντι στις εθνικές μειονότητες και της καθυστέρησης τους όσον αφορά την πρόοδο του εκδημοκρατισμού τους.

Οι μεταβατικές ευρωπαϊκές χώρες δύναται να λάβουν από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων μακροχρόνια δάνεια, με επιτόκιο χαμηλότερο αυτού που θα ίσχυε αν δανείζονταν από την ελεύθερη αγορά ή με τη μορφή των εγγυήσεων δανείων. Τα δάνεια αυτά χρησιμοποιούνται για την βελτίωση των μακροοικονομικών δεδομένων των ληπτριών χωρών, με τον όρο πως αυτές θα εφαρμόσουν προγράμματα μακροοικονομικής σταθεροποίησης. Ακόμη, η Ευρωπαϊκή Τράπεζα για την Ανασυγκρότηση και την Ανάπτυξη, μέσω δανείων, συμμετοχών και εγγυήσεων, παρέχει στις μεταβατικές χώρες άμεση χρηματοδότηση για δραστηριότητες του ιδιωτικού τομέα, για αναδιάρθρωση και ιδιωτικοποιήσεις, όπως και για την υποδομή που είναι αναγκαία για την στήριξη αυτών των δραστηριοτήτων (Α.Κότιος 2000).

Στη μεταβατική διαδικασία συμμετέχουν φυσικά και οι πρώην κομμουνιστικές χώρες των Βαλκανίων, των οποίων οι σχέσεις με την ΕΕ πριν το 1990 ήταν υποτυπώδεις, με εξαίρεση την τότε ενιαία Γιουγκοσλαβία η οποία από το 1983 είχε υπογράψει με την ΕΟΚ Συμφωνία Συνεργασίας. Σύμφωνα με τον Α.Κότιο, τα κύρια χαρακτηριστικά των σχέσεων των χωρών της Βαλκανικής με την Κοινοτική Ευρώπη τόσο πριν την πτώση του κομμουνισμού, όσο και μετά, είναι τα εξής: Πρώτον, ο καθοριστικός προσδιορισμός των Ευρωβαλκανικών σχέσεων από διεθνείς και εσωτερικές πολιτικές παραμέτρους, και δεύτερον, το γεγονός πως η Βαλκανική δεν αποτέλεσε ως ενιαίος γεωγραφικός χώρος μια ενιαία πολιτική και οικονομική χωρική οντότητα άσκησης Ευρωπαϊκής πολιτικής (Α.Κότιος 2000). Το γεγονός της διάλυσης της ενιαίας Γιουγκοσλαβίας το 1991, η οποία έδωσε την έναρξη σε ένα φαύλο κύκλο πολεμικών αντιπαραθέσεων, με κατάληξη την πρόσφατη επέμβαση του ΝΑΤΟ στην ΟΔΓ, προσδιόρισε τη στάση της ΕΕ αλλά και των χωρών της περιοχής, όσον αφορά το είδος και την ένταση της μεταξύ τους συνεργασίας. Τα νέα κράτη της περιοχής, δηλ. η ΟΔΓ, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη και η Κροατία, επεδίωξαν μέσω του μεταξύ τους πολέμου και με αφορμή τις υφιστάμενες εθνικές μειονότητες, την εγκαθίδρυση εθνικών κρατών, γεγονός απέτρεψε αρχικά την ανάπτυξη σχέσεων συνεργασίας με την Κοινότητα. Η ΕΕ άρχισε να δομεί σχέσεις συνεργασίας με την Βοσνία-Ερζεγοβίνη και την Κροατία μετά την υπογραφή της συνθήκης του Dayton, ενώ οι σχέσεις της με την ΟΔΓ, μετά

την ενεργό συμμετοχή των χωρών-μελών της στους βομβαρδισμούς του ΝΑΤΟ και την επιβολή οικονομικών κυρώσεων και εμπορικού αποκλεισμού, παραμένουν έως σήμερα σχέσεις πίεσης αλλά ταυτόχρονα και μία απάντηση στο καθεστώς Μιλόσεβιτς. Αντίθετα, η Βουλγαρία, η Ρουμανία, η Αλβανία και η ΠΓΔΜ, έστρεψαν εξ αρχής των εξωτερικό τους πολιτικό και οικονομικό προσανατολισμό προς τη Δύση και επεδίωξαν την ανάπτυξη στενών σχέσεων με την ΕΕ, προσδοκώντας τα οικονομικά οφέλη της χρηματοδοτικής και τεχνικής βοήθειας, του ανοίγματος της ενιαίας εσωτερικής ευρωπαϊκής αγοράς και της προσέλκυσης άμεσων ευρωπαϊκών επενδύσεων (Α.Κότιος 2000).

Οι σχέσεις συνεργασίας της ΕΕ με τις Βαλκανικές μεταβατικές χώρες όπως έχουν διαμορφωθεί, κινούνται σε δύο επίπεδα τα οποία διαφοροποιούνται γεωγραφικά, αλλά ταυτόχρονα και ως προς το είδος, την ένταση και την προοπτική των υφισταμένων σχέσεων. Έτσι, οι χώρες της Ανατολικής Βαλκανικής (Ρουμανία και Βουλγαρία) συμμετέχουν στην προενταξιακή φάση της διαδικασίας διεύρυνσης της ΕΕ, έχοντας υπογράψει τις νέου τύπου Συμφωνίες Σύνδεσης (ή Ευρωπαϊκές Συμφωνίες) από το 1993. Οι παραπάνω συμφωνίες, άρχισαν να ισχύουν από το 1995 και ουσιαστικά αποτελούν ένα προθάλαμο αναμονής για την ένταξη των χωρών στην Κοινότητα, η οποία στηρίζει την προσπάθεια τους για την εκπλήρωση των πολιτικών και οικονομικών κριτηρίων ένταξης (κριτήρια Κοπεγχάγης), στη βάση της προενταξιακής στρατηγικής που ορίστηκε στο πλαίσιο της Agenda 2000: Vol. II (ΕΥ 1999). Από την άλλη, οι χώρες της Δυτικής Βαλκανικής (Αλβανία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, ΟΔΓ, Κροατία και ΠΓΔΜ) δεν κατάφεραν την πρώτη δεκαετία της μεταβατικής τους πορείας να αποφύγουν την άμεση ή έμμεση εμπλοκή τους σε πολεμικές συρράξεις, όπως επίσης και να αποτρέψουν έντονες εσωτερικές αναταραχές, καθώς και πολιτικές εντάσεις με τις όμορες χώρες. Ως αποτέλεσμα των παραπάνω ήταν φυσικό να υποστούν εντονότατα τις επιπτώσεις των μεγάλων κρίσεων στην περιοχή, με συνέπεια να καθυστερήσουν σε σχέση με τις δύο χώρες της Ανατολικής Βαλκανικής ως προς το βαθμό σύγκλισης τους με την ΕΕ και την διεθνή κοινότητα γενικότερα.

2.2. Ανατολικά Βαλκάνια

Οι χώρες της Ανατολικής Βαλκανικής (Βουλγαρία, Ρουμανία), μένοντας μακριά από πολεμικές συγκρούσεις, έντονες πολιτικές αντιπαραθέσεις με όμορες χώρες και επιτυγχάνοντας να διατηρήσουν στο εσωτερικό τους μια σχετικά σταθερή πολιτική κατάσταση με την εγκαθίδρυση δημοκρατικών καθεστώτων, κατάφεραν κατά τη μεταβατική διαδικασία να συγκλίνουν περισσότερο από τις άλλες χώρες της περιοχής προς την ΕΕ και την διεθνή κοινότητα γενικότερα. Αυτό πιστοποιήθηκε από την συμμετοχή της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας στην προενταξιακή φάση της διαδικασίας διεύρυνσης της ΕΕ, με την υπογραφή το 1993 των νέου τύπου Συμφωνιών Σύνδεσης (“Ευρωπαϊκές Συμφωνίες”) οι οποίες άρχισαν να ισχύουν από τον Φεβρουάριο του 1995, καθώς και με τις αιτήσεις προσχώρησης στην ΕΕ που υπέβαλαν οι δύο χώρες (Βουλγαρία αίτηση από 14-2-1995, Ρουμανία αίτηση από 22-6-1995).

Οι “Ευρωπαϊκές Συμφωνίες”, ήρθαν να αντικαταστήσουν τις συμφωνίες εμπορικής και οικονομικής συνεργασίας, αναβαθμίζοντας το είδος και την ένταση της συνεργασίας και ταυτόχρονα προσδίδοντας ένα προενταξιακό χαρακτήρα, λειτουργώντας ως προθάλαμος αναμονής για την ένταξη στην Κοινότητα. Το τελευταίο αποτελεί γεγονός βαρύνουσας σημασίας για τις χώρες της Ανατολικής Βαλκανικής, καθώς η προοπτική της ένταξης αποτελούσε και αποτελεί κίνητρο αναδιάρθρωσης και προσαρμογής, καθώς και μέσο κοινωνικοπολιτικής ανοχής, αντοχής και αυτοπειθαρχίας. Οι συμφωνίες σύνδεσης προϋποθέτουν από τις ενδιαφέρουσες χώρες την εκπλήρωση μιας σειράς πολιτικών και οικονομικών κριτηρίων, τόσο για την υπογραφή τους, όσο και για την παραπέρα ισχύ τους. Κάθε συμβαλλόμενο μέλος καλείται να σέβεται τις βασικές αρχές που αναφέρονται στο πρώτο τμήμα των συμφωνιών (αρχή του αμοιβαίου συμφέροντος, της αμοιβαιότητας, της πολιτικής και οικονομικής ελευθερίας, της εγκαθίδρυσης ενός πολιτικού συστήματος στα πρότυπα των αναπτυγμένων δυτικών κρατών) (Α.Κότιος 2000).

Επίσης, οι συμφωνίες προσδιορίζουν και μια σειρά ειδικότερων στόχων οι οποίοι σε γενικές γραμμές είναι: η ανάπτυξη του πολιτικού διαλόγου μεταξύ των μερών μέσω της δημιουργίας ενός κατάλληλου πλαισίου, η εγκαθίδρυση μιας ελεύθερης ζώνης εμπορίου μεταξύ της Κοινότητας και των δύο χωρών, η στήριξη της διεύρυνσης του εμπορίου καθώς και της ανάπτυξης αρμονικών οικονομικών σχέσεων μεταξύ των μερών, η λειτουργία των συμφωνιών ως βάση για την οικονομική, πολιτιστική και κοινωνική συνεργασία καθώς και για την χορήγηση βοήθειας από την ΕΕ, η στήριξη των δύο χωρών ώστε να ολοκληρώσουν την μετάβαση τους προς την οικονομία της αγοράς και να πετύχουν οικονομική ανάπτυξη, η δημιουργία του απαραίτητου πλαισίου για τη σταδιακή ενσωμάτωση τους στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα, και η εγκαθίδρυση νέων θεσμών που θα διασφαλίσουν την αποτελεσματικότητα της σύνδεσης (EU 1994, EU 1994a). Ουσιαστικά οι συμφωνίες σύνδεσης καλύπτουν σχεδόν το σύνολο των διμερών ζητημάτων ρυθμίζοντας θέματα όπως η προστασία του περιβάλλοντος και η πυρηνική ασφάλεια, η βιομηχανική συνεργασία, η συνεργασία για την ανάπτυξη του αγροτικού τομέα, η εμπορική συνεργασία, καθώς και η συνεργασία στους τομείς της κίνησης εργαζομένων, της εγκατάστασης των επιχειρήσεων και της προσφοράς υπηρεσιών (βλ. Α.Κότιος 2000). Τέλος, μέσα στις “Ευρωπαϊκές Συμφωνίες” αναγνωρίζεται ότι ο τελικός στόχος για τις χώρες Βουλγαρία και Ρουμανία είναι η ένταξη στην ΕΕ, καθώς και το γεγονός πως η σύνδεση συμβάλλει στην επίτευξη του παραπάνω στόχου.

Το σημαντικό για τις δύο χώρες της Ανατολικής Βαλκανικής είναι ότι η σχέση τους με την ΕΕ βρίσκεται πλέον στο πλαίσιο της προενταξιακής διαδικασίας, με ρητά διατυπωμένο τον καταληκτικό στόχο της προσχώρησης στην Κοινότητα, γεγονός που δεν υφίσταται όπως θα δούμε παρακάτω για τις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων, των οποίων η σχέση τους με την ΕΕ στερείται ρητής τελεολογίας. Οι Βουλγαρία και Ρουμανία ξεκινούν ενταξιακές διαπραγματεύσεις τον Ιανουάριο του 2000. Η υστέρηση τους σε σχέση με την ομάδα των έξι κρατών που ξεκίνησαν διαπραγματεύσεις νωρίτερα οφείλεται στην μη εκπλήρωση των κριτηρίων που όρισε για την αποδοχή νέων μελών το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης το 1993,

σύμφωνα με τα οποία η συμμετοχή μιας υποψήφιας χώρας στην ΕΕ προϋποθέτει: πρώτον, την προηγούμενη επίτευξη της σταθερότητας των θεσμών που εγγυώνται τη δημοκρατία, το κράτος δικαίου, τα ανθρώπινα δικαιώματα και το σεβασμό και την προστασία των μειονοτήτων, δεύτερον, την ύπαρξη μιας λειτουργικής οικονομίας αγοράς και την ικανότητα αντιμετώπισης των ανταγωνιστικών πιέσεων και των δυνάμεων της αγοράς στο εσωτερικό της Κοινότητας και τρίτον, την ικανότητα ανάληψης των υποχρεώσεων που απορρέουν από τη συμμετοχή της ως μέλος, γεγονός που συνιστά και την εναρμόνιση της με τους στόχους της πολιτικής, οικονομικής και νομισματικής ένωσης.

Η ΕΕ μέσω του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στη σύνοδο του στη Μαδρίτη το 1995, υπογράμμισε την αναγκαιότητα της εναρμόνισης των διοικητικών δομών των υποψηφίων χωρών, ώστε να εξασφαλιστεί η αρμονική λειτουργία των κοινοτικών πολιτικών μετά την προσχώρησή τους, ενώ στο Λουξεμβούργο το 1997, τονίστηκε η αναγκαιότητα της ένταξης του κεκτημένου στην εθνική νομοθεσία. Το Νοέμβριο του 1998 η Επιτροπή δημοσίευσε τις εκθέσεις για την πρόοδο που σημείωσαν οι δύο Βαλκανικές χώρες (καθώς και οι λοιπές υποψήφιες χώρες). Στο πολιτικό σκέλος των κριτηρίων, η έκθεση διαπιστώνει ότι οι δύο χώρες της Ανατολικής Βαλκανικής πληρούν τα βασικά κριτήρια της Κοπεγχάγης (European Commission 1998, European Commission 1998a). Έτσι, στη Ρουμανία σημειώθηκαν σημαντικά βήματα προόδου όσον αφορά το σεβασμό και την προστασία της συγγρικής μειονότητας και την επανένταξη των παιδιών στις οικογένειές τους, ενώ πολλά πρέπει ακόμη να γίνουν για την καταπολέμηση της διαφθοράς, την αρμονική λειτουργία της δικαιοσύνης και την προστασία των Roma (European Commission 1998a). Τα παραπάνω ισχύουν και για τη Βουλγαρία.

Αντίθετα, όσον αφορά τα οικονομικά κριτήρια, διαπιστώνεται πως οι δύο χώρες απέχουν πολύ από την εκπλήρωσή τους. Οι εκθέσεις της Επιτροπής συμπεραίνουν πως η οικονομία της Βουλγαρίας δεν μπορεί να θεωρηθεί ως μία λειτουργική οικονομία, καθώς απαιτούνται βελτιώσεις σε καίρια θέματα όπως η ελεύθερη

διαμόρφωση των τιμών, η περαιτέρω φιλελευθεροποίηση του εμπορίου, η διαρθρωτική πολιτική και το θεσμικό οικονομικό πλαίσιο. Βήματα προόδου πάντως διαπιστώνονται προς την επίτευξη μακροοικονομικής και συναλλαγματικής σταθερότητας. Επίσης, η βουλγαρική οικονομία δεν θεωρείται ότι πληροί το κριτήριο της ανταγωνιστικής ικανότητας, λόγω ζητημάτων όπως τα έντονα διαρθρωτικά προβλήματα, ο μεγάλος δημόσιος τομέας, η έλλειψη υποδομών σύγχρονης τεχνολογίας κ.α.. Συγκριτικά με τη Βουλγαρία και όσον αφορά την εκπλήρωση των οικονομικών κριτηρίων της Κοπεγχάγης, η Ρουμανία βρίσκεται σε δυσμενέστερη θέση (European Commission 1998, European Commission 1998a).

2.3. Δυτικά Βαλκάνια

Οι χώρες της Δυτικής Βαλκανικής, Αλβανία, ΠΓΔΜ, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, ΟΔΓ και Κροατία, δεν κατάφεραν την πρώτη δεκαετία της μεταβατικής τους πορείας να αποφύγουν την άμεση ή έμμεση εμπλοκή τους σε πολεμικές συρράξεις, όπως επίσης και να αποτρέψουν έντονες εσωτερικές αναταραχές, καθώς και πολιτικές εντάσεις με τις όμορες χώρες. Ως αποτέλεσμα των παραπάνω ήταν φυσικό να υποστούν εντονότατα τις επιπτώσεις των μεγάλων κρίσεων στην περιοχή, με συνέπεια να καθυστερήσουν σε σχέση με τις δύο χώρες της Ανατολικής Βαλκανικής ως προς το βαθμό σύγκλισης τους με την ΕΕ και τη διεθνή κοινότητα γενικότερα.

Παρά το ότι οι αρνητικές αυτές εξελίξεις οφείλονται σε ένα μεγάλο βαθμό στις επιλογές των ηγεσιών των χωρών της Δυτικής Βαλκανικής, δεν είναι άμοιρη ευθυνών η ΕΕ, της οποίας οι πολιτικές συνεργασίας που εφάρμοσε στην περιοχή φανέρωσαν περίτρανα την ανεπάρκεια τους με το ξέσπασμα της κρίσης του Κοσσυφοπεδίου (βλ. κεφ. 1.2). Ουσιαστικά, με τη εισαγωγή από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο τον Μάιο του 1999 της “Διαδικασίας Σταθεροποίησης και Συνεργασίας” (Stabilisation and Association Process) για τη Δυτική Βαλκανική, η ΕΕ αναγνώρισε την ανάγκη του επαναπροσδιορισμού της υπάρχουσας περιφερειακής

προσέγγισης των χωρών της περιοχής, όπως αυτή καθορίστηκε από το 1996. Η τελευταία είχε ως σκοπό να ενισχύσει την επιτυχή εκπλήρωση των συμφωνιών ειρήνης Dayton/Paris, όπως και την επίτευξη πολιτικής σταθερότητας και οικονομικής ανάπτυξης, μέσω της εγκαθίδρυσης δημοκρατικών πολιτευμάτων, του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των μειονοτήτων, καθώς και της προώθησης οικονομικών μεταρρυθμίσεων στα πλαίσια της οικονομίας της αγοράς (European Commission 1999, 1999a). Επίσης, αναγνώριζε ότι οι πέντε χώρες της Δυτικής Βαλκανικής διαφοροποιούνται σε δύο ομάδες ως προς το είδος των σχέσεων και τον βαθμό συνεργασίας με την ΕΕ:

- Η Αλβανία και η ΠΓΔΜ μη συμμετέχοντας στον εμφύλιο πόλεμο την περίοδο 1991-1995, κατάφεραν να αναπτύξουν στενότερες σχέσεις συνεργασίας με την ΕΕ, με την οποία και οι δύο έχουν υπογράψει συμφωνίες εμπορικής και οικονομικής συνεργασίας (Η Αλβανία από το 1992 και η ΠΓΔΜ από το 1997)
- Η Βοσνία-Ερζεγοβίνη, η ΟΔΓ και η Κροατία, κατά την διάρκεια της εμπλοκής τους στον εμφύλιο πόλεμο έμειναν φυσικά εκτός του πεδίου συνεργασίας της ΕΕ. Με τη λήξη του πολέμου οι σχέσεις των χωρών αυτών με την Κοινότητα καθορίζονταν από το πλαίσιο που διαμόρφωσαν οι συμφωνίες ειρήνης Dayton/Paris

Μέσω της “Διαδικασίας Σταθεροποίησης και Συνεργασίας”, η μέχρι τώρα στρατηγική της ΕΕ για την προσέγγιση των χωρών της περιοχής αποκτά ένα περισσότερο μακροπρόθεσμο χαρακτήρα, δίνοντας στα κράτη της Δυτικής Βαλκανικής την δυνατότητα να προσεγγίσουν την προοπτική της πλήρης ενσωμάτωσης στην Κοινότητα, πάντα όμως όπως θα δούμε παρακάτω στα πλαίσια της αρχής της αιρεσιμότητας, όπως αυτή ορίστηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στις 29 Απριλίου του 1997. Η “Διαδικασία για Σταθεροποίηση και Συνεργασία” βασίζεται στα θετικά αποτελέσματα της προηγούμενης περιφερειακής προσέγγισης, αναπτύσσοντας τους ήδη διαμορφωμένους θεσμούς και δομές συνεργασίας, καθώς και δημιουργώντας νέα εργαλεία πολιτικής, όπως:

- Δημιουργία των ‘Συμφωνιών Σταθερότητας και Συνεργασίας’ (Stabilisation and Association Agreements-SAAs)

- Ανάπτυξη των υπαρχόντων οικονομικών και εμπορικών σχέσεων, τόσο σε διμερές όσο και σε ενδοπεριφερειακό επίπεδο
- Ενίσχυση της χρηματοδοτικής βοήθειας και της παροχής τεχνογνωσίας, με επικέντρωση στην ανάπτυξη της διαδικασίας εκδημοκρατισμού, της κοινωνίας των πολιτών, της εκπαίδευσης και στην δημιουργία του απαραίτητου θεσμικού πλαισίου
- Αξιοποίηση νέων ευκαιριών για συνεργασία σε ένα διευρυμένο πεδίο ζητημάτων
- Ανάπτυξη του πολιτικού διαλόγου, τόσο σε διμερές όσο και σε ενδοπεριφερειακό επίπεδο

Η “Διαδικασία Σταθεροποίησης και Συνεργασίας” θα αποτελέσει μέρος της κοινής στρατηγικής της ΕΕ για τα Δυτικά Βαλκάνια, όπως αυτή ανακοινώθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Βιέννης το Δεκέμβριο του 1998, καθώς και σημαντικό κομμάτι της συμμετοχής της Κοινότητας στο Σύμφωνο Σταθερότητας για την Νοτιοανατολική Ευρώπη (European Commission 1999, 1999a).

Το ουσιαστικότερο εργαλείο για την επίτευξη των στόχων της νέας αυτής προσέγγισης αποτελούν οι “Συμφωνίες Σταθερότητας και Συνεργασίας” (Stability and Association Agreements-SAAs), οι οποίες προσφέρουν ένα νέο είδος συμβατικών σχέσεων στις χώρες της περιοχής, όπως επίσης και την δυνατότητα προσέγγισης της προοπτικής πλήρους ενσωμάτωσης στις Ευρωπαϊκές δομές. Έτσι, μέσω αυτών των συμφωνιών η ΕΕ προσδίδει στις σχέσεις της με τις χώρες της περιοχής αυτό που έλειπε από τις συμφωνίες εμπορικής και οικονομικής συνεργασίας, δηλαδή την ύπαρξη τελεολογίας (European Commission 1999, 1999a). Οι νέες αυτές συμφωνίες, οι οποίες βρίσκονται ένα στάδιο πριν από αυτό των νέου τύπου Ευρωπαϊκών Συμφωνιών, θα προσαρμόζονται ανάλογα με τις περιστάσεις για κάθε μία από τις πέντε χώρες της Δυτικής Βαλκανικής, ενώ οι κύριοι στόχοι τους είναι:

- Η ενίσχυση της προοπτικής των χωρών για πλήρη ένταξη στην ΕΕ
- Η υποστήριξη της εδραίωσης της δημοκρατίας, της προώθησης του κράτους δικαίου, της οικονομικής ανάπτυξης και των οικονομικών μεταρρυθμίσεων, της ανάπτυξης των διοικητικών δομών και της περιφερειακής συνεργασίας

- Η εγκαθίδρυση ενός διατυπωμένου νομικού πλαισίου για την ανάπτυξη του πολιτικού διαλόγου, τόσο σε διμερές όσο και σε περιφερειακό επίπεδο
- Η προώθηση των οικονομικών και εμπορικών σχέσεων, των επενδύσεων, της ανάπτυξης των μεταφορών και της συνεργασίας των χωρών σε τελωνειακό επίπεδο
- Η δημιουργία ενός πλαισίου συνεργασίας στον τομέα της δικαιοσύνης και των εσωτερικών υποθέσεων
- Η ανάπτυξη ενός πλαισίου συνεργασίας σε θέματα που αφορούν την κοινωνία, την εκπαίδευση, την επιστήμη και την τεχνολογία, την ενέργεια, το περιβάλλον και τον πολιτισμό.

Παρακάτω παρατίθενται κάποιοι προτεινόμενοι από την Ευρωπαϊκή Ένωση τομείς δράσεως:

- Εκδημοκρατισμός, κοινωνία των πολιτών και δημιουργία θεσμικού πλαισίου: Η Κοινότητα επικεντρώνει την προσοχή της στην προαγωγή ιδιαίτερα σε περιφερειακό επίπεδο, της διατήρησης της πολιτικής σταθερότητας και ενός κράτους δικαίου, της αποτελεσματικότητας της δημόσιας διοίκησης και της βιωσιμότητας της κοινωνίας των πολιτών. Επίσης, έμφαση δίδεται στην ανάλυση των επιπτώσεων των κρίσεων που ξέσπασαν στην περιοχή, με στόχο την επίτευξη κοινωνικής ενότητας και την ελάφρυνση των ψυχολογικών επιπτώσεων των πολέμων στους πολίτες (European Commission 1999,1999a).
- Δικαιοσύνη και Εσωτερικές υποθέσεις: Βοήθεια θα χορηγηθεί για την θεσμική θωράκιση των χωρών της περιοχής, μέσω της ενίσχυσης της αποτελεσματικότητας της επιβολής του νόμου, των συνοριακών ελέγχων, και της καταπολέμησης της διαφθοράς και του οργανωμένου εγκλήματος. Σημαντική παράμετρο για τα παραπάνω αποτελεί η ανάπτυξη της συνεργασίας των τοπικών αρχών με διεθνείς υπηρεσίες (European Commission 1999, 1999a).
- Εμπόριο: Για τις χώρες που προήλθαν από τη διάλυση της πρώην Γιουγκοσλαβίας θα διατηρηθεί το υπάρχον σύστημα των αυτόνομων προτιμησιακών εμπορικών

μεταχειρίσεων, έως ότου εγκαθιδρυθούν συμβατικές σχέσεις με την Κοινότητα. Στο μέλλον, η ΕΕ προτίθεται να διασπάσει το καθεστώς των αυτόνομων εμπορικών προτιμήσεων σε ένα σύστημα ξεχωριστών εμπορικών προτιμήσεων για την Βοσνία-Ερζεγοβίνη και την Κροατία, με σκοπό τη διασφάλιση μιας διαφανούς και δίκαιας κατανομής των προτιμησιακών μεταχειρίσεων μεταξύ των χωρών της περιοχής, καθώς και για να προετοιμάσει πιθανές μελλοντικές διαπραγματεύσεις για την υπογραφή Συμφωνιών Σταθερότητας και Συνεργασίας. Η ΟΔΓ παραμένει εκτός των γενικών προτιμησιακών μεταχειρίσεων, έως ότου να καλύψει τα κριτήρια της ΕΕ για το συγκεκριμένο θέμα, στο πλαίσιο της αρχής της αιρεσιμότητας. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στη βάση των συμπερασμάτων του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου που πραγματοποιήθηκε στις 9-11-1998, και της προοπτικής της υπογραφής μιας Συμφωνίας Σταθερότητας και Συνεργασίας, θα παρουσιάσει στο άμεσο μέλλον μια επίσημη πρόταση για την αναβάθμιση των εμπορικών σχέσεων της Κοινότητας με την Αλβανία, προς την κατεύθυνση ενός προτιμησιακού συστήματος παρόμοιου με αυτό που ισχύει για τις άλλες χώρες της περιοχής. Γενικότερα, ισχύει το γεγονός της αναβάθμισης των εμπορικών σχέσεων μιας χώρας που έχει υπογράψει Συμφωνία Σταθερότητας και Συνεργασίας με την ΕΕ, ως απόρροια των αμοιβαίων υποχρεώσεων που αναλαμβάνουν οι δύο πλευρές. Ενδυνάμωση των εμπορικών σχέσεων των χωρών της περιοχής με τη διεθνή κοινότητα θα πραγματοποιηθεί και μέσω της συμμετοχής τους στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (European Commission 1999, 1999a).

- Χρηματοδοτική ενίσχυση: Η Κοινότητα προβάλλει την ίδια την πραγματικότητα της ΕΕ, σαν ένα μοντέλο υπέρβασης των συγκρούσεων και των διαφορών μεταξύ κρατών, διαμέσου της στενής τους συνεργασίας για την επίτευξη κοινών στόχων, στο πλαίσιο του σεβασμού της εθνικής τους κυριαρχίας και της εδαφικής τους ακεραιότητας. Δεδομένου ότι η οικονομική ανάπτυξη και η εγκαθίδρυση δημοκρατικών πολιτευμάτων αποτελούν δύο πλευρές του ίδιου νομίσματος, καθώς και του ότι με την κατάργηση των οικονομικών φραγμών μεταξύ των χωρών της περιοχής θα αρχίσουν να αναπτύσσονται στενότερες πολιτικές σχέσεις, η ΕΕ και σε συνεργασία με διεθνή χρηματοοικονομικά ινστιτούτα, θα συνεχίσει να παρακολουθεί τις

μακροοικονομικές εξελίξεις στην περιοχή και να προάγει τον σχετικό διάλογο. Η χρηματοδοτική βοήθεια της Κοινότητας θα επικεντρωθεί στην στήριξη της δημιουργίας υγιών, σταθερών και ολοκληρωμένων αγορών σε περιφερειακό, ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο. Δίνοντας ιδιαίτερη βαρύτητα στην δημιουργία μορφών συνεργασίας μεταξύ των κρατών της περιοχής, η Κοινότητα πρόκειται σταδιακά να εντάξει το βαθμό ανάπτυξης της ενδοπεριφερειακής συνεργασίας ως προαπαιτούμενο για την περαιτέρω παροχή χρηματοδοτικής βοήθειας (εξαιρουμένης της βοήθειας για ανθρωπιστικούς σκοπούς, την προώθηση του εκδημοκρατισμού και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων) και την σύσφιξη των σχέσεων των χωρών της Δυτικής Βαλκανικής με την ΕΕ (European Commission 1999, 1999a).

- Διάλογος σε πολιτικό επίπεδο: Η εγκαθίδρυση ενός διατυπωμένου νομικού πλαισίου για την ανάπτυξη του πολιτικού διαλόγου, αποτελεί όπως είδαμε παραπάνω μέρος των Συμφωνιών Σταθερότητας και Συνεργασίας. Για τις χώρες που δεν είναι ακόμη επιλέξιμες για την υπογραφή τέτοιων συμφωνιών, στη βάση της αρχής της αιρεσιμότητας, το πλαίσιο για την ανάπτυξη του διαλόγου, ο οποίος θα πραγματοποιείται σε διάφορα επίπεδα και θα καλύπτει μια ευρεία περιοχή θεμάτων, δίνεται από τη Διαδικασία Σταθεροποίησης και Συνεργασίας. Η Διαδικασία Σταθεροποίησης και Συνεργασίας ρυθμίζει απευθείας για τις μη επιλέξιμες χώρες και άλλα θέματα συνεργασίας, όπως η ανάπτυξη των υπαρχόντων οικονομικών και εμπορικών σχέσεων, η ενίσχυση της χρηματοδοτικής βοήθειας και της παροχής τεχνογνωσίας, η ανάπτυξη της διαδικασίας του εκδημοκρατισμού, της κοινωνίας των πολιτών, της εκπαίδευσης και της δημιουργίας του απαραίτητου θεσμικού πλαισίου, καθώς και η αξιοποίηση νέων ευκαιριών για συνεργασία σε ένα διευρυμένο πεδίο ζητημάτων. Βέβαια, το επίπεδο της συνεργασίας θα είναι περιορισμένο, καθώς οι Συμφωνίες Σταθερότητας και Συνεργασίας παραμένουν το κυριότερο εργαλείο επίτευξης των παραπάνω στόχων (European Commission 1999, 1999a).

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η πρόοδος της “Διαδικασίας Σταθεροποίησης και Συνεργασίας” θα βασίζεται στην αρχή της αιρεσιμότητας, σύμφωνα με την οποία η

ΕΕ έχει εγκαθιδρύσει ένα σύνολο πολιτικών και οικονομικών όρων, των οποίων η σταδιακή εκπλήρωση λειτουργεί ως προαπαιτούμενο για την όλο και περαιτέρω αναβάθμιση των σχέσεων της Κοινότητας με τις χώρες της Δυτικής Βαλκανικής. Έτσι, το προτιμησιακό εμπορικό καθεστώς, η παράταση της οικονομικής βοήθειας και συνεργασίας, καθώς και η εγκαθίδρυση νομικών σχέσεων, θα υπόκεινται σε διαφορετική κλίμακα αιρεσιμότητας (European Commission 1997), όπως:

- Καθεστώς αυτόνομων εμπορικών προτιμήσεων: Η ανανέωση της ισχύος των αυτόνομων εμπορικών προτιμήσεων θα είναι συνδεδεμένη με το σεβασμό των βασικών δημοκρατικών αρχών και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθώς και με την προθυμία των χωρών για την ανάπτυξη των μεταξύ τους οικονομικών σχέσεων
- PHARE: Η βοήθεια που θα χορηγείται μέσω του προγράμματος PHARE για την στήριξη της δημοκρατίας, θα συνδέεται με τη δέσμευση κάθε χώρας για την προώθηση δημοκρατικών μεταρρυθμίσεων και με την πρόοδο του σεβασμού των ανθρωπίνων και μειονοτικών δικαιωμάτων. Η γενική βοήθεια μέσω του προγράμματος θα απαιτεί συμμόρφωση στις υποχρεώσεις που απορρέουν από τις συμφωνίες ειρήνης, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που αναφέρονται στην ανάπτυξη συνεργασίας με το Διεθνές Δικαστήριο για την παραπομπή των εγκληματιών πολέμου.
- Εγκαθίδρυση συμβατικών σχέσεων: Η διαδικασία εγκαθίδρυσης συμβατικών σχέσεων με την Κοινότητα θα αποτελεί μια διαδικασία η οποία θα συνδέεται σταδιακά με ολοένα υψηλότερη κλίμακα αιρεσιμότητας. Έτσι, η έναρξη διαπραγματεύσεων για την υπογραφή Συμφωνιών Σταθερότητας και Συνεργασίας, θα απαιτεί εκπλήρωση συγκεκριμένων όρων, των οποίων το επίπεδο δυσκολίας θα αυξάνει έως την κατάληξη των διαπραγματεύσεων.
Κάθε χώρα θα πρέπει να εκπληρώνει τους παρακάτω γενικούς όρους ώστε να είναι επιλέξιμη για έναρξη των διαπραγματεύσεων με την Κοινότητα.

- 1) Παροχή ουσιαστικών ευκαιριών για τον επαναπατρισμό των προσφύγων (συμπεριλαμβανομένων και αυτών που διαμένουν στη χώρα τους, αλλά όχι στον τόπο που έμεναν πριν από το ξέσπασμα των συγκρούσεων) και τερματισμός των καταπιεστικών συμπεριφορών εις βάρος τους
- 2) Αποπομπή όσων βρίσκονται παράνομα σε κοινοτικό έδαφος
- 3) Συμμόρφωση των χωρών με τις υποχρεώσεις των ειρηνευτικών συμφωνιών, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που αναφέρονται στην ανάπτυξη συνεργασίας με το Διεθνές Δικαστήριο για την παραπομπή των εγκληματιών πολέμου
- 4) Ουσιαστική δέσμευση για την προώθηση δημοκρατικών μεταρρυθμίσεων, καθώς και των ανθρωπίνων και μειονοτικών δικαιωμάτων
- 5) Εγκαθίδρυση δημοκρατικού πολιτεύματος που θα βασίζεται στη διενέργεια δίκαιων και ελεύθερων εκλογών, στα πρότυπα των αναπτυγμένων κρατών
- 6) Μη ύπαρξη διακριτικών και καταπιεστικών συμπεριφορών εις βάρος των μειονοτικών ομάδων από κρατικές αρχές
- 7) Μη ύπαρξη διακριτικών και καταπιεστικών συμπεριφορών εις βάρος των ανεξάρτητων μέσων μαζικής ενημέρωσης
- 8) Επίτευξη προόδου όσον αφορά τα πρώτα βήματα των αναγκαίων οικονομικών μεταρρυθμίσεων
- 9) Αποδεδειγμένη προθυμία για την ανάπτυξη σχέσεων καλής γειτονίας και συνεργασίας
- 10) Συμβατότητα των συμφωνιών RS/FRY και Federation/Croatia με τις συμφωνίες ειρήνης Dayton/Paris

Για τις χώρες Κροατία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη και ΟΔΓ, έχει οριστεί από την ΕΕ και μια σειρά ειδικών κριτηρίων, τα οποία διαφέρουν από χώρα σε χώρα. Οι όροι αυτοί τέθηκαν λόγω των προβλημάτων που ανέκυψαν από τη εμπλοκή των χωρών αυτών στον εμφύλιο πόλεμο, καθώς και των ζητημάτων που έχουν να κάνουν με την ύπαρξη εθνοτικών προβλημάτων και εντάσεων. (European Commission 1997).

Η Κοινότητα θα παρακολουθεί όσο το δυνατόν στενότερα την πρόοδο των χωρών της περιοχής ως προς την εκπλήρωση των κριτηρίων της αιρεσιμότητας χρησιμοποιώντας όλους τους υπάρχοντες μηχανισμούς της, καθώς και λαμβάνοντας υπόψη τις αναφορές των διεθνών οργανισμών. Η ΕΕ θα διατηρεί στάσιμες τις σχέσεις της με τις χώρες της Δυτικής Βαλκανικής ή θα τις υποβαθμίζει, σε περίπτωση μη συμμόρφωσης ή ασυνέπειας με τους όρους που έχει θέσει στα πλαίσια της αρχής της αιρεσιμότητας. (European Commission 1997).

Από τις πέντε χώρες της περιοχής, πρώτη η ΠΓΔΜ άρχισε το Μάρτιο του 2000 διαπραγματεύσεις με την Κοινότητα για την υπογραφή “Συμφωνίας Σταθερότητας και Συνεργασίας”. Υπενθυμίζουμε πως η ΠΓΔΜ επωφελείται από το 1996 της κοινοτικής βοήθειας μέσω του προγράμματος Phare, ενώ έχει υπογράψει με την ΕΕ συμφωνία εμπορικής και οικονομικής συνεργασίας από το 1997. Με υστέρηση ακολουθεί η Αλβανία, για την οποία ολοκληρώθηκε το 1999 από την Κοινότητα η μελέτη εφικτότητας της έναρξης των διαπραγματεύσεων, η οποία κατέληξε πως η χώρα δεν είναι έτοιμη, παρά την πρόοδο που έχει σημειώσει. Επίσης την ίδια χρονιά η χώρα εντάχθηκε στο σύστημα αυτόνομων εμπορικών προτιμήσεων. Η Αλβανία έχει υπογράψει με την ΕΕ συμφωνία εμπορικής και οικονομικής συνεργασίας από το 1992, ενώ επωφελείται της κοινοτικής βοήθειας μέσω του προγράμματος Phare από το 1991 (EU Council-General Affairs 1999a, EU Council-General Affairs 2000).

Όσον αφορά την Κροατία, πρέπει να σημειωθούν σημαντικά βήματα προόδου στον τομέα του εκδημοκρατισμού, της προώθησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της δικαιοσύνης και του διαχωρισμού των εξουσιών, καθώς και της επιστροφής των προσφύγων. Πάντως το κλίμα διαφαίνεται ευνοϊκότερο μετά τις βουλευτικές και προεδρικές εκλογές τον Ιανουάριο του 2000. Ήδη εξετάζεται από την Κοινότητα το ενδεχόμενο υπογραφής “Συμφωνίας Σταθερότητας και Συνεργασίας” με τη χώρα. Παρά την πρόοδο που έχει σημειώσει η Βοσνία-Ερζεγοβίνη όσον αφορά την εκτέλεση των συμφωνιών ειρήνης Dayton/Paris, πολλά πρέπει ακόμα να γίνουν, ιδιαίτερα για την βελτίωση της κατάστασης στη Δημοκρατία των Σερβοβοσνίων, καθώς και των

συνθηκών επιστροφής των προσφύγων. Όπως και στην περίπτωση της Κροατίας, η έναρξη των διαπραγματεύσεων για την υπογραφή Συμφωνίας Σταθερότητας και Συνεργασίας μεταξύ της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης και της ΕΕ, θα πραγματοποιηθεί όταν η χώρα εκπληρώσει τα σχετικά κριτήρια. Τόσο η Κροατία όσο και η Βοσνία-Ερζεγοβίνη μετέχουν στο σύστημα αυτόνομων εμπορικών μεταχειρίσεων, ενώ η Βοσνία-Ερζεγοβίνη επωφελείται εδώ και χρόνια της κοινοτικής βοήθειας μέσω του προγράμματος Phare για δράσεις που σχετίζονται με την ανασυγκρότηση της χώρας, την δημιουργία του αναγκαίου θεσμικού πλαισίου και την προώθηση των ειρηνευτικών συμφωνιών (EU Council-General Affairs 1999a, EU Council-General Affairs 2000).

Η ΟΔΓ υπό το βάρος των πρόσφατων εξελίξεων στο Κοσσυφοπέδιο, δεν είναι επιλέξιμη για να συμμετάσχει στο σύστημα αυτόνομων εμπορικών προτιμήσεων, να επωφεληθεί της κοινοτικής βοήθειας μέσω του προγράμματος Phare, ή πόσο μάλλον για να υπογράψει μια Συμφωνία Σταθερότητας και Συνεργασίας με την ΕΕ, καθώς δεν εκπληρώνει τα απαραίτητα κριτήρια, όπως αυτά καθορίστηκαν από την Κοινότητα στο πλαίσιο της αρχής της αιρεσιμότητας. Επί του παρόντος η ΟΔΓ θα συνεχίσει να λαμβάνει βοήθεια για την προώθηση της δημοκρατίας και για ανθρωπιστικούς σκοπούς, ενώ παράλληλα θα συνεχίσει να συμμετέχει στο πρόγραμμα OBNOVA/Reconstruction. Πρέπει να τονιστεί ότι η βοήθεια μέσω του προγράμματος OBNOVA/Reconstruction περιορίζεται γεωγραφικά στο Κοσσυφοπέδιο και στο Μαυροβούνιο, ενώ η βοήθεια προς την Σερβία περιορίζεται στην υποστήριξη των ανεξαρτήτων μέσων μαζικής επικοινωνίας, καθώς και των πόλεων με δημοκρατική ηγεσία (EU Council-General Affairs 1999a, EU Council-General Affairs 2000).

2.2. Συμπερασματικά

Οι Βουλγαρία και η Ρουμανία βρίσκονται σαφώς εγγύτερα στην πλήρη ένταξη τους στην ΕΕ από ότι οι χώρες της Δυτικής Βαλκανικής, συμμετέχοντας στην

προενταξιακή φάση με την υπογραφή των νέου τύπου Συμφωνιών Σύνδεσης, ενώ ήδη διεξάγουν με την Κοινότητα ενταξιακές διαπραγματεύσεις. Το παραπάνω γεγονός παρά την σαφή του σημαντικότητα, δεν πρέπει να θεωρείται σε καμία περίπτωση ως απαρχή μιας ρόδινης περιόδου όπου θα λυθούν αυτόματα μέσω της αυξημένης κοινοτικής βοήθειας τα σοβαρότατα προβλήματα των οικονομιών των δύο μεταβατικών χωρών. Θέματα όπως το μεγάλο μέγεθος του κρατικού τομέα, ο οποίος παραμένει υπερχρεωμένος και μη παραγωγικός, η καθυστέρηση όσον αφορά την πρόοδο των διαρθρωτικών αλλαγών, οι υπάρχουσες συστημικές αγκυλώσεις, οι απαξιωμένες υπάρχουσες υποδομές, η διαφθορά, το μεγάλο εξωτερικό χρέος, πρέπει να τεθούν επί τάπητος από τις ίδιες τις χώρες της Ανατολικής Βαλκανικής, οι οποίες πρέπει να προβούν σε δραστικές εσωτερικές μεταρρυθμίσεις και διαρθρωτικές αλλαγές. Πάντως, στα πλαίσια της προενταξιακής στρατηγικής της Κοινότητας της οποίας οι άξονες καθορίστηκαν στο πλαίσιο της Agenda 2000:Vol II, η χρηματοδοτική βοήθεια της ΕΕ προς τις δέκα υποψήφιες χώρες (στις οποίες συμπεριλαμβάνονται η Βουλγαρία και η Ρουμανία) διευρύνεται και αναδιαρθρώνεται. Το Πρόγραμμα PHARE, το οποίο πλέον επικεντρώνεται στη στήριξη των υποψηφίων προς ένταξη χωρών (European Commission 1999b), παραμένει το κύριο χρηματοδοτικό μέσο, με σημαντική όμως ενίσχυση των προβλεπόμενων πόρων του. Έτσι, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Βερολίνου το Μάρτιο του 1999, όρισε την ανώτατη ετήσια χρηματοδότηση για το Phare σε 1.560 εκ. Ευρώ, στο πλαίσιο των νέων δημοσιονομικών προοπτικών της Κοινότητας για το διάστημα 2000-2006. Η βοήθεια αυτή θα χρησιμοποιείται κατά 30% για την ενίσχυση νέων θεσμών και κατά 70% για διενέργεια επενδύσεων. Επίσης, προβλέπεται αύξηση του μεγέθους των προγραμμάτων και η μεγαλύτερη αποκέντρωση υπέρ των ληπτριών χωρών. Ακόμη το Συμβούλιο του Βερολίνου, στη βάση των προτάσεων της Agenda 2000, δημιούργησε υπέρ των δέκα υποψηφίων χωρών δύο νέα χρηματοδοτικά μέσα:

- Την προενταξιακή βοήθεια για τη γεωργία (Special Accession Program for Agriculture and Rural Development, SARARD) (EU 1999)
- Την προενταξιακή διαρθρωτική βοήθεια (Instrument for Structural Policies for Pre-Accession, ISPA) (EU 1999).

Στην καλύτερη περίπτωση η ένταξη της Βουλγαρίας και Ρουμανίας στην ΕΕ δεν μπορεί να θεωρηθεί ρεαλιστική πριν το 2015. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε πως για την επίτευξη του 75% του μέσου ΑΕΠ της Κοινότητας έως το 2015 εκτιμάται πως χρειάζεται η βουλγαρική οικονομία να αυξάνεται κατά 10,1% ετησίως η δε ρουμάνικη κατά 9,2% (Α.Κότιος 2000). Στην περίπτωση που το ΑΕΠ της ΕΕ θα αυξάνεται ετησίως κατά 2,5% και το ΑΕΠ των βαλκανικών χωρών κατά 3,5%, θα χρειαστούν περισσότερο από 100 χρόνια για την κάλυψη της κατά κεφαλή εισοδηματικής διαφοράς (Welfens 1999, Siebert 1997, Fisher/Ratna/Vegh 1998, στο Α.Κότιος 2000). Εδώ πρέπει να σημειωθεί πως υπάρχει η δυνατότητα οι χώρες να ενταχθούν στην Ένωση και με ΑΕΠ χαμηλότερο από το 75% του μέσου ΑΕΠ της Κοινότητας, όπως συνέβη στην περίπτωση της Ελλάδος και της Πορτογαλίας.

Παρά το ότι η Ευρώπη “χρειάστηκε” την κρίση στο Κοσσυφοπέδιο για να αφυπνιστεί, δε θα μπορούσε να εκληφθεί παρά ως θετική εξέλιξη το γεγονός ότι πλέον η ΕΕ αντιμετωπίζει με νέο πνεύμα και στρατηγική τα ιδιαίτερα προβλήματα των χωρών της Δυτικής Βαλκανικής. Η Διαδικασία Σταθεροποίησης και Συνεργασίας για την περιοχή αποτελεί ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο δράσης, με έμφαση στη διαφορετικότητα των προβλημάτων και αναγκών της κάθε χώρας. Πολύ σημαντικό είναι το ότι μέσω των Συμφωνιών Σταθερότητας και Συνεργασίας, οι οποίες αποτελούν το ουσιαστικότερο εργαλείο της Διαδικασίας Σταθεροποίησης και Συνεργασίας, η ΕΕ προσδίδει στις σχέσεις της με τις χώρες της περιοχής αυτό που έλειπε από τις συμφωνίες εμπορικής και οικονομικής συνεργασίας, δηλαδή την ύπαρξη τελεολογίας, η οποία στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι η προσέγγιση της προοπτικής της πλήρης ένταξης στην Κοινότητα. Εδώ πρέπει να σημειωθεί πως η ΕΕ απέφυγε να διατυπώσει ρητά πως οι χώρες της Δυτικής Βαλκανικής έχουν την προοπτική ένταξης στην Κοινότητα, γεγονός που μπορεί να έχει αρνητικές συνέπειες, καθώς όσο λιγότερο χειροπιαστό γίνεται το όραμα της ένταξης, τόσο μειώνεται το κύρος και η επιρροή της ΕΕ στην περιοχή. Η διατύπωση της Κοινότητας για την ευρωπαϊκή προοπτική των χωρών της περιοχής είναι χαρακτηριστική: “...the EU will draw the region closer to the

perspective of full integration of these countries into its structures...”. Ακόμη, κάποια ερωτηματικά προκύπτουν από το αν τελικά τα κριτήρια που έχει θέσει η Κοινότητα στη βάση της αρχής της αιρεσιμότητας (των οποίων ο βαθμός δυσκολίας σε ορισμένες περιπτώσεις είναι αρκετά μεγάλος), λειτουργήσουν ως κίνητρα ή εμπόδια στην πορεία των χωρών της Δυτικής Βαλκανικής προς ΕΕ. Πάντως και σε κάθε περίπτωση δεν μπορεί να υπάρξει συνολική και βιώσιμη λύση για τα βαλκανικά ζητήματα, χωρίς τη συμμετοχή της ΟΔΓ και ειδικότερα της Σερβίας, στην περίπτωση της οποίας μάλλον η Κοινότητα πρέπει “να βάλει λίγο νερό στο κρασί της”.

Όσον αφορά την μελλοντική χρηματοδοτική πολιτική της ΕΕ για τις χώρες Δυτικής Βαλκανικής, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις Βρυξέλλες τον Δεκέμβριο του 1999, αφού πρώτα διαπίστωσε τα προβλήματα που ανέκυψαν στον επιχειρησιακό τομέα των προγραμμάτων Phare και OBNOVA, αποφάσισε πως πλέον το πρόγραμμα Phare δεν θα αποτελεί μέσο παροχής βοήθειας προς τις χώρες της περιοχής και θα επικεντρωθεί στην στήριξη των δέκα χωρών που μετέχουν στην προενταξιακή φάση. Η βοήθεια της Κοινότητας για την χρονική περίοδο 2000-2006 θα παρέχεται με βάση το πλαίσιο του μελλοντικού προγράμματος CARA, ενώ οι κύριοι τομείς στους οποίους θα επικεντρωθεί είναι (European Commission 1999b):

- Η ενδυνάμωση της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου
- Η προώθηση της αναπτυξιακής διαδικασίας, των οικονομικών μεταρρυθμίσεων και της ανοικοδόμησης
- Η ανάπτυξη συνεργασιών σε περιφερειακό επίπεδο

Στον παρακάτω πίνακα παρατίθεται η χρηματοδοτική βοήθεια της ΕΕ σε κάθε μία από τις μεταβατικές βαλκανικές χώρες για την περίοδο 1991-1999, καθώς και η προοπτική της Κοινοτικής βοήθειας για την περίοδο 2000-2006.

Πίνακας 9

**Χρηματοδοτική βοήθεια της ΕΕ προς την Νοτιοανατολική Ευρώπη
για την περίοδο 1991-1999 (εκ. Ευρώ)**

Λήπτριες χώρες	Ευρωπαϊκή Κοινότητα	Χώρες μέλη	ΕΙΒ	ΕΒΡΔ	ΕΕ (συνολικά)
Αλβανία	816,73	712,80	46,00	68,00	1.575,53
Βοσνία-Ερζεγοβίνη	2.061,87	507,90	0,00	70,00	2.569,77
Κροατία	353,76	1.165,90	0,00	511,00	1.519,66
ΟΔΓ	471,80	712,40	0,00	0,00	1.184,20
ΠΓΔΜ	403,89	178,20	60,00	143,00	642,09
Περιφερειακή Συνεργασία	462,15	0,00	0,00	0,00	462,15
Σύνολο Δυτική Βαλκανική	4.570,21	3.277,20	106,00	792,00	7.953,41
Ρουμανία	1.813,20	3.069,40	1.134,50	1.283,00	
Βουλγαρία	1.480,50	754,80	751,00	296,00	
Σύνολο Ανατολικά Βαλκάνια	3.293,70	3.284,20	1.885,50	1.579,00	9.003,40
Σύνολο Μεταβατικά Βαλκάνια	7.863,91	7.101,40	1.991,50	2.371,00	16.956,81
Προοπτική της Κοινοτικής βοήθειας για την περίοδο 2000-2006					
Δυτική Βαλκανική (Αλβανία, ΠΓΔΜ, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, ΟΔΓ, Κροατία): 5 δις. Ευρώ					
Ανατολικά Βαλκάνια (Βουλγαρία, Ρουμανία): 6.2 δις. Ευρώ					

Πηγή: European Commission

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Το Σύμφωνο Σταθερότητας για την Ανάπτυξη και Ανασυγκρότηση της Νοτιοανατολικής Ευρώπης

3.1 Σύμφωνο Σταθερότητας: Πορεία υιοθέτησης και λειτουργία

Στις 10 Ιουνίου του 1999, την ίδια μέρα που το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών έθετε τέλος στον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου (Resolution No.1244), στη διάσκεψη που πραγματοποιήθηκε στην Κολωνία των Υπουργών Εξωτερικών των χωρών-μελών της ΕΕ, καθώς και αντιπροσώπων από άλλες 38 χώρες και 15 διεθνείς οργανισμούς, υιοθετήθηκε το Σύμφωνο Σταθερότητας για την Νοτιοανατολική Ευρώπη. Το Σύμφωνο προέκυψε μετά από πρωτοβουλία της Γερμανίας, η οποία ως προεδρεύουσα χώρας της ΕΕ εκείνη την περίοδο, κατέθεσε τις προτάσεις της για την περιοχή των Βαλκανίων στις 9 Απριλίου του 1999. Σε αυτές αναγνωρίζονταν η σημασία της σταθερότητας στην περιοχή για την σταθερότητα και την ασφάλεια σε ολόκληρη την Ευρώπη, ενώ καθορίζονταν ως στόχοι η αποφυγή μελλοντικών κρίσεων, η ένταξη των βαλκανικών χωρών στις ευρωπαϊκές δομές και η δημιουργία των κατάλληλων προϋποθέσεων για την ανάπτυξη της δημοκρατίας, της οικονομίας της αγοράς και της περιφερειακής συνεργασίας. Εδώ μάλλον αναδεικνύεται το ειρωνικό πρόσωπο της Ιστορίας, καθώς η χώρα που έπαιξε σημαντικό ρόλο στην αποσταθεροποίηση της Βαλκανικής, με την πρόιμη αναγνώριση των νέων κρατών που προέκυψαν από τη διάλυση της πρώην Γιουγκοσλαβίας και χωρίς πρώτα τη δημιουργία των απαραίτητων ασφαλιστικών δικλείδων (ρύθμιση ή τουλάχιστον προσπάθεια ρύθμισης των θεμάτων που αφορούσαν τη διευθέτηση των συνόρων και των μειονοτικών ζητημάτων μέσω της ανάπτυξης διαλόγου μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών), ανέλαβε μια δεκαετία μετά την πτώση του κομμουνισμού, το ρόλο του μπροστάρη στην προσπάθεια μιας συνολικής λύσης για την επίτευξη σταθερότητας στην περιοχή. Το Σύμφωνο Σταθερότητας για την Νοτιοανατολική Ευρώπη επικυρώθηκε επίσημα από τη διάσκεψη κορυφής που πραγματοποιήθηκε στο Σαράγιεβο στις 30 Ιουλίου του 1999 (Stability Pact 1999a, Stability Pact 1999b).

Στο Σύμφωνο Σταθερότητας, όπως διατυπώθηκε στη διάσκεψη της Κολωνίας, τα συμμετέχοντα κράτη και οργανισμοί δεσμεύονται να συνεργαστούν στενά για τη διασφάλιση της ειρήνης, της σταθερότητας και της ανάπτυξης στην Νοτιοανατολική Ευρώπη, στο πλαίσιο των αρχών του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, της Τελικής Πράξης του Ελσίνκι, του Χάρτη των Παρισίων, του ΟΑΣΕ, καθώς και των αρχών του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της αρχής της καλής γειτονίας. Οι χώρες της Βαλκανικής που συμμετέχουν στο σύμφωνο δεσμεύονται να συνεχίσουν τις δημοκρατικές και οικονομικές μεταρρυθμίσεις, να αναπτύξουν τη μεταξύ τους διμερή και περιφερειακή συνεργασία και να προωθήσουν την ένταξη τους στις ευρωατλαντικές δομές. Ως επιδίωξη του Συμφώνου καθορίζεται η στήριξη της προσπάθειας των χωρών της περιοχής για την εγκαθίδρυση της ειρήνης, της δημοκρατίας, του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθώς και την επίτευξη οικονομικής ανάπτυξης και σταθερότητας. Ως επιμέρους στόχοι αναφέρονται η αποφυγή κρίσεων και εντάσεων στην περιοχή, η εγκαθίδρυση δημοκρατικών πολιτευμάτων, η καταπολέμηση της διαφθοράς και της εγκληματικότητας, η ασφαλής επιστροφή των προσφύγων κλπ (Stability Pact 1999).

Στη διάσκεψη της Κολωνίας καθορίστηκαν και οι μηχανισμοί του Συμφώνου, το οργανωτικό δηλαδή σχήμα στη βάση του οποίου θα αναπτυχθεί η επιχειρησιακή του δράση. Έτσι, δημιουργήθηκε το “Περιφερειακό Τραπέζι της Νοτιοανατολικής Ευρώπης” (“South Eastern Regional Table”), το οποίο θα αποτελεί τον στρατηγικό κορμό του Συμφώνου, εξετάζοντας την πορεία υλοποίησης του και προωθώντας την επίτευξη των στόχων του. Το “Περιφερειακό Τραπέζι της Νοτιοανατολικής Ευρώπης” θα συγκαλείτε σε επίπεδο Υπουργών των Εξωτερικών, ενώ ως πρώτος πρόεδρος του και συντονιστής του Συμφώνου ορίστηκε ο Γερμανός Bodo Hombach. Παράλληλα δημιουργήθηκαν τρεις επιμέρους τράπεζες εργασίες:

- Η τράπεζα εργασίας για τον εκδημοκρατισμό και τα ανθρώπινα δικαιώματα
- Η τράπεζα εργασίας για οικονομική ανοικοδόμηση, ανάπτυξη και συνεργασία
- Η τράπεζα εργασίας για ζητήματα ασφάλειας

Κάθε “τράπεζα εργασίας” θα μπορεί να δημιουργεί “υπό-τράπεζες εργασίας” με εξειδικευμένα αντικείμενα δράσης, ενώ σε όλες τις τράπεζες θα συμμετέχουν όλοι οι συμμετέχοντες στο Σύμφωνο, καθώς και άλλοι ενδιαφερόμενοι ως ισότιμα μέλη ή ως παρατηρητές. (Stability Pact 1999, R.Bierman 1999).

Στο Σύμφωνο προσδιορίζονται οι ρόλοι μεταξύ των συμμετεχόντων και η μεταξύ τους συνεργασία. Εδώ, αναγνωρίζεται ο ηγετικός ρόλος της ΕΕ, ενώ παράλληλα εξαιρείται η προσπάθεια της για την ενίσχυση των χωρών της περιοχής και για την ανάπτυξη συμβατικών σχέσεων συνεργασίας, με ιδιαίτερη μνεία στην Κοινοτική στρατηγική για τις χώρες της Δυτικής Βαλκανικής (Stabilization and Association Process). Σε άλλο σημείο εξαιρείται η σημασία της περιφερειακής συνεργασίας για την σταθερότητα της περιοχής και τονίζεται ο χρήσιμος ρόλος πρωτοβουλιών όπως ο Οργανισμός για τη Συνεργασία της Μαύρης Θάλασσας, η Πρωτοβουλία για τη Συνεργασία στη Νοτιοανατολική Ευρώπη (South East Europe Cooperation Initiative), κ.α. Το Σύμφωνο αναφέρεται και στην παροχή διεθνούς βοήθειας, με τα εύπορα κράτη και τους αρμόδιους διεθνείς οργανισμούς να δεσμεύονται να στηρίζουν την ανασυγκρότηση, σταθεροποίηση και ολοκλήρωση της περιοχής. Ο συντονισμός και η ευθύνη των διοργανώσεων διασκέψεων δωρητών θα ανήκει στην ΕΕ και στην Παγκόσμια Τράπεζα, με συνέργια της σχετικής “τράπεζας εργασίας” (Stability Pact 1999).

3.2. Τα κύρια χαρακτηριστικά του Συμφώνου Σταθερότητας

Αν προσπαθούσαμε να συνοψίσουμε τα βασικά μειονεκτήματα της πολιτικής της διεθνούς κοινότητας για την Βαλκανική, πριν την κρίση στο Κοσσυφοπέδιο, θα καταλήγαμε στα τρία παρακάτω συμπεράσματα:

- Πρώτον, η επικέντρωση στις συνέπειες των κρίσεων και όχι στις αιτίες που τις προκάλεσαν, με τη διεθνή κοινότητα να αναλαμβάνει το ρόλο του πυροσβέστη,

προσπαθώντας να αμβλύνει τις επιπτώσεις των κρίσεων και να επιβάλει λύσεις εκ των υστέρων

- Δεύτερον, ο αποσπασματικός χαρακτήρας της διεθνούς προσέγγισης, η οποία διαφοροποιούνταν από κράτος σε κράτος
- Τρίτον, η αντιμετώπιση των προβλημάτων στα Βαλκάνια ως ανεξάρτητων και ξεχωριστών από την υπόλοιπη Ευρώπη

Την άρση των χαρακτηριστικών της προ της κρίσεως του Κοσσυφοπεδίου προσέγγισης, το Σύμφωνο Σταθερότητας τα ανάγει σε βασικά του συστατικά: Η πρόληψη κρίσεων και εντάσεων, μέσω της εγκαθίδρυσης της δημοκρατίας, της οικονομικής ανάπτυξης και της ολοκλήρωσης της περιοχής, αποτελεί κύριο σημείο του Συμφώνου. Επίσης, τα βαλκανικά προβλήματα νοούνται πλέον ως ευρωπαϊκά προβλήματα, καθώς αναγνωρίζεται η σημασία της σταθερότητας στην περιοχή για τη σταθερότητα ολόκληρης της Ευρώπης.

Το Σύμφωνο δεν αποτελεί μία “μαγική συνταγή” επίλυσης των προβλημάτων της περιοχής, αλλά ένα στρατηγικό σχέδιο με χρονικό ορίζοντα εφαρμογής αρκετών χρόνων, ίσως και δεκαετιών. Επίσης, δεν αποτελεί σε καμία περίπτωση ένα μέσο παροχής απεριόριστης χρηματοδοτικής βοήθειας προς τα κράτη της περιοχής. Σημαντικό ρόλο στην εκπλήρωση των στόχων του Συμφώνου προβλέπεται να διαδραματίσει η ανάπτυξη της ιδιωτικής πρωτοβουλίας.

Το Σύμφωνο δε συνιστά ένα νέο, αυτόνομο διεθνή θεσμό, αλλά ένα προγραμματικό πλαίσιο συνεργασίας, ένα εξειδικευμένο βήμα παρότρυνσης και ενεργοποίησης, ένα πλαίσιο διαλόγου και συντονισμού των υφισταμένων υποκειμένων της διεθνούς κοινωνίας (Α.Κότιος 2000).

Τέλος, το Σύμφωνο Σταθερότητας δεν είναι ένα σχέδιο που υιοθέτησε η διεθνής κοινότητα για τα Βαλκάνια, αλλά ένα σχέδιο προς την επίτευξη μιας συνολικής λύσης με την ενεργή συμμετοχή των χωρών της περιοχής. Έτσι, ένας από τους

σημαντικότερους παράγοντες (αν όχι ο σημαντικότερος) που θα καθορίσουν την έκβαση του Συμφώνου, είναι η ίδια η θέληση και βούληση των χωρών της Βαλκανικής να συστρατευθούν μεταξύ τους και με τη διεθνή κοινότητα για την υλοποίηση των στόχων που έχουν τεθεί. Αναγκαία προϋπόθεση για τα παραπάνω είναι να ξεπεραστούν οι πρακτικές του παρελθόντος, μέσω της προώθησης σχέσεων καλής γειτονίας και της ανάπτυξης της ενδοπεριφερειακής συνεργασίας.

3.3. Η Ελληνική πρόταση

Από την έναρξη της κρίσεως του Κοσσυφοπεδίου είχαν αρχίσει να διατυπώνονται οι πρώτες ελληνικές ιδέες και προτάσεις για ένα σχέδιο βοήθειας προς τις βαλκανικές μεταβατικές χώρες, αρχικά από τον έλληνα Υπουργό των Εξωτερικών στην άτυπη συνάντηση των βαλκανικών χωρών, η οποία έλαβε χώρα στην Αθήνα στις 19 Απριλίου του 1999 με θέμα την “Ανοικοδόμηση των Βαλκανίων”. Στη συνέχεια, στην ομιλία του έλληνα Πρωθυπουργού στο 6^ο επιχειρηματικό forum του Συνδέσμου Βιομηχάνων Βορείου Ελλάδας στη Θεσσαλονίκη, στις 11 Μαΐου του 1999, παρουσιάστηκαν οι άξονες που συνιστούν την ελληνική πρόταση για την Βαλκανική. Συγκεκριμένα αυτοί αναφέρονται:

- Σε αναπτυξιακά μέτρα
- Στην προώθηση του εκδημοκρατισμού της περιοχής
- Στην εγκαθίδρυση ενός μηχανισμού επίλυσης των συγκρούσεων ως μέρος ενός ευρύτερου Συμφώνου Σταθερότητας, το οποίο θα εγγυάται το απαραβίαστο των συνόρων
- Στην ανάπτυξη της διαπεριφερειακής συνεργασίας
- Στην αναβάθμιση των σχέσεων των χωρών της περιοχής με την ΕΕ, με τη ρητή αναγνώριση του ότι κάθε χώρα είναι επιλέξιμη για πλήρη ένταξη στην Κοινότητα, εφόσον εκπληρωθούν τα απαιτούμενα πολιτικά και οικονομικά κριτήρια (Υπουργείο Εξωτερικών 1999, ΕΞΟΥΣΙΑ 12-5-1999).

Το Σεπτέμβριο της ίδιας χρονιάς κατατέθηκε από το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας το “Ελληνικό Σχέδιο Για Την Ανασυγκρότηση Των Βαλκανίων”, στο πλαίσιο του οποίου και για την περίοδο 2000-2004, η χώρα μας προτείνεται να διαθέσει στις χώρες Αλβανία, ΠΓΔΜ, Βουλγαρία, Ρουμανία και στο Κοσσυφοπέδιο, το ποσό των 100 δις. δραχμών, το οποίο αντιστοιχεί σε ποσοστό 0,043% του ΑΕΠ της για το συγκεκριμένο διάστημα. Επιπλέον, η Ελλάδα προτίθεται να επαυξήσει κατά 80 δις. δραχμές το συνολικό προϋπολογισμό του σχεδίου, με σκοπό να συμβάλει στην ανασυγκρότηση της Δημοκρατίας της Σερβίας και της Δημοκρατίας του Μαυροβουνίου, δεδομένων των μεγάλων και εκτεταμένων καταστροφών που υπέστη η ΟΔΓ από τους πρόσφατους βομβαρδισμούς. Το συνολικό ποσό του προγράμματος αξιοποιεί κυρίως τομείς που η χώρα διαθέτει ισχυρό συγκριτικό πλεονέκτημα, ενώ μέρος αυτού προβλέπεται να προέλθει από τον ιδιωτικό τομέα (Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας 1999).

Για την γεωγραφική κατανομή των πόρων του Προγράμματος ελήφθησαν υπόψη οι ζημιές και οι επιπτώσεις των ζημιών από τους βομβαρδισμούς, οι ανάγκες υποδομών, τα ήδη διατεθέντα κονδύλια από την Ελλάδα προς τις χώρες της περιοχής, το ύψος των εισροών ξένων κεφαλαίων προς τις χώρες της περιοχής, το επίπεδο της κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης αυτών των χωρών, καθώς και η δυνατότητα απορρόφησης τους, με βάση το κατά κεφαλήν ΑΕΠ (Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας 1999).

Οι πόροι του Προγράμματος θα κατανέμονται σε τρεις κατηγορίες τομέων, οι οποίοι φανερώνουν και τις προτεραιότητες που δίνει η Ελλάδα σε σχέση με την ανασυγκρότηση της περιοχής. Η πρώτη κατηγορία αναφέρεται στην κοινωνική υποδομή των χωρών της περιοχής, και αφορά ειδικότερα τους τομείς της εκπαίδευσης, της υγείας και της στέγασης. Οι ανώτεροι τομείς πρόκειται να απορροφήσουν το 32,2% του συνολικού Προγράμματος. Την δεύτερη κατηγορία αποτελεί η οικονομική υποδομή, η οποία περιλαμβάνει τους τομείς των μεταφορών, των επικοινωνιών και των μελετών έργων υποδομής και πρόκειται να απορροφήσει το 41,1% των πόρων του

συνολικού Προγράμματος. Τέλος, η Τρίτη κατηγορία αναφέρεται στους τομείς παραγωγής, στους οποίους έχουν συμπεριληφθεί η βιομηχανία, ο πολιτισμός και το εμπόριο και πρόκειται να απορροφήσει το 26,67% των συνολικών πόρων. Στον παρακάτω πίνακα παρατίθεται η κατανομή των πόρων του Ελληνικού σχεδίου κατά χώρα/περιοχή για την χρονική περίοδο 2000-2004. Περισσότερο λεπτομερείς πίνακες παρατίθενται στο Παράρτημα Ι (Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας 1999).

Πίνακας 10

Εθνικό Σχέδιο Ανασυγκρότησης Βαλκανίων 2000-2004						
Κατανομή κατά χώρα/περιοχή (εκ. δρχ.)						
ΕΤΟΣ						
	2000	2001	2002	2003	2004	ΣΥΝΟΛΟ
Αλβανία	2.040	3.400	4.250	3.910	3.400	17.000
ΠΓΔΜ	1.860	3.100	3.875	3.565	3.100	15.500
ΟΔΓ(πλην οσσυφοπέδιου)	20.000	18.400	17.600	12.000	12.000	80.000
Βουλγαρία	2.220	3.700	4.625	4.255	3.700	18.500
Ρουμανία	2.890	4.800	6.000	5.520	4.800	24.000
Κοσσυφοπέδιο	6.250	5.750	5.500	3.750	3.750	25.000
ΣΥΝΟΛΟ	35.250	39.150	41.850	33.000	30.750	180.000

Πηγή: Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας/ Γενική Γραμματεία Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων

3.4. Η Διάσκεψη των δωρητών στις Βρυξέλλες

Στις 31 Μαρτίου του 2000, πραγματοποιήθηκε η Διάσκεψη των δωρητών στις Βρυξέλλες, με τη συμμετοχή 46 χωρών και 36 διεθνών οργανισμών. Η διάσκεψη αυτή

αποτελέσει ένα ουσιαστικό βήμα για την υλοποίηση των διακηρύξεων του Συμφώνου, καθώς σε αυτήν αποφασίσθηκε η χρηματοδότηση τριών πακέτων: του Quick Start Package, του Near Term Package, και του Medium Term Package. Το Quick Start Package θα ξεκινήσει να εφαρμόζεται εντός του πρώτου έτους, δηλ. έως τις 31-3-2001, ενώ το Near Term Package θα εφαρμοστεί για 2-3 χρόνια μετά το πρώτο πακέτο (European Commission 2000).

Τα τρία χρηματοδοτικά πακέτα συμφωνήθηκαν στη βάση τριών εκθέσεων: Της Διεθνούς Τράπεζας (The Road to Stability and Prosperity in South Eastern Europe: a Regional Strategy Paper), της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων (Basic Infrastructure Investments in South Eastern Europe: a Regional Project Preview), και της Ευρωπαϊκής Τράπεζας για την Ανασυγκρότηση και την Ανάπτυξη (International Financial Institutions: Regional Private Sector Initiatives in South Eastern Europe).

Τα προγράμματα του Quick Start Package, τα οποία είναι συνολικού ύψους 1,7 δις. EURO και καλύπτονται με δεσμεύσεις των δωρητών ύψους 2,4 δις. EURO, καλύπτουν δράσεις και από τις τρεις Τράπεζες Εργασίας του Συμφώνου (βλ. Πίνακα 11). Επίσης, έχουν ορισθεί τα προγράμματα των δύο άλλων πακέτων και έχουν προσδιορισθεί οι χρηματοδοτικές ανάγκες. Σημειώνουμε πως για το Medium Term Package υπάρχει σημαντική ανάγκη για αναλύσεις και υπολογισμούς (Άγγελος Κότιος 1999), ενώ μεταξύ των ληπτριών χωρών περιλαμβάνονται το Κοσσυφοπέδιο και το Μαυροβούνιο (European Commission 2000)..

Πίνακας 11

Table 11: Summary of funding requirements in Euros for the Stability Pact Quick Start Package	
Cross-Table Initiatives	
Activities	TOTAL
Anti-corruption Initiative	1,800,000

Trauma and Reconciliation in SEE	2,500,000
Social Development Initiative	860,000
TOTAL	5,160,000
<i>Working Table I</i>	
<i>Activities</i>	<i>TOTAL</i>
Human Rights and Minorities	6,950,223
Good Governance	
Public Administration	1,555,700
Local Government	1,253,800
Ombudsman	229,000
Gender	896,368
Media	11,827,300
Parliamentary Exchange	869,740
Education	11,601,842
Szeged Process	1,500,000
SUBTOTAL	36,683,973
Refugees/Displaced Persons (1)	218,400,000
TOTAL	255,083,973
<i>Working Table II</i>	
<i>Activities</i>	<i>TOTAL</i>
Infrastructure (2)	1,131,000,000
Private Sector Development (3)	290,000,000
Investment Compact	2,000,000
Environment	19,550,000
Vocational Education and Training	6,532,000
TOTAL	1,449,082,000
<i>Working Table III</i>	
<i>Activities</i>	<i>TOTAL</i>

Defense and Security	67,021,487
Justice and Home Affairs	10,796,118
TOTAL	77,817,605
Aggregate Total	
Activities	TOTAL
Cross Table Activities	5,160,000
Working Table I	1255,083,973
Working Table II	21,449,082,000
Working Table III	377,817,605
TOTAL	1,787,143,578

(1) 162.9 Meuro will be financed by the European Commission, 20 Meuro by the Netherlands (for minority returns in BiH), 17 Meuro by Germany, 18.5 Meuro by the US. Other bilateral pledges are expected at the Conference.

(2) The EIB report includes three categories of projects: Projects for Quick Start amounting to EURO 1,131,000,000, Near term Projects amounting to EURO 2,735,000,000 and Medium Term Projects (no figures given).

(3) EBRD report includes two categories of projects: Projects for Quick Start amounting to 290 Meuro and Near Term Projects amounting to 150 Meuro.

Source: EU and World Bank, <http://www.seerecon.org>

3.5. Τα κρίσιμα ερωτηματικά για το μέλλον του Συμφώνου Σταθερότητας

Το Σύμφωνο αποτελεί ένα στρατηγικό σχέδιο στη βάση του οποίου συντονίζεται η δράση όλων των συμμετεχόντων μερών του, χωρίς όμως το ίδιο να καθορίζει αναλυτικά συγκεκριμένους στόχους, προγράμματα και δεσμεύσεις. Η δημιουργία και υλοποίηση του Συμφώνου Σταθερότητας έδωσε την εκκίνηση μιας νέας σφαιρικής και συνεκτικής προσέγγισης της Νοτιοανατολικής Ευρώπης από τη διεθνή κοινότητα, της

οποίας η αποτελεσματικότητα θα κριθεί από την θέληση των συμμετεχόντων χωρών και οργανισμών να προωθήσουν μέσα από συγκεκριμένες δράσεις τους στόχους που τέθηκαν. Αν θεωρήσουμε δεδομένο το γεγονός της δέσμευσης της διεθνούς κοινότητας στις προσδοκίες του Συμφώνου, δύο αλληλένδετα ζητήματα θα καθορίσουν το μέλλον της προσπάθειας για την επίτευξη σταθερότητας και ανάπτυξης: Το ζήτημα του αλβανικού εθνικισμού και το σερβικό ζήτημα.

Ο αναπτυσσόμενος αλβανικός εθνικισμός και μεγαλοϊδεατισμός αποτελεί ίσως τον ουσιαστικότερο αποσταθεροποιητικό παράγοντα στα Βαλκάνια και κατά επέκταση σε ολόκληρη την Ευρώπη, με την προσδοκία της δημιουργίας της “Μεγάλης Αλβανίας” να καλλιεργείται συστηματικά μεταξύ των αλβανοφώνων κατοίκων της περιοχής. Τους κυριότερους εκφραστές αυτής της πολιτικής αποτελούν ο πρώην πρόεδρος της Αλβανίας και νυν ηγέτης της αντιπολίτευσης Σ.Μπερίσα, καθώς και η ηγεσία του “Απελευθερωτικού Στρατού του Κοσσόβου” (KLA), ο οποίος, και μετά την μετάλλαξη του σε σώμα αστυνόμευσης της περιοχής μέσω της οποίας κατόρθωσε να διατηρήσει σημαντικό μέρος των δυνάμεων του, αποτελεί για τους αλβανόφωνους τη βάση στην οποία θα χτιστεί ο μελλοντικός στρατός ενός ανεξάρτητου Κοσσυφοπεδίου.

Παρά την μέχρι τώρα αποφασιστική στάση της διεθνούς κοινότητας ως προς την παραμονή του Κοσσυφοπεδίου εντός των συνόρων της ΟΔΓ, σημείο που αποτέλεσε θεμελιώδη λίθο της απόφασης του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών για τον τερματισμό των βομβαρδισμών και την υπογραφή της σχετικής συμφωνίας (Resolution 1244, 10-6-1999), παρατηρούνται γεγονότα μάλλον ασυμβίβαστα με τα παραπάνω. Η δημιουργία της “αστυνομίας του Κοσσόβου” από πρώην μαχητές του KLA, η αντικατάσταση του γιουγκοσλαβικού δηναρίου από το γερμανικό μάρκο, η φύλαξη των εξωτερικών συνόρων του Κοσσυφοπεδίου από το ΝΑΤΟ και όχι από Σέρβους στρατιώτες όπως προέβλεπε η συμφωνία ειρήνευσης, είναι μερικά από αυτά. Ακόμη, ιδιαίτερα σημαντικό είναι το γεγονός πως οι πολιτικοί ηγέτες που θα αναδειχθούν από την πλειοψηφία στις εκλογές που θα πραγματοποιηθούν τα επόμενα

χρόνια, είναι ομόφωνα υπέρμαχοι της προοπτικής της ανεξαρτησίας. (R. 1999). Το πώς θα καταφέρει η διεθνής κοινότητα να παραμείνει αξιόπιστη στην δέσμευση της μη αλλαγής των συνόρων στην περιοχή και παράλληλα να “επιστρέψει” την διαχείριση του Κοσσυφοπεδίου στους Σέρβους χωρίς να είναι απαραίτητη η παρουσία των ειρηνευτικών δυνάμεων της KFOR (οι οποίες δεν είναι δυνατόν να παραμένουν επ’ άπειρον στην περιοχή), είναι ένα ερώτημα προς απάντηση.

Η προοπτική του εκδημοκρατισμού της Σερβίας αποτελεί ένα εξίσου καθοριστικό σημείο για το μέλλον του Συμφώνου Σταθερότητας. Μόνο μέσω της δημιουργίας ενός πολυεθνικού κράτους το οποίο θα βασίζεται σε δημοκρατικές αρχές είναι δυνατόν να εξομαλυνθεί η κατάσταση στην περιοχή. Επίσης, μόνο έτσι θα μπορέσει να αποφευχθεί ο κίνδυνος της ανεξαρτητοποίησης τόσο του Κοσσυφοπεδίου, όσο και του Μαυροβουνίου, η ηγεσία του οποίου πάντως έχει λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα ώστε να προετοιμάσει μία μελλοντική διακήρυξη ανεξαρτησίας, ενώ παράλληλα απαιτεί αναδιανομή των εξουσιών στα πλαίσια του ομοσπονδιακού κράτους της Γιουγκοσλαβίας (R. Bierman 1999). Πάντως η προοπτική της ανεξαρτητοποίησης είτε του Κοσσυφοπεδίου είτε του Μαυροβουνίου θα πρέπει να αποφευχθεί σε κάθε περίπτωση, καθώς θα δημιουργήσει ένα προηγούμενο αλλαγής συνόρων στην περιοχή, το οποίο θα ανοίξει τους “ασκούς του Αιόλου” για περαιτέρω διεκδικήσεις. Σε αυτή την περίπτωση το σοβαρότερο κίνδυνο διατρέχει η ΠΓΔΜ λόγω του μεγάλου ποσοστού των αλβανοφώνων στο συνολικό πληθυσμό της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Προς ένα στρατηγικό σχέδιο για την ανασυγκρότηση της Νοτιοανατολικής Ευρώπης

4.1. Εισαγωγή

Στη βάση των σύνθετων προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι βαλκανικές μεταβατικές χώρες και τα οποία είναι απόρροια τόσο των δυσμενών αρχικών συνθηκών με τις οποίες αυτές εισήλθαν στη μεταβατική διαδικασία, όσο και της μετέπειτα πορείας τους, αλλά και των πολιτικών προσαρμογής που ασκήθηκαν ή αγνοήθηκαν, στα παρακάτω γίνεται προσπάθεια καταγραφής των αξόνων ενός στρατηγικού σχεδίου για την ανασυγκρότηση της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Ο στόχος αυτού του εγχειρήματος δεν είναι η παράθεση λεπτομερών προγραμμάτων δράσης σε τομείς οι οποίοι απαιτούν ένα πλήθος εξειδικευμένων στοιχείων και γνώσεων, αλλά η δημιουργία ενός σχεδίου το οποίο θα θέτει προτεραιότητες, βασικούς στόχους και μέσα.

Το προτεινόμενο στρατηγικό σχέδιο αποτελείται από τρεις άξονες, οι οποίοι καθορίζουν τις προτεραιότητες αλλά και τους στόχους του :

- Εκδημοκρατισμός
- Ευρωπαϊκή προοπτική
- Οικονομικό περιβάλλον

Παρακάτω γίνεται αναφορά στους άξονες του στρατηγικού σχεδίου, θέτοντας τους βασικούς στόχους και προσδιορίζοντας παράλληλα τα κύρια μέσα επίτευξής τους.

4.1.1. Εκδημοκρατισμός

Η εδραίωση σταθερών δημοκρατικών πολιτευμάτων αποτελεί την πρώτη βασική προϋπόθεση για την επίτευξη σταθερότητας και ανάπτυξης στην περιοχή. Ο εκδημοκρατισμός αποτελεί μονόδρομο για τις χώρες της βαλκανικής, καθώς μόνο

διαμέσου της θωράκισης της πολιτικής και κοινωνικής τους ζωής με ισχυρούς και στέρεους δημοκρατικούς θεσμούς και σε συνάρτηση με την οικονομική ανάπτυξη, είναι δυνατόν να ξεπεραστούν τα χρόνια προβλήματα που έχουν να κάνουν με την πολιτική έναντι των εθνικών μειονοτήτων, τα προϋπάρχοντα μίση τα οποία γιγάντωσαν οι πολεμικές αναμετρήσεις, τον αναπτυσσόμενο εθνικισμό και ρεβανσισμό, καθώς και τις αλυτρωτικές πολιτικές, που αναπαράγονται από συγκεκριμένα κέντρα στην προσπάθεια τους είτε να επανέλθουν στην εξουσία, είτε να την διατηρήσουν πάση θυσία. Θα μπορούσαμε να πούμε πως παράλληλα με τις κατά καιρούς πολεμικές αναμετρήσεις στα Βαλκάνια, διεξαγόταν και ένας πόλεμος για τη νομή της εξουσίας (ο οποίος συνεχίζεται σε πολλές περιπτώσεις-βλ. Σερβία) ανάμεσα στις δημοκρατικές δυνάμεις και την ισχυρή πρώην κομμουνιστική νομενκλατούρα, ο οποίος μόνο δεινά προσέφερε και προσφέρει στην περιοχή. Η εμπέδωση των δημοκρατικών θεσμών, του κράτους δικαίου και του πλουραλισμού συνιστά το ουσιαστικότερο αντίδοτο για την εξάλειψη τέτοιων φαινομένων. Χαρακτηριστική απόδειξη των παραπάνω αποτελεί η σύγχρονη ευρωπαϊκή ιστορία, με το παράδειγμα της ουσιαστικής συμφιλίωσης των κρατών της Δυτικής Ευρώπης, τα οποία μέσω της εμπέδωσης των δημοκρατικών αρχών και του πλουραλισμού, σε συνάρτηση με την οικονομική ευημερία και με την ανάπτυξη της πολιτικής της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, υπερπήδησαν τον κίνδυνο των πολεμικών συγκρούσεων και των ιμπεριαλιστικών πολιτικών του παρελθόντος.

Η στήριξη της προσπάθειας για την εδραίωση της δημοκρατίας θα μπορούσε μεταξύ των άλλων να περιλαμβάνει τις παρακάτω πολιτικές:

4.1.2. Εκπαίδευση

Αναμφισβήτητα η εκπαιδευτική διαδικασία αποτελεί ένα από τα κυριότερα μέσα για την ανάπτυξη και εμπέδωση της δημοκρατικής συνειδήσεως των πολιτών. Θα πρέπει να δημιουργηθούν εκπαιδευτικά συστήματα τα οποία θα καθιστούν πραγματικότητα την εκμάθηση των διαφορετικών γλωσσών και πολιτισμών που υπάρχουν στα

πολυεθνικά κράτη της περιοχής, ενώ παράλληλα θα προάγεται η πολιτιστική περιφερειακή συνεργασία μέσω της ανάπτυξης προγραμμάτων συνάντησης (ή ακόμη και ανταλλαγής μεταγενέστερα) μαθητών, φοιτητών, εκπαιδευτικών, ακόμα και απλών πολιτών από τις χώρες της περιοχής. Επίσης, θα πρέπει η διεθνής κοινότητα να σταθεί αρωγός στην μεταρρύθμιση των εκπαιδευτικών συστημάτων, τόσο μέσω της παροχής χρηματοδοτικής βοήθειας, όσο και παρέχοντας την απαραίτητη τεχνογνωσία σε νέες μεθόδους και τεχνολογίες. Πάντως, το πρώτο βήμα για την πραγματοποίηση των παραπάνω προτεινομένων πολιτικών θα πρέπει να αποτελεί η εμπέδωση των βασικών δημοκρατικών δικαιωμάτων από τους νέους, όπως αυτά έχουν καθοριστεί από τη διεθνή κοινότητα (ανθρώπινα δικαιώματα, δικαιώματα μειονοτήτων, κλπ.), καθώς και η αποσύνδεση της εκπαίδευσης από προπαγανδιστικές πρακτικές.

4.1.3. Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας (ΜΜΕ)

Στη σύγχρονη εποχή της πληροφόρησης και των ηλεκτρονικών μέσων επικοινωνίας και ενημέρωσης, τα ΜΜΕ συνιστούν ένα βασικό παράγοντα διαμόρφωσης της κοινής γνώμης. Ο κύριος στόχος που θα πρέπει να επιτευχθεί είναι ο τερματισμός των κρατικών μονοπωλίων και της χρησιμοποίησης των ΜΜΕ ως μέσο προώθησης μόνο των εκάστοτε κυβερνητικών στόχων και πεποιθήσεων. Παράλληλα, πρέπει να δημιουργηθεί το κατάλληλο πλαίσιο για την ανεξαρτητοποίηση και ελευθερία των ΜΜΕ, γεγονός που αποτελεί κύριο γνώρισμα των σύγχρονων δημοκρατικών κοινωνιών. Σε αυτό πρέπει να συμβάλλει κυρίως η διεθνής κοινότητα, οι κατά τόπους αρχές, αλλά και τα διεθνούς εμβέλειας δίκτυα (BBC, CNN, κλπ.). Ιδιαίτερη έμφαση στα παραπάνω πρέπει να δοθεί στην περίπτωση της Σερβίας, στην οποία το κρατικό μονοπώλιο των μέσων ενημέρωσης είναι ισχυρότατο. Ακόμη, δεν πρέπει να παραβλέπεται η σημασία της ελεύθερης ραδιοφωνίας για τις χώρες της περιοχής. Τέλος, θα πρέπει να καταβληθεί προσπάθεια ώστε το κρατικό μονοπώλιο ενημέρωσης να μην υποκατασταθεί από ένα ιδιωτικό καρτέλ στα χέρια των οικονομικά ισχυρών.

4.1.4. Τοπική αυτοδιοίκηση

Η ανάπτυξη του θεσμού της τοπικής αυτοδιοίκησης αποτελεί ένα καίριο θέμα που έχει να κάνει με τη κατανομή της κεντρικής εξουσίας και την εκπροσώπηση των πολιτών. Μέσω της ανάπτυξης αυτού του δημοκρατικού θεσμού είναι δυνατόν να εξομαλυνθούν οι σχέσεις πολίτη-κράτους, οι οποίες έχουν διαταραχθεί σημαντικά στην περιοχή, με κύριο χαρακτηριστικό τους την έλλειψη εμπιστοσύνης των πολιτών απέναντι στην κεντρική εξουσία, από την οποία νοιώθουν αποκομμένοι. Από την άλλη, έτσι επιτυγχάνεται ουσιαστικότερος έλεγχος και λειτουργία της κρατικής μηχανής. Εξάλλου, μέσω της διοικητικής αποκέντρωσης είναι περισσότερο εφικτή η δημοκρατική συμμετοχή των εθνικών μειονοτήτων στη λήψη αποφάσεων και στο δημοκρατικό προγραμματισμό.

4.1.5. Υποστήριξη των δημοκρατικών δυνάμεων

Η διεθνής κοινότητα πρέπει να δηλώσει και να κάνει πράξη την υποστήριξη των δημοκρατικών ηγεσιών και δυνάμεων. Από την άλλη, θα πρέπει να χρησιμοποιήσει κάθε νόμιμο μέσο ώστε να ταχθεί ρητά εναντίον των δυνάμεων που προάγουν σε πρακτική τον εθνικισμό, το ρεβανσισμό και τον ιμπεριαλισμό. Ειδικά για την περίπτωση της Σερβίας, η διεθνής κοινότητα θα πρέπει να ξεχωρίσει τον δημοκρατικό σερβικό λαό από το καθεστώς Μιλόσεβιτς και τους υποστηρικτές του και να συμβάλει ουσιαστικά στην στήριξή του. Μέσω της συνεργασίας με φορείς της πολιτικής και κοινωνικής ζωής (π.χ. με μη κυβερνητικές οργανώσεις, συλλόγους, οικονομικές οργανώσεις, μέσα μαζικής επικοινωνίας) θα πρέπει να επιδιωχθεί το “άνοιγμα” της Σερβίας και όχι η απομόνωσή της.

4.2. Ευρωπαϊκή προοπτική

Ένα καίριο σημείο της προσπάθειας για την ανασυγκρότηση των μεταβατικών χωρών της βαλκανικής, είναι η ολοκλήρωσή τους τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε διεθνές επίπεδο, μέσω της πλήρους ένταξής τους στις ευρωπαϊκές δομές συνεργασίας. Οι χώρες της περιοχής πρέπει να “νιώσουν” ως αναπόσπαστο μέρος της διεθνούς κοινότητας και όχι ως ξένο προβληματικό σώμα. Κυρίως όμως η προοπτική της πλήρους ένταξης των χωρών της βαλκανικής στην ΕΕ, λειτουργεί ως κίνητρο, ως καταληκτικός στόχος, ο οποίος βοηθά στη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής στο εσωτερικό τους, προσδίδοντας στο έντονο κοινωνικό κόστος της μετάβασης προοπτική και αιτιολογία. Επίσης, οι όροι και προϋποθέσεις ανάπτυξης της ευρωπαϊκής συνεργασίας, λειτουργούν ως οδηγός της προς άσκηση πολιτικής προσαρμογής σε θεσμικό, πολιτικό και οικονομικό επίπεδο.

Η πολιτική της ΕΕ όσον αφορά τις μεταβατικές χώρες των Βαλκανίων, θα πρέπει να συγκεντρώνει τα παρακάτω στοιχεία :

- Αποφασιστικότητα-ξεκάθαρη δέσμευση της ΕΕ για την προοπτική τη πλήρης ένταξης των χωρών της περιοχής. Όσο πιο χειροπιαστό γίνεται το όραμα της ένταξης, τόσο αυξάνει το κύρος και η επιρροή της ΕΕ στην περιοχή
- Δέσμευση χρηματοδοτικών πόρων από την ΕΕ για τη στήριξη των χωρών της περιοχής, οι οποίοι θα ανταποκρίνονται στις πραγματικές ανάγκες και στο μέγεθος των προβλημάτων. Τα 5.5 δις. Ευρώ που προβλέπει η ΕΕ να χορηγήσει σε όλες τις χώρες και περιοχές της Δυτικής Βαλκανικής στο διάστημα 2000-2006, κρίνονται ως ανεπαρκή.
- Πολιτική βούληση ώστε να αναλάβει η Κοινότητα σε μεγάλο βαθμό το ρόλο του μεταρρυθμιστή των νηπιακών βαλκανικών οικονομιών. Αυτό μπορεί να συμβεί μέσω παροχής τεχνικής βοήθειας, αλλά και μέσω της εφαρμογής του κοινοτικού κεκτημένου.

- Το “βαλκανικό ζήτημα” πρέπει να παραμείνει για την Κοινότητα θέμα πρώτης προτεραιότητας τώρα που τα Βαλκάνια δεν αποτελούν πρώτη είδηση για τα ευρωπαϊκά μέσα ενημέρωσης.

Παρά τα ουσιαστικά βήματα που έχουν πραγματοποιηθεί στον τομέα της προοπτικής της πλήρους ένταξης των βαλκανικών μεταβατικών χωρών στην ΕΕ, με την υιοθέτηση του Συμφώνου Σταθερότητας και τη συμμετοχή των χωρών της Ανατολικής Βαλκανικής (Βουλγαρία, Ρουμανία) στην προενταξιακή διαδικασία της ΕΕ, υπάρχουν κάποια σημεία που χρήζουν διορθωτικών κινήσεων, τα οποία αφορούν τις χώρες της Δυτικής Βαλκανικής. Η ευρωπαϊκή προοπτική των χωρών αυτών (Αλβανία, ΠΓΔΜ, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Κροατία και ΟΔΓ) όπως καθορίζεται από το Σύμφωνο Σταθερότητας και τη “Διαδικασία Σταθεροποίησης και Συνεργασίας” (Stabilisation and Association Process), χαρακτηρίζεται μέχρι τώρα από:

- Απουσία ιδιαίτερα ρητής και ξεκάθαρης διαβεβαίωσης της Κοινότητας ότι οι πέντε χώρες της περιοχής θα ενταχθούν κάποτε στην ΕΕ. Η διατύπωση της Κοινότητας είναι πολύ χαρακτηριστική “...the EU will draw the region closer to the perspective of full integration of these countries into its structures...”. Στην κατεύθυνση αυτή κρίνεται ως ιδιαίτερα θετική εξέλιξη η Δήλωση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Santa Maria Da Feira (19 και 20 Ιουνίου του 2000) για τις χώρες της Δυτικής Βαλκανικής: “All the countries concerned are potential candidates for EU membership” (European Council 2000a).
- Μεγάλο βαθμό δυσκολίας των κριτηρίων που απαιτούνται για την υπογραφή των “Συμφωνιών Σταθερότητας και Συνεργασίας” (Stabilisation and Association Agreements-SAAs), ιδιαίτερα αυτών που απαιτούνται για την ολοκλήρωση των διαπραγματεύσεων. Απαιτείται μεγαλύτερη κοινοτική βοήθεια για την εκπλήρωση των κριτηρίων.

Η ΕΕ θα πρέπει να δηλώσει με ρητό και ξεκάθαρο τρόπο πως οι χώρες της Δυτικής Βαλκανικής έχουν την προοπτική της πλήρους ένταξης σε αυτήν, ασχέτως της χρονικής περιόδου που θα χρειαστεί για την επίτευξή της. Ακόμη, θα πρέπει να

επανεξεταστεί το θέμα του βαθμού δυσκολίας των κριτηρίων που απαιτούνται για την υπογραφή των “Συμφωνιών Σταθερότητας και Συνεργασίας”, λαμβανομένου υπόψη των ιδιαίτερων δυσκολιών που αντιμετωπίζουν οι συγκεκριμένες χώρες, καθώς και το ότι τα κριτήρια πρέπει να λειτουργήσουν ως κίνητρο για περαιτέρω βελτίωση και όχι να αποτελέσουν τροχοπέδη.

Η Κοινότητα θα πρέπει να θέσει ως πρωτεύοντα στόχο της για την περιοχή, τη συγκρότηση του κατάλληλου θεσμικού πλαισίου, το οποίο θα αποτελέσει τη βάση της κοινωνικής, πολιτικής και οικονομικής ζωής των βαλκανικών μεταβατικών χωρών. Η δημιουργία φυσικών υποδομών χωρίς την ύπαρξη θεσμικού υποβάθρου, ως αναπτυξιακή πρόταση, είναι σαν “να προσπαθείς να χτίσεις μια πολυκατοικία χωρίς πρώτα να φροντίσεις για τη σταθερότητα των θεμελίων της”. Φυσικά, η προσφορά της ΕΕ για το συγκεκριμένο θέμα θα επικεντρωθεί στην παροχή τεχνογνωσίας. Όσον αφορά τη χρηματοδοτική της βοήθεια, αυτή πρέπει να αυξηθεί και να επικεντρωθεί σε στόχους όπως η βελτίωση των δημόσιων υποδομών, η προώθηση των ιδιωτικών επενδύσεων κυρίως μέσω της μείωσης του υψηλού ρίσκου που εμπεριέχει μια επένδυση στις χώρες της περιοχής, η στήριξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, η στήριξη των ελλειμμάτων των ισοζυγίων πληρωμών, η αναδιάρθρωση του χρηματοοικονομικού τομέα των συγκεκριμένων χωρών, καθώς και των συστημάτων απονομής δικαιοσύνης.

Η ΕΕ, λόγω του μεγέθους της, καθώς και της πολιτικής και οικονομικής της δύναμης, πρέπει να υποβοηθήσει τις ασθενείς βαλκανικές οικονομίες. Δεδομένου του μικρού μεγέθους των χωρών της περιοχής, καθώς και του ότι η ανάπτυξη τους θα βασιστεί κυρίως στην ανάπτυξη των εμπορικών τους σχέσεων με τον υπόλοιπο κόσμο (World Bank 2000), η ως ένα ορισμένο βαθμό προστατευτική εμπορική πολιτική της Κοινότητας θα πρέπει να επικεντρωθεί στην αναδιάρθρωση των εμπορικών της σχέσεων με τις βαλκανικές μεταβατικές χώρες, σχέσεις οι οποίες έως τώρα λειτουργούν υπέρ της. Το εμπόριο μεταξύ των χωρών της περιοχής και της ΕΕ θα πρέπει να απελευθερωθεί με ευνοϊκούς όρους υπέρ των πρώτων, μέσω του ανοίγματος

των Κοινοτικών αγορών για τα εξαγωγίμα βαλκανικά προϊόντα. Προτεραιότητα πρέπει να δοθεί στη μείωση αρχικά του πολύ υψηλού βαθμού προστασίας της ευρωπαϊκής αγοράς αγροτικών προϊόντων, η οποία υφίσταται στα πλαίσια της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ), δεδομένου του μεγάλου μεγέθους του αγροτικού τομέα στη σύνθεση του ΑΕΠ των βαλκανικών μεταβατικών χωρών και πολύ περισσότερο στην απασχόληση. Το άνοιγμα των οικονομιών των βαλκανικών χωρών θα πρέπει να γίνει με πιο αργά βήματα, ώστε να υπάρξει χρόνος για την προηγούμενη εσωτερική μεταρρύθμιση και προσαρμογή.

4.3. Οικονομικό περιβάλλον

Η οικονομική ανάπτυξη αποτελεί βασική προϋπόθεση για την επίτευξη κοινωνικής συνοχής και σταθερότητας στα Βαλκάνια και κατά επέκταση σε ολόκληρη την Ευρώπη. Στο παρόν κεφάλαιο καταβάλλεται προσπάθεια διατύπωσης κάποιων καιρίων δράσεων για τη δημιουργία του κατάλληλου οικονομικού περιβάλλοντος, το οποίο θα προάγει την ανάπτυξη και την ευημερία. Οι προτάσεις αυτές κινούνται σε δύο επίπεδα: Πρώτον, σε εθνικό-εσωτερικό επίπεδο και δεύτερον σε περιφερειακό.

Ξεκινώντας από το πρώτο επίπεδο ως κυριότερες δράσεις προτείνουμε:

- **Μακροοικονομική σταθεροποίηση.** Η έξοδος από το φαύλο κύκλο υπανάπτυξης στον οποίο έχουν εισέλθει οι βαλκανικές μεταβατικές χώρες θα βασιστεί κατά ένα μεγάλο μέρος στη διενέργεια ξένων επενδύσεων. Το γεγονός αυτό καθιστά την μακροοικονομική σταθεροποίηση και τη διαμόρφωση ευνοϊκού εσωτερικού περιβάλλοντος, ως κρίσιμους ενδιάμεσους στόχους της αναπτυξιακής πολιτικής των χωρών της περιοχής. Στη βάση του παραπάνω συλλογισμού προτείνονται:

- 1) Η εισαγωγή ενός συστήματος Currency Board σε όλες τις χώρες, το οποίο θα οδηγήσει σε σταθεροποίηση των τιμών και εξουδετέρωση των συναλλαγματικών

κινδύνων, ενώ παράλληλα θα επιβάλλει πειθαρχία στην άσκηση της νομισματικής πολιτικής.

2) Σφιχτή δημοσιονομική πολιτική για τη μείωση των ελλειμμάτων και διασφάλιση της ανταγωνιστικότητας. Ιδιαίτερη έμφαση πρέπει να δοθεί στην ανάπτυξη συστημάτων ελέγχου και στην πάταξη της διαφθοράς. Όσον αφορά τα φορολογικά συστήματα των χωρών της περιοχής, θα πρέπει να πραγματοποιηθούν οι αναγκαίες μεταρρυθμίσεις για τη διεύρυνση της φορολογικής βάσης και τη μείωση των φόρων, καθώς η επικρατούσα κατάσταση χαρακτηρίζεται από ένα συνδυασμό υψηλής φορολογίας, υψηλού ποσοστού φοροδιαφυγής, διαφθορά και συρρίκνωση της φορολογικής βάσης.

- **Θεσμικό πλαίσιο.** Η δημιουργία ενός σύγχρονου, ισχυρού θεσμικού πλαισίου που θα θέτει διαφανείς και σταθερούς κανόνες λειτουργίας του οικονομικού συστήματος, είναι ζήτημα πρώτης προτεραιότητας. Βασικά βήματα του θεσμικού εκσυγχρονισμού των χωρών της περιοχής αποτελούν η προσαρμογή στο κοινοτικό κεκτημένο, η διοικητική απλοποίηση στην ίδρυση επιχειρήσεων, στη διενέργεια ξένων επενδύσεων, η δημιουργία ενός σταθερού φορολογικού πλαισίου, η διασφάλιση της ελευθερίας των συναλλαγών και συμβάσεων, η νομική ασφάλεια, η προστασία της ιδιοκτησίας, η θέσπιση των αρχών του ανταγωνισμού στα πλαίσια της οικονομίας της αγοράς, κλπ.

- **Ιδιωτικός τομέας.** Η δημιουργία του κατάλληλου περιβάλλοντος μέσα στο οποίο θα αναπτυχθεί ο ιδιωτικός τομέας, αποτελεί βασική συνθήκη για την επίτευξη οικονομικής προόδου. Εκτός της μακροοικονομικής σταθεροποίησης και της δημιουργίας του θεσμικού πλαισίου στα οποία αναφερθήκαμε παραπάνω, για τη στήριξη του ιδιωτικού τομέα είναι αναγκαία:

- 1) Ανάπτυξη ενός σύγχρονου χρηματοπιστωτικού τομέα μέσω ιδιωτικοποιήσεων τραπεζών, μέσω συνεργασιών και συγχωνεύσεων.

- 2) Δημιουργία ενός κλίματος σταθερότητας το οποίο θα ξεφεύγει από τα στενά οικονομικά πλαίσια και θα επεκτείνεται σε όλους του τομείς της κοινωνικής ζωής των βαλκανικών χωρών. Τη βάση αυτού του κλίματος θα αποτελέσουν ο σεβασμός των

ανθρωπίνων και μειονοτικών δικαιωμάτων, η ασφαλής επιστροφή των προσφύγων και η ενδυνάμωση της κοινωνικής ασφάλειας. Πάντως, η καλύτερη κοινωνική πολιτική είναι η πολιτική της σταθεροποίησης, της ανάπτυξης και της δημιουργίας ίσων ευκαιριών.

3) Παροχή από τη διεθνή κοινότητα και σε συνεργασία με τις κυβερνήσεις των βαλκανικών μεταβατικών κρατών, εγγυήσεων προς του επενδυτές για τη μείωση του πολιτικού ρίσκου (World Bank 2000).

4) Στήριξη των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, οι οποίες δύναται να αποτελέσουν ένα δυναμικό τομέα της αναπτυξιακής διαδικασίας, καθώς και μία σημαντική πηγή δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας. Η διευκόλυνση στην ίδρυση τους, η αρχική στήριξη μέσω ευνοϊκής χρηματοδότησης και φορολογικής μεταχείρισης, καθώς και το άνοιγμα των ελεύθερων επαγγελμάτων, μπορεί να προσδώσει δυναμισμό στις οικονομίες της περιοχής.

• **Εμπορική ολοκλήρωση.** Η εμπορική ολοκλήρωση των βαλκανικών χωρών σε ευρωπαϊκό – διεθνές, αλλά και σε περιφερειακό επίπεδο, αποτελεί αναμφισβήτητα ένα από τους κύριους μοχλούς προώθησης της αναπτυξιακής διαδικασίας, αλλά και ένα ζητούμενο για την επίτευξη σταθερότητας στην περιοχή. Ως βασικές προτεραιότητες θα μπορούσαν να τεθούν:

1) Η βαθμιαία απελευθέρωση του εμπορίου των βαλκανικών μεταβατικών χωρών, μέσω της σταδιακής μείωσης των μέτρων προστασίας. Η απελευθέρωση δεν πρέπει να είναι απότομη, λόγω του μειωμένου βαθμού της εξωτερικής ανταγωνιστικότητας των χωρών της περιοχής.

2) Η ένταξη όλων των χωρών στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (ΠΟΕ). Επί του παρόντος μέλη του οργανισμού είναι μόνο η Βουλγαρία και η Ρουμανία.

3) Σύναψη με την ΕΕ (η οποία αποτελεί τον κυριότερο εμπορικό εταίρο των βαλκανικών μεταβατικών χωρών) μη αμοιβαίων προτιμησιακών συμβάσεων, υπέρ φυσικά των βαλκανικών κρατών. Το εμπόριο μεταξύ των χωρών της περιοχής και της ΕΕ θα πρέπει να απελευθερωθεί με ευνοϊκούς όρους υπέρ των πρώτων, μέσω του άμεσου ανοίγματος των Κοινοτικών αγορών για τα εξαγώγιμα βαλκανικά προϊόντα

Προτεραιότητα πρέπει να δοθεί στη μείωση αρχικά του πολύ υψηλού βαθμού προστασίας της ευρωπαϊκής αγοράς αγροτικών προϊόντων, η οποία υφίσταται στα πλαίσια της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ), δεδομένου του μεγάλου μεγέθους του αγροτικού τομέα στη σύνθεση του ΑΕΠ των βαλκανικών μεταβατικών χωρών και πολύ περισσότερο στην απασχόληση.

4) Η ανάπτυξη του ενδοβαλκανικού εμπορίου (βλ. παρακάτω).

Περνώντας στο επίπεδο της περιφερειακής συνεργασίας, θεωρούμε πως ένα από τα βασικότερα προβλήματα που εμποδίζουν την ανάπτυξη της αποτελεί ο κατακερματισμός του οικονομικού χώρου, ο οποίος προκύπτει ως αποτέλεσμα του εθνικού και πολιτικού κατακερματισμού. Η δημιουργία νέων μικρών κρατών στην περιοχή, με κακές έως εχθρικές ως επί το πλείστον τις μεταξύ τους σχέσεις, συνεπάγεται και τον κατακερματισμό του οικονομικού χώρου, οπότε και την αδυναμία ανάπτυξης οικονομικών σχέσεων μεταξύ των γειτονικών Βαλκανικών κρατών. Έτσι, οι μικρές εθνικές αγορές, μη λειτουργώντας στο πλαίσιο μιας ευρύτερης γεωγραφικής περιφέρειας και αγοράς, αδυνατούν να προσφέρουν στην παραγωγική τους βάση τις απαραίτητες για την ωφέλεια τους εσωτερικές και εξωτερικές οικονομίες κλίμακας. Αυτή η αδυναμία εκμετάλλευσης της Βαλκανικής αγοράς ως σύνολο, από τις χώρες της περιοχής, οδηγεί στη μείωση της ανταγωνιστικότητας και γενικά της αποτελεσματικότητας των εγχώριων επιχειρήσεων, της απασχόλησης, καθώς και στην αύξηση των εισαγωγών και του βαθμού εξάρτησης τους από την ΕΕ. (Γ.Πετράκος 2000). Πέραν τούτου, και όπως ήδη αναφέρθηκε, η περιφερειακή οικονομική ολοκλήρωση δύναται να συμβάλει στην πολιτική σταθερότητα της περιοχής.

Στη βάση των παραπάνω θα προσπαθήσουμε να προτείνουμε κάποιες βασικές προτάσεις για την ενοποίηση του βαλκανικού οικονομικού χώρου:

- **Μείωση των συνοριακών φραγμών στην κίνηση αγαθών, προσώπων και κεφαλαίων.** Είναι προφανές πως δεν μπορούμε να μιλούμε για περιφερειακή

συνεργασία μεταξύ κρατών με σύνορα που δημιουργούν ουσιαστικές δυσκολίες στην κίνηση αγαθών, προσώπων και κεφαλαίων. Η βάση του προβλήματος βρίσκεται τόσο σε ένα έλλειμμα εμπιστοσύνης μεταξύ των χωρών της περιοχής, λόγω των διμερών προβλημάτων που έχουν να κάνουν με τις εθνικές μειονότητες, τα προϋπάρχοντα μίσση και τις συνοριακές διαφορές, όσο και σε μία έλλειψη θέλησης των χωρών της περιοχής για την ανάπτυξη της ενδοπεριφερειακής συνεργασίας, καθώς μετά την κατάρρευση του κομμουνιστικού συστήματος πραγματοποιήθηκε μία στροφή του οικονομικού και πολιτικού τους προσανατολισμού προς την ΕΕ. Η περιφερειακή συνεργασία δεν προτείνεται φυσικά ως υποκατάστατο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, αλλά ως συμπλήρωμα της.

Ως μέσο της σταδιακής μείωσης των συνοριακών εμποδίων, προτείνουμε τη δημιουργία μιας Ελεύθερης Ζώνης Εμπορίου (ΕΖΕ) μεταξύ των βαλκανικών μεταβατικών χωρών, με την παράλληλη ίδρυση ενός Φορέα Περιφερειακής Συνεργασίας, ο οποίος θα ρυθμίσει το θεσμικό πλαίσιο της ΕΖΕ και θα αποτελεί ένα βήμα διαλόγου για θέματα που αφορούν την περιφερειακή συνεργασία. Στον φορέα θα συμμετέχουν ισότιμα όλα τα κράτη της περιοχής. Για μια μικρή χρονική περίοδο 3-5 χρόνων τον συντονισμό και την επίβλεψη του φορέα θα αναλάβει η ΕΕ, η οποία ταυτοχρόνως θα διατηρεί και ένα συμβουλευτικό ρόλο.

- **Υποδομές.** Για την ανάπτυξη της ενδοπεριφερειακής συνεργασίας είναι απαραίτητη η διενέργεια των έργων υποδομής που θα “συνδέσουν” το βαλκανικό χώρο, όπως η ολοκλήρωση των δικτύων μεταφοράς, η ανάπτυξη των τηλεπικοινωνιακών συστημάτων, ο εκσυγχρονισμός των τελωνιακών εγκαταστάσεων, κ.α. Απαραίτητη για την πραγματοποίηση τέτοιων έργων είναι η συνδρομή της ΕΕ και της διεθνούς κοινότητας, μέσω της παροχής χρηματοδοτικής βοήθειας και τεχνογνωσίας.

- **Διασυνοριακή συνεργασία.** Η διασυνοριακή συνεργασία αποτελεί ένα αναπτυξιακό εργαλείο, το οποίο μπορεί να προάγει την περιφερειακή ολοκλήρωση των χωρών της περιοχής, μέσω της άμβλυνσης των αρνητικών συνεπειών των

συνόρων. Η διασυνοριακή συνεργασία μπορεί να καλύψει ένα ευρύ φάσμα δράσεων, όπως η υποστήριξη των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, η συνεργασία σε θέματα υγείας, εκπαίδευσης, η βελτίωση των υποδομών επικοινωνίας, η αγροτική ανάπτυξη, η δημιουργία και ανάπτυξη δικτύων συνεργασίας, η προστασία του περιβάλλοντος, κ.α. Η ανάπτυξη της διασυνοριακής συνεργασίας μπορεί να επιτευχθεί μέσω της ουσιαστικής αξιοποίησης των προγραμμάτων INTERREG II, PHARE-CBC, TEMPUS, JOB PHARE-TACIS και ECOS-OUVERTURE της ΕΕ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Βιβλιογραφία

- **Βαλντέν Σ. (1994)** “Βαλκανική Συνεργασία Και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση” Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- **Εξουσία (12/5/1999)** “Λογαριασμός 200 δις. εξαιτίας του πολέμου”.
- **Ευρυβιάδης Μ.Α. (1999)** “Μετάβαση στα Βαλκάνια: Διαπιστώσεις και Προκλήσεις”, Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων Παντείου Πανεπιστημίου, Αθήνα.
- **Κότιος Α. (2000)** “Η Ευρωβαλκανική Οικονομική Συνεργασία. Εξέλιξη, Προβλήματα, Προοπτικές”, στο Γ.Πετράκος (επίμ.) Η Ανάπτυξη των Βαλκανίων, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας-Gutenberg, υπό έκδοση.
- **Πετράκος Γ. (2000)** “Η νέα οικονομική γεωγραφία της Ευρώπης και η θέση των Βαλκανίων”, στο Γ.Πετράκος (επίμ.) Η Ανάπτυξη των Βαλκανίων, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας-Gutenberg, υπό έκδοση.
- **Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας, Γενική Γραμματεία Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων (1999)** “Ελληνικό Σχέδιο Για Την Οικονομική Ανασυγκρότηση Των Βαλκανίων”.
- **Σκάγιαννης Π.Δ. (2000)** “Στρατηγικός Σχεδιασμός Για Την Ανάπτυξη Των Βαλκανίων Στον Τομέα Της Τεχνικής Και Κοινωνικής Υποδομής”, στο Γ.Πετράκος (επίμ.) Η Ανάπτυξη των Βαλκανίων, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας-Gutenberg, υπό έκδοση.
- **Υπουργείο Εξωτερικών, Υπηρεσία Ενημέρωσης (1999)** Δηλώσεις του Υπουργού Εξωτερικών κ.Γ.Παπανδρέου για την άτυπη συνάντηση των βαλκανικών χωρών με θέμα: “Ανοικοδόμηση των Βαλκανίων”. Αθήνα.
- **[http: www.mfa.gr/press/99year/april99/anoikgr/90499.htm](http://www.mfa.gr/press/99year/april99/anoikgr/90499.htm)**

Ξένη Βιβλιογραφία

- **Bierman R. (1999)** “The Stability Pact for South Eastern Europe-potential, problems and perspectives”, Discussion Paper C56, Center for European Integration Studies, Universitat Bonn.

- **EBRD (2000)** “International Financial Institutions: Regional Private Sector Initiatives in South Eastern Europe”, Stability Pact Funding Conference.
- **European Commission (1997)** “Council Conclusions on the Application of Conditionality with a view to developing a Coherent EU-Strategy for the Relations with the Countries in the Region”, Luxembourg.
http://europa.eu.int/comm/dg1a/see/docs/conditionality_29_april_97.htm
- **European Commission (1998)** “Regular Report from the Commission on Bulgaria’ s Progress Towards Accession”, Brussels.
- **European Commission (1998a)** “Regular Report from the Commission on Romania’ s Progress Towards Accession”, Brussels.
- **European Commission (1999)** “The Stabilisation and Association Process for Countries of South-Eastern Europe”.
<http://europa.eu.int/comm/dg1a/see/intro/index.htm>
- **European Commission (1999a)** “Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on the Stabilisation and Association process for countries of South-Eastern Europe Bosnia and Herzegovina, Croatia, Federal Republic of Yugoslavia, Former Yugoslav Republic of Macedonia, and Albania”, Brussels.
http://europa.eu.int/comm/dg1a/see/Kosovo/docs/com_99_235.htm
- **European Commission (1999b)** “Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on Community assistance for the Stabilisation and Association Process for certain countries of South-East Europe, CARA Programme (Community Association and Reconstruction assistance)”, Brussels, COM (1999) 661 final.
- **European Commission (2000)** “Regional Funding Conference”, Brussels, 29-30 March.
[http:// www.seerecon.org](http://www.seerecon.org)
- **EIB (2000)** “Basic Infrastructure Investments in South Eastern Europe: a Regional Project Preview”, Regional Funding Conference for South-Eastern Europe, Brussels.
- **EU (1994)**, “Europe Agreement establishing an Association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Bulgaria from the other part, Official Journal No. L 358, 31/12/1994, P.2-189.

• **EU (1994a)** “Europe Agreement establishing an Association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Romania from the other part, Official Journal No. L 357, 31/12/1994, P.2-189.

• **EU (1999)** European Council 24 and 25 March 1999, presidency Conclusions. Press Release, Brussels (25/3/1999), Nr. sn 100.

• **EU Council (1999)** General affairs, Provisional Version. Press Release, Luxembourg (26/4/1999), Nr. 7561/99

• **EU Council (1999a)** General affairs, Go Back. Press Release, Luxembourg (21/6/1999), Nr. 9008/99
<http://ue.eu.int/Newsroom/>

• **EU Council (2000)** General affairs, 2239th Council meeting, Press Release, Brussels (24/01/2000), Nr. 5046/00

EU Council (2000a) Presidency Conclusion, Press Release Nr. 200/100, 19/6/2000

• **Gligorov, Kaldor, Tsoukalis (1999)** “Balkan Reconstruction and European Integration”, The Hellenic Observatory, The European Institute, LSE, The Centre for the Study of Global Governance, LSE, The Vienna Institute for International Economic Studies (WIIW).

• **IMF (1999a)** “The Economic Consequences of the Kosovo Crisis: An Updated Assessment”. Prepared by staff of the IMF in consultation with the World Bank staff, Washington D.C.
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/kosovo/052599.htm>

• **IMF (1999b)** “Economic Prospects for the Countries of South-East Europe in the Aftermath of the Kosovo Crisis”, Washington D.C.
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/kosovo/092299.htm>

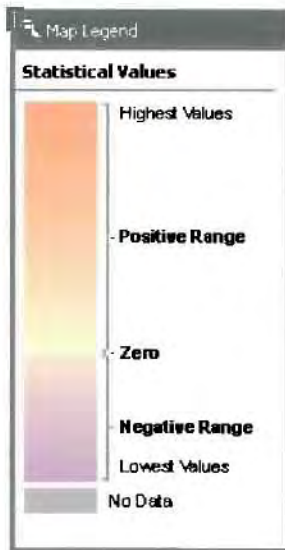
• **IMF and World Bank (1999)** “The Economic Consequences of the Kosovo Crisis”.
<http://www.imf.org/external/pubs/gt/kosovo/041699.htm>

• **Jackson M. and Petrakos G. (1999)** “Regional differences in the impact of EU integration on the industrial structure and competitiveness of CEFTA countries”, Acta Oeconomica Pragensae, forthcoming.

- **Petrakos G. (2000)** “The Spatial Impact Of East-West Integration in Europe”, in Petrakos, Maier and Gorzelak (eds.) Integration and Transition in Europe: The Economic Geography of Interaction, London: Routledge, pp. 38-68.
- **Petrakos, Mayer, Gorzelak, (2000)** “The New Economic Geography of Europe”, in Petrakos, Maier and Gorzelak (eds.) Integration and Transition in Europe: The Economic Geography of Interaction, London: Routledge, pp. 1-37.
- **Stability Pact for South Eastern Europe (1999).**
<http://www.seerecon.org/Key/Documents/kd1999062401.htm>
- **Stability Pact for South Eastern Europe (1999a)** Sarajevo Summit Declaration.
<http://www.summit-sarajevo-99.ba/commun.htm>
- **Stability Pact for South Eastern Europe (1999b)** Sarajevo Summit, 30 July 99-“D day Two”.
<http://www.summit-sarajevo-99.ba/home.htm>
- **World Bank (1996)** “World Development Report 1996”.
- **World Bank (1998a)** “The World Bank and Central Asia Region External Affairs, Romania”
<http://www.seerecon.org/Romania/RomaniaDonorProgramms/>
- **World Bank (1998b)** “The World Bank and Central Asia Region External Affairs, Bulgaria”
<http://www.seerecon.org/Bulgaria/BulgariaDonorProgramms/>
- **World Bank (1998c)** The World Bank Group Countries: Albania
<http://www.worldbank.org/htm1/extdroffrep/eca/a12.htm>
- **World Bank (1998d)** The World Bank Group Countries: FYR of Macedonia
<http://wb1n0018.worldbank.org/ECA/>
- **World Bank (1998e)** The World Bank Group Countries: Bosnia and Herzegovina
<http://wb1n0018.worldbank.org/ECA/>
- **World Bank (1998f)** The World Bank Group Countries: Croatia
<http://wb1n0018.worldbank.org/ECA/>
- **World Bank (2000)** “The Road to Stability and Prosperity in South Eastern Europe: a Regional Strategy Paper”, Europe and Central Asia Region.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ:
Χάρτες-Διαγράμματα

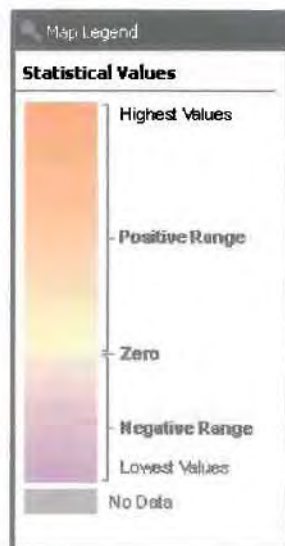
Χάρτης 1: GNP 1977 (Gross National Product, millions of US dollar)

COUNTRY	U.S. MIL.DOLLARS
ALBANIA	2540
BULGARIA	9750
ROMANIA	31787
BOSN.- ERZ.	NO DATA
CROATIA	19343
FYROM	2187
YUG.	NO DATA
HUNGARY	45760
SLOVAKIA	19800
POLAND	138909
CZECH REP.	53952
SLOVENIA	19550

SOURCE: MICROSOFT ENCARTA INTERACTIVE WORLD ATLAS 2000

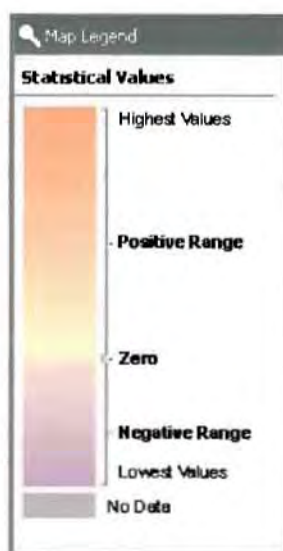
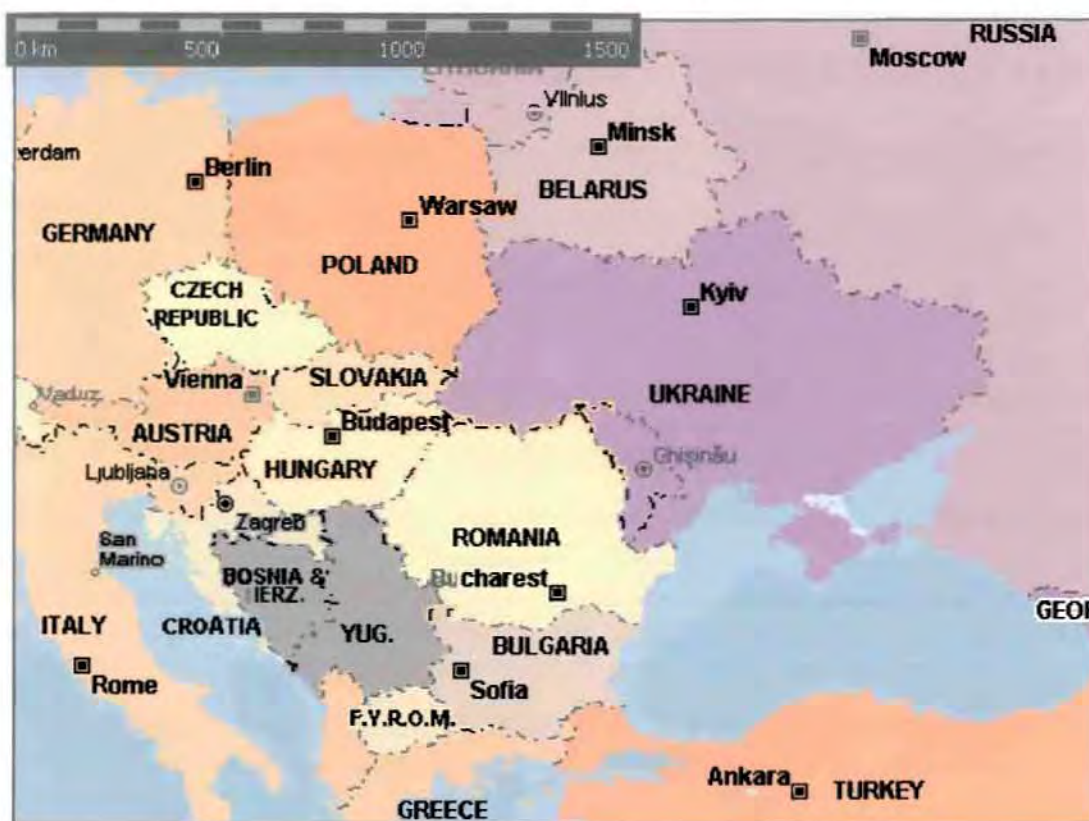
Χάρτης 2: GNP per capita 1977 (US dollar)

COUNTRY	U.S. DOLLARS
ALBANIA	760
BULGARIA	1170
ROMANIA	1410
BOSN.- ERZ.	NO DATA
CROATIA	4060
FYROM	1100
YUG.	NO DATA
HUNGARY	4510
SLOVAKIA	3680
POLAND	3590
CZECH REP.	5240
SLOVENIA	9840

SOURCE: MICROSOFT ENCARTA INTERACTIVE WORLD ATLAS 2000

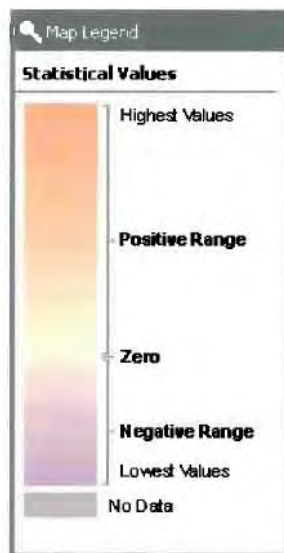
Χάρτης 3: GDP growth rate 1990-1997 (per cent)

COUNTRY	percent (1990=100)
ALBANIA	1,75
BULGARIA	-3,3
ROMANIA	-0,25
BOSN.- ERZ.	NO DATA
CROATIA	-0,99
FYROM	-0,81
YUG.	NO DATA
HUNGARY	-0,22
SLOVAKIA	0,56
POLAND	4,1
CZECH REP.	-0,17
SLOVENIA	1,38

SOURCE: MICROSOFT ENCARTA INTERACTIVE WORLD ATLAS 2000

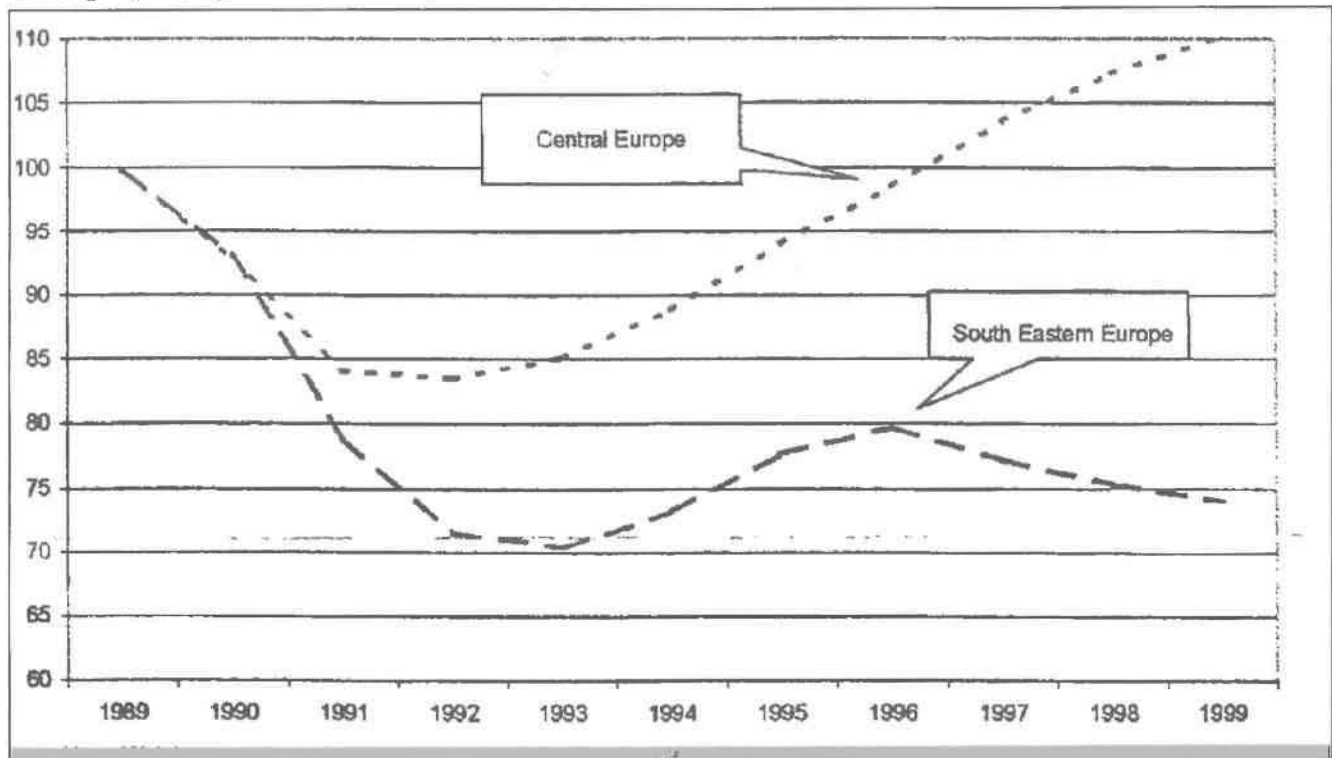
Χάρτης 4: GDP agriculture share (per cent of GDP)

COUNTRY	percent of GDP	Year
ALBANIA	62,6	1997
BULGARIA	23,3	1997
ROMANIA	19,6	1997
BOSN.- ERZ.	NO DATA	
CROATIA	12,4	1995
FYROM	12	1997
YUG.	NO DATA	
HUNGARY	6	1997
SLOVAKIA	4,8	1997
POLAND	6,4	1995
CZECH REP.	5,6	1994
SLOVENIA	4,6	1997

SOURCE: MICROSOFT ENCARTA INTERACTIVE WORLD ATLAS 2000

Διάγραμμα 1: Index of real GDP-Weighted average for Central and South Eastern Europe (Base year 1989=100)

Central Europe: Czech Republic, Hungary, Poland, Slovenia and Slovak Republic

South Eastern Europe: Bulgaria, Romania, Albania, Croatia and FYROM

Source: EBRD

